IVICA BUDULICA STRIKAN

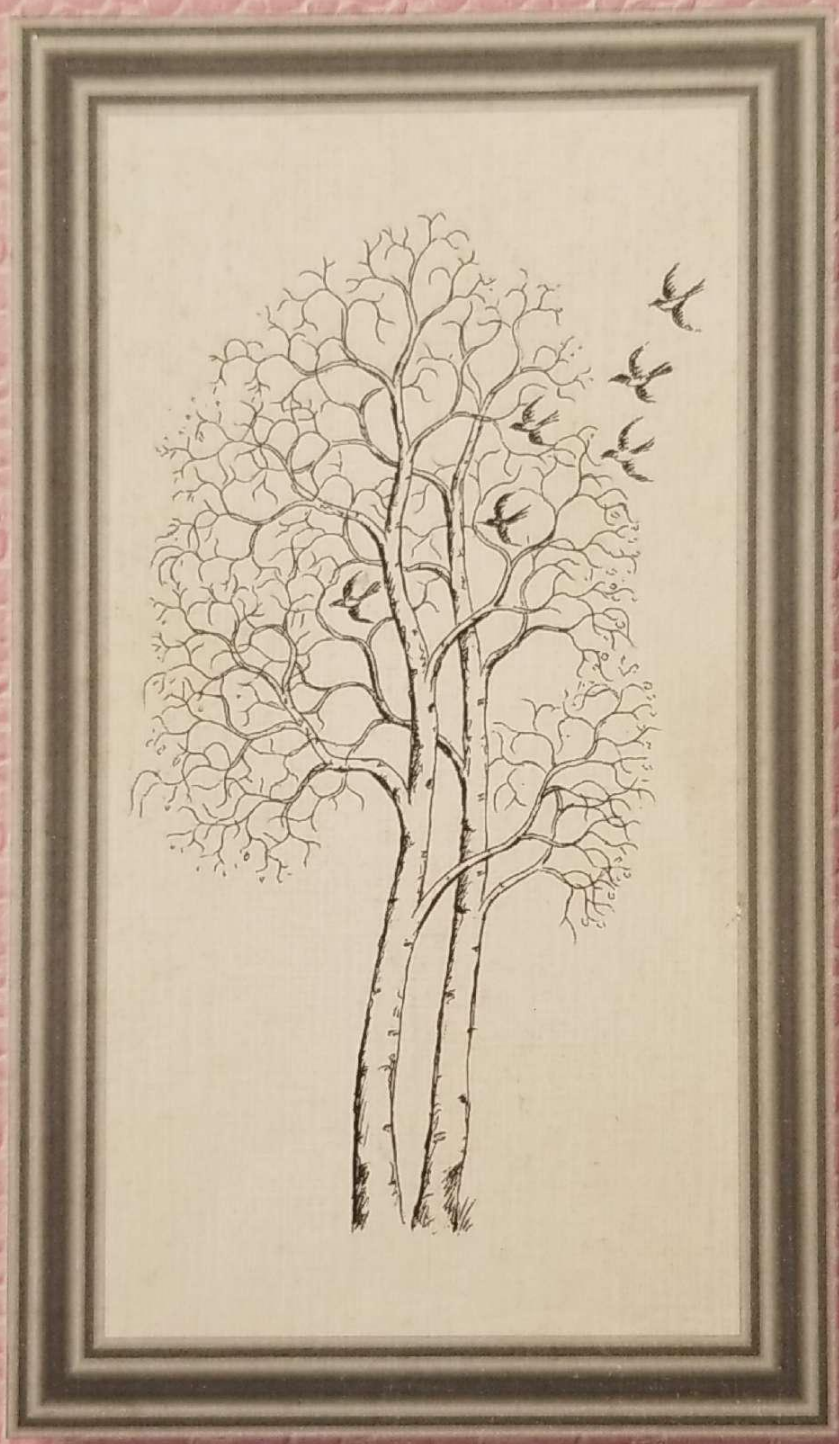

BOŽJA JANJAD

Ivica Budulica Strikan

BOŽJA JANJAD

(pripovijesti)

Vlastita naklada

Usora, 1997.

BOSANSKI LONAC

Natanaele, znaš li što je ljubav?

Natanaele, znaš li što je mržnja?

Ne znaš?

Ne znaš ni jedno ni drugo, Natanaele?

To je Bosna, Natanaele. Jedno i drugo je Bosna.

Da si navratio u doba moga djetinjstva, ti nikada ne bi odrastao.

Ni ja nisam želio odrasti ali, moralo se.

Tjerali su me "odrasli".

Ja i sada želim da budem dječarac, da pecam ribe, da jurim patke iz njihovih gnijezda, skrivenih u bezbrojne vrbake i topolike najdraže mi Usore, da budem malen, manji od moga sina koji bježi pri svakom fijuku granate koja prelijeće ovo nebo umjesto ptica.

Trebao si navratiti u moje djetinjstvo, Natanaele.

Sada je kasno. Odrasli smo... Nažalost.

Sada me bivši komunisti pitaju vjerujem li u Boga.

Hm, da se nasmijem - nije smiješno, da plačem - isplakao sam se već.

Da budem prorok, nisam rođen za to, a da jesam, rekao bih im:

- Ja vjerujem u Boga jer, Bog - to je ljubav i ništa drugo.

Natanaele, poznaješ li ti Boga?

Ovamo nemoj dolaziti da bi ga upoznao. On je otišao (ostao je samo u neznatnoj mjeri) a ovdje sada vlada njegova tamna strana. Ako imaš želju upoznati mržnju, onda dođi ali, što će ti to? Toga imaš i u drugim dijelovima svijeta.

Istina, nigdje mržnja nije ovako snažna i svemoćna kao u Bosni.

Ovdje je sve silno: i ljubav, i mržnja, i sve ono između...

- Sve je od Boga dano - govorili su naši stari.

Nama su u ruke dali puške i rekli: - Udri!

Ne znaš ti, Natanaele, kako je to kad udaraju Bosanci.

Ni Lucifer, ni Asmodej, ni sve nečiste sile svijeta, znane i naznane, ne znaju to kao Bosanci.

Kad smo kod nečistih sila, da spomenem i ovo:

- Čuo sam iz pouzdanih izvora da su na izvanrednom zasjedanju, i to u užem krugu, što znači "na nivou", sastali se: Lucifer, Sotona, Asmodej, Iblis, Mefistofel, Gebhurah i neki od njih manje važni članovi onoga svijeta koji nazivasmo: pakao, džehenem, šeol i sl. i, da su jednoglasnom odlukom, što je iznimka, usvojili da se njihova carstva od sada zovu jednim jedinim imenom:

Zvat će se Bosanski lonac?!..

Znaš li, Natanaele, što je to Bosanski lonac?

- Recepta za nj nema jedinstvena.

Niti ima nit' će igda biti.

To je smjesa bez svega čega nema, a što ima - lonac će krasiti.

Nekada, u doba moga djetinjstva, to su svi kuhali veoma jednostavno:

Ode se u baštu, a bašta šarolika i izdašna, uzme se svega pomalo i strpa u lonac. Kuha se i... prste da obližeš.

Sada to ne može kuhati svatko. Da bi kuhao, moraš biti ne kuhar, nego moćan. I to vrlo moćan.

Prvo, moraš sve svoje bližnje, što se kod njih svodi na ženu i djecu, odvesti na sigurno i daleko od Bosne pa tek onda pristupiti kuhanju, zapravo, pripremi kuhanja.

Svi koji su odlučili da kuhaju, odaberu sebi pogodan prostor pa, u najposjećenijem mjestu, nekada su to bile kavane, održe monolognu recitaciju i "na sav glas" kažu da se idu Bogu moliti. Svi kuhari, bez obzira za čiji račun kuhaju, kažu:

- Što to oni nama
i to godinama...

Pa, ako to nije dovoljno sjećanja na prošlost, dirne se u budućnost:

- Što će biti s nama
u idućim godinama?...

I onda se, kao prisjeti:

- kako smo bili mali
i nismo ni znali
da su oni nas
toliko zezali.

I tako se, eto, i vatra upali.

Kada se upali vatra, onda je već lako.

Vatra se održava, a evo kako:

Svaki dan se spominju primjeri kako je onaj onom ono učinio a da to ovaj nije ni znao, i samo svježim primjerima se potiče vatra. Onda se, kako

nema lopata, ljudima u ruke da puška, nekom nož a nekome i nešto jače i, tek tada se počne s pravim kuhanjem.

Vatra se razvatrila, povrtnjak rascvao a samo kuhanje se dobro isplati pa kuha svatko za se. Kuha se uglavnom ovako, a može i drugačije:

(A sad, Natanaele, ako imaš slabo srce - odustani a, ako ti se baš čita - čitaj, što se krčka u Bosanskom loncu.)

Prvo, u kotao natočiš svježe krvi, najbolje da je svježa, iz grla velikog broja malih ljudi tuđe vjeroispovijesti. Kao vatra služe kosti prethodno oglodane i s kojih je zguljeno meso osoba nevažnog podrijetla.

Po potrebi dodavati znoja i urina onih koji se uplaše samoga kuhanja. Umjesto kupusa, dodaju se uši različitih oblika, veličina, izgleda i s naušnicama ili bez njih: male, klempave, uvrnute...

Što raznolikije, to bolje.

Umjesto krumpira, ubacuju se ljudske oči raznih boja. Iscijeđene ili ne.

Kada sve to počne vreti, dodaju se sljedeći dijelovi ljudskog mesa:

- dojke djevojaka koje su prethodno silovane,

- butine mladih žena nad kojima se ispraznio cijeli vod hrabrih boraca za...

- nadlaktne mišice udovica još jučer zaklanih,

- neoprana i još krvava srca, a najbolja su ona koja su sama iskočila iz grudi gledajući, vezana za kakav stup, što im se radi od petnaestgodišnje kćerke, zatim

- sitno nadjeljani jezici seoskih alapača i slično...

Dok sve to krčka, vri i kuha se u loncu, kuharu je dopušteno potegnuti koji gutljaj onoga što mu naj-

više prija: viskija, šljivovice, skoča, lozovače i da zamezi dinstanom janjetinom ili teletinom na žaru.

U isto vrijeme, u posebno ograđenom prostoru drže se djeca nadutih stomaka koja su nadohvat ruke ukoliko kuhar ima posebnih ideja.

Natanaele, voliš li gledati kako umiru djeca?

I, najobveznije: svaki se kuhar moli Bogu na javnom i svima vidnom mjestu.

Natanaele, moliš li se i ti Bogu?

Ja, pisac ovih redaka, toliko se molim Bogu da me strah samoga toga.

Ja, pisac ovih redaka, vjerujem u Boga...

Jedino...

Ne vjerujem da je sve ovo što rade u ime Boga.

Jedino..

Ne odlazim svake nedjelje u crkvu da Mu se molim.

Svijeće palim redovito - jer nema struje. Nema uvijek ni svijeća.

Zaista ti kažem, ja vjerujem u Boga.

U knjigama sam ga tražio, u prispodobama, u molitvama.

Nisam ga našao.

Dopuštam mogućnost da u pogledu psihofizičkih sposobnosti nisam u stanju da ga nađem.

Vjerojatno je tako jer, i danas neke stvari ne mogu da svarim.

Okrenuo sam se ljudima i, za divno čudo, našao sam Boga.

Našao sam Ga u nadanjima, u stremljenjima i željama običnih ljudi.

Onda sam ponovno uzeo knjige i vidio da sam u pravu.

Preuzeti što je najviše moguće ljudskosti - rekao je tvoj otac.

To znači: ljubiti sve, počevši od sebe pa dalje...

Zaista ti kažem, Natanaele, ja vjerujem u Boga.

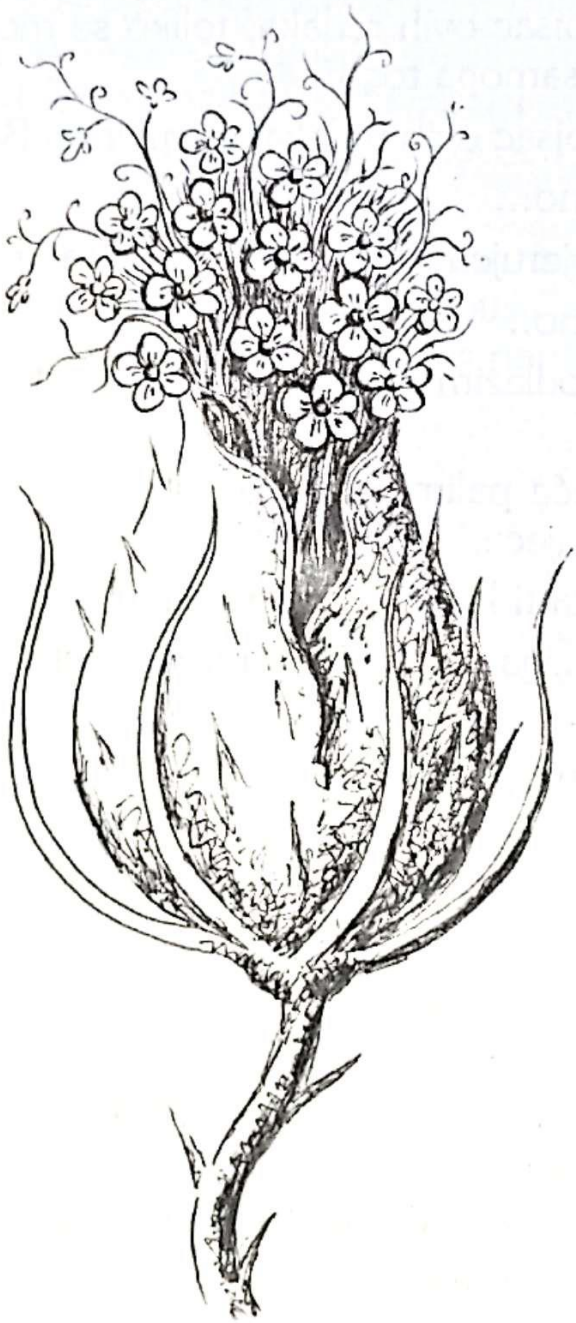

BAJKA O JAHANJU

Bijaše jednom, u jednoj bajci, jedna lijepa šarena zemlja u kojoj su živjeli samo konji. Krasni konji, krasna zemlja. I konji bijahu čestiti i vrijedni te sebi lijepo život urediše, tako da je šarenom zemljom teklo mlijeko i med. I sreća bijaše potpuna ali, kako to uvijek biva, na njihovu blagostanju zavidjeli su im stanovnici drugih zemalja te su, s vremena na vrijeme, ulijetali u divljim hordama i pljačkali i otimali dobra i blaga te sretne šarene zemlje. Da bi spriječili te pljačke, konji se dogovoriše da sebi izaberu vladara koji će ih štititi. Tražili su po čitavoj svojoj zemlji pametnog i sposobnog konja koji bi bio kadar ispuniti tu zadaću, ali ga ne nađoše. Ona dva ili tri koja su bila sposobna da budu vladari zaštitnici nisu prihvatili taj zadatak zato što im je, kao i svim konjima u toj šarenoj zemlji, bilo nezamislivo da se rastanu od svojih šarenih sedala, šarenih zaprega i lijepih snova sa cvjetićima i tufnicama.

Onda se dogovoriše da raspišu natječaj i tako, između mnogih prijavljenih, izabraše Cvrčka koji je tako lijepo pjevao i pričao da ga je bilo milina slušati, a svidjelo im se i to kod njega što je on odmah priznao da ima jednu manu. Jednu jedinu manu. On voli jahati.

- Ništa strašno, - rekoše konji uglas, prvotno se plašeći da nije što gore, - ima nas koliko hoćeš, gospodine Cvrčak, tako da će svakom od nas biti čast biti izabran da...

I tako cvrčak sjede na prijesto i poče vladati.

Dobro i pravedno je vladao. Konji su bili zadovoljni i sretni. Istina, Cvrčak je naredio da mu se sagradi kuća dolična njegovu položaju, a jedan konj se sjetio da je to malo:

- Vladar treba da ima svu udobnost.

Konja koji to predloži vladar postavi za svoga posilnog i otada poče dodvoravanje. Ispočetka plašljivo, tiho i skromno, pa sve jače i izražajnije. Ali sve to nije bilo opasno ni teško jer, vladar je bio samo jedan, a konja je bivalo sve više i više, tako da ni osjetili nisu nikakav teret. Davali su pomalo. Radili svi složno i imali mnogo vremena da se dotjeruju i dive se svojim lijepim šarenim sedlima, zapregama...

A vladar? Vidjevši da može lijepo živjeti, poželje još više, te sebi pribavi mnogo žena i izrodi mnogo prinčeva i princeza, koji su rasli u sreći i izobilju. Konji su se radovali, skupa sa svojim vladarom, rođenju svakog princa i natjecali se u darivanju. Pjevalo se, pilo se, veselilo se. Milina. Ta šarena konjska zemlja iz bajke sve više se šarenila i rumenila kao jabuka koje su u toj zemlji same rađale. Prinčevi su, pljunuti otac, voljeli da jašu više od svega. Također su lijepo pjevali pa, kad bi se popeli u koje šareno sedlo, zapjevali bi, zacvrkutali tako da bi konju, na čijem su leđima, bilo uživanje slušati ih.

I sve je teklo sretno. Prinčevi i princeze su rasli, konji su radili, vukli i bili jahani (za nagradu), a sama se zemlja sve više i više šarenila, onako sama od sebe i sama sebe - puna. Gotovo da pukne od miline. Prinčevi odrastoše, jedan po jedan, počeše da se žene, da dobivaju nove prinčeve, a najznačajnije od svega je to da su postali izuzetno dobri jahači. Sa sedlom, bez sedla, po kiši i blatu i raznim nevremenima ostajali bi na leđima konja čvrsto i stameno. Pravi jahači iz bajke. Punašni, šareno nakinđureni, s puno neukusa, pa ako malo i podbodu ostrugama, blago, tek da se osjeti razlika, konj se

džilitne od dragosti i ponosno iznese sve što iznijeti treba.

Kao u bajci.

Pa, ovo i jest bajka.

Ali onda - katastrofa! Bez ikakve veze i ikakvog razloga. Iz čista mira, tako reći.

Jedan je konj bio zaokupljen sjajem svoga sedla, koje je tek ukrasio, te nije čuo jednog princa koji ga je trebao a ovaj, iznerviran, rekao mu, između ostalog:

- Što si bleno, k'o tele u šarena vrata?

- Ma ništa strašno, moga mi samara. Nije zbog toga trebala ispasti frtutma, ali ispala je. Konj se našao uvrijeđen. Nije mogao shvatiti da se ono ne odnosi na njega.

- Što?! Ja, tele? - reče i planu.

Konj k'o konj. Nije shvatio igru riječi, mislim, ono, da je on tele. Mislim da nije tele, ali on to tako sebi utuvi u glavu i, malo-pomalo, svi se konji pobuniše. Ispočetka tiho i bojažljivo, ali ... Nisu više htjeli svoja sedla, svoje lijepe amove na cvjetiće i tufnice. Poče im smetati i jahanje, i oni dvorovi koje sami izgradiše, i trista čuda im poče smetati.

Jadni, jadni konji. Čega se sve sjetili nisu.

(Kad se svega toga sjetim, ja i sada odem u kakav zabitan kutak i isplačem se oplakujuć čitav konjski rod.)

Ispade frka, bez potrebe. Konji se uzjoguniše, jahači se k'o malo preplašiše, i iskočiše na stranu i odande ih pitaše:

- Ta, što hoćete? Recite nam.

Konji ni sami nisu znali što hoće, tek se jedan sjeti i reče:

- Nećemo više ništa što je šareno.

I tu nasta objašnjavanje i uvjeravanje između jahača, to jest prinčeva i konja i sve to nekako s uvažavanjem i razumijevanjem, barem s početka, ali do izmirenja nikako da dođe.

I onda, njegova mudrost Vladar, donese mudro rješenje:

- Svako sedlo, samar, am i sve što je konjsko obojiti jednom jedinom bojom. Jednobojno. Svaka stvar, svako sedlo svoju boju. Pa izvol'te, konji, birajte. Žuto sedlo, ružičasto, braon, trule višnje, kahvai, sivo, crno, bijelo, teget, azurno, tmurno, maurno, glupo i blesavo... Svih boja i nijansi pa: Izvol' te, konji. Birajte sedlo sa omiljenom vam bojom.

Neizmjerna bi mudrost Vladara koji se sjetio božanske ideje te njome zadovolji htijenja konja i ispuni im želju. Svi konji, trkomice, jurnuše u izbiranje strahujući da neki ne uzmu sedlo, am ili samar s njemu milom bojom. Čak sam vidio konje koji su zob, suhu žutu zob, davali da bi se dočepali sedla sa omiljenom bojom.

Jahači su se sklonili u stranu i mirno trljali stomačiće ili milovali bradu ili trljali ruke nažuljane od kajasa.

A konji?

Od svojih usta kradenu zob su davali, zob što ju u ona vremena skupljaše za starost, davali su za boju.

Ja nisam znao koliko boja vrijedi?... Kako se korisno upotrijebiti može?...

A jahači?

(Opet se ja zanio konjima. Jadni, jadni, tako ja uvijek...)

A jahači, oni bivši iz šarenih sedala za koje su konji mislili da će nestati skupa sa šarenilom, sastajali su se po otmjenijim mjestima i nešto se došaptavali.

Konji su, opet moram reći, jadni, jadni, toliko mi ih je žao, mislili da je odzvonilo svim jahačima za sva vremena, a ni pitali se nisu za sedla.

Što će im sedla ako nema jahača?

Jadni, glupi konji. Jedan im je govorio da su to ona ista njihova stara sedla, samo premazana, i da ih ne diraju. Da ih zapale. Da ih odbace jer će opet u njih sjesti oni isti stari jahači iz najudaljenije blizine. Nisu mu vjerovali. Izopćili su ga.

- Mani se pametovanja, rekli su mu, i hvataj sedlo dok nije nestalo.

On nije uzeo sedlo, nije a ipak osjeća žuljeve na leđima. Možda je to na emotivnoj osnovi.

Da zlo nikada ne ide samo, dokaz je i to što umre Vladar, s njime umre i država. Umre sve šarenilo. Ni traga mu.

Sad se cijenila jednobojnost. Čak su se i šareni jahači počeli bojiti jednobojno?

Da li?

Sada nije bilo države a konji su toliko zakuhali oko podjele sedala da su se sve ozbiljnije počeli ritati i gristi. Čak su se udruživali u krda pa počeli, organizirano, napadati jedni druge.

Strahota!

Nekada divna šarena zemlja iz bajke, kao da je začarana zlim činom strašnog čarobnjaka pretvorila se u krv i mržnju. A zbog čega? Zbog nekih boja burnih, tmurnih i mamurnih.

A jahači?

Jedan po jedan izmilješe iz svojih skloništa, vila, vikendica, ljetovališta, gdje su se ukli na zaslužen odmor nakon naporna i dugotrajna jahanja i sada, i sami obojeni u jednu boju, staviše se na čelo, to jest u sedlo, hoću reći, nastaviše jahati.

Nasta pakao u ovoj bajci.

Jedna se krda sklonište u brda, jedna u šume a druga u ravnice, treća pored rijeka, a oni najpametniji konji pobjegoše iz bajke u neku drugu, gdje su konji još uvijek složni. (Sad, dok ovo pišem, nema one države iz bajke. Nema onog šarenila. Naprotiv. Sve je jednobojno. Krvavo jednobojno. Ne teče više med i mlijeko. Krv ih je zamijenila. Ona teče nemilice i, začudo, i ona je jednobojna.

Sad, dok ovo pišem, nema one zemlje iz bajke, ali jahači su tu. One stare države koje nema nema - nemojte me pogrešno shvatiti.

Bajka se završava, a oni isti šareni jahači, iz najudaljenije blizine, su tu uz neke nove početnike tečaja jahanja koji se klimavo drže u sedlu.

Žao mi ih. Ispast će.

Istisnut će ih oni koji su vičniji sedlu i konjskim marifetlucima i sve mi se čini da će, i kada se krda konja stjeraju svaki na svoje plandište, oni isti, daleki a bliski jahači, iste konje jahati.

Da uvježbavamo nove - nema novaca, a i tko može konja naučiti jahati?!)

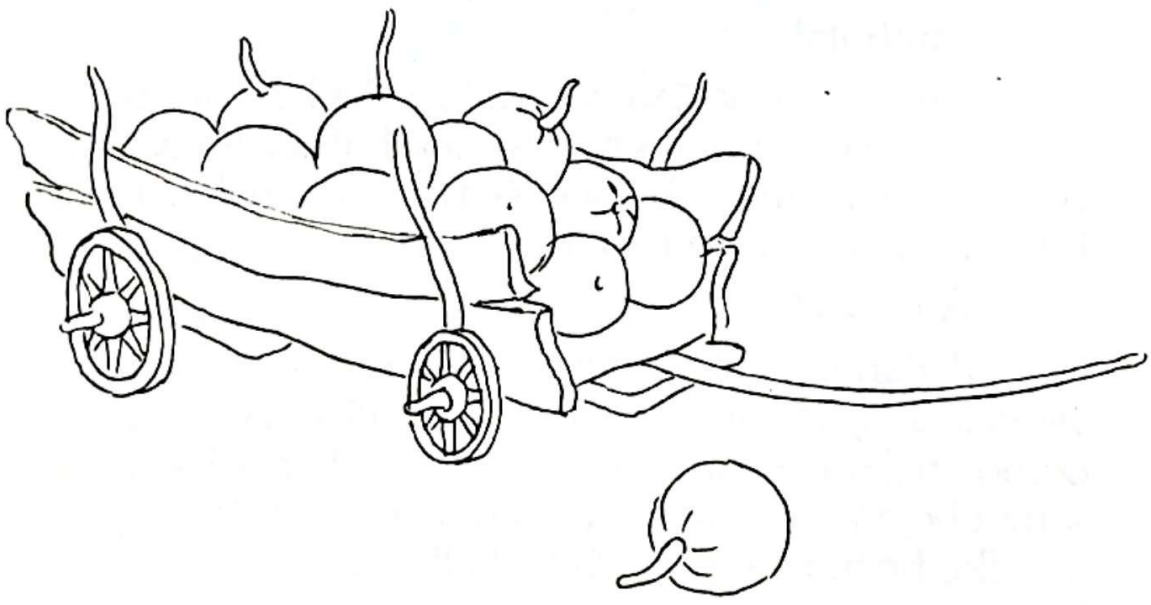

VOJNIK JERKO

Tamo negdje gdje se prepliću svjetlost i tama, postojala je zemlja Sebrinija i njome je vladao okrutni kralj Felon koji je iznad svega volio ratovati. S koljena na koljeno u zemlji toj, nesretnoj, kolale su priče o prošlim junaštvima i silnim junacima koji su bili u stanju sedmoglavu aždaju za doručak sebi da ubiju.

Ako bi im ponestalo junaka, oni bi ih izmišljali i kovali u zvijezde ispredajući o njima mitove u koje bi i sami na kraju povjerovali. O njima su spjevavali pjesme koje su pjevali uz stada ovaca jer, ovaca u toj zemlji bilo je najviše a, majke bi, čim rode, djecu na krila uzimale i zadajale ih pričama o davnim i slavnim junacima.

Tako je živio taj narod, Sebrincima što ih zvahu i od kojih okretahu glavu svi koji su sa smjernošću htjeli živjeti i u ljubavi sa susjedima.

Nasuprot njima, u susjednoj zemlji Mandriniji, živio je narod koji je do istine i plemenitosti najviše držao i duboko poštivao svoga kralja, Guru kojemu bješe ime, a koji je, u vrijeme o kojemu ova priča govori, bio bolestan od neizlječive bolesti i nalazio se na liječenju u dalekoj državi u kojoj masna voda iz zemlje teče.

Mandrinci su njegovali cvijeće i gajili šumu i nikada se nisu uvježbavali u ratnim vještinama, osim pojedinaca koji su se, da pripomenem i to, iskazali kao vrlo talentirani i vješti.

Nekoliko stoljeća prije nego počinje ova priča o dobrom Mandrincu Jerku, Mandrinci su bili poznati kao izuzetni borci ali im je jedan mudri vladar, koji je vladao nekoliko koljena prije kralja Gurua, pokazao umijeće življenja s drugima, u uzgajanju cvijeća a, povrh svega, Mandrinci su voljeli djecu.

Prije mnogo, mnogo godina Mandrince su izrabljivali moćni narod koji su iskoristili njihovu miroljubivost i uznemirivali ih pljačkanjem, ubojstvima i nasiljima svih vrsta, sve dok djed njihova kralja Gurua, po majčinoj lozi, nije ujedinio ljubav sa istinom i time otjerao sve napasnike iz zemlje.

A još, pored zemlje Mandrinije, tamo gdje se morski valovi razbijaju o sunčeve zrake, živio je narod Edenićana u izobilju Božjega blagoslova.

No, da se vratimo našoj priči, a o svim narodima bit će još riječi kada se za tim ukaže potreba.

Rekoh već, da je Felon, kralj Sebrinije, volio ratovati a i to da su Mandrinci bili izuzetno nadareni i vješti ratnici te su mnogi mladići iz Mandrinije odlazili u Sebriniju i ondje ratovali za velike novce i nadoknadu u drugim blagima.

Tako je i Jerko, sin seljaka Nestora, jedne godine u neprekidnom nizu godina, a samo dvije godine prije najvažnije i najstrašnije godine u njegovu životu, otišao na godinu i pol služiti kralja Felona.

Dobri Mandrinac Jerko je zorno slušao časnike i veterane Felonove armade i brzo učio. Iznenađujuće brzo je shvaćao umješnost ratovanja, a njegovoj vještini u rukovanju raznim vrstama oružja zavidjeli su svi časnici redom osim jednog starijeg dočasnika kojega je Jerko podsjećao na njegova davno poginulog sina.

Godinu i pol bješe dogovor da će Jerko ostati u službi a onda će mu kralj Felon isplatiti najamninu i otpustiti ga.

Međutim, s početka, Felon zavolje vojnika Jerka zbog ljepote; odista bijaše krasan mladić, a i zbog njegove umješnosti od koje je bila višestruka korist i kralj Felon nagomila veliko bogatstvo zahvaljujući Jerku koji se neštedimice zalagao i bio odan u svemu.

Pred kraj Jerkova službovanja doživje kralj Felon velike gubitke na jednom bojnom polju u Alpiniji, dalekoj zemlji, i zamrzi Jerka te, umjesto da ga isplati, kako je red, on zapovjedi svom posilnom da ga ubije. Posilni zapovijed prenese dalje dok glas ne dođe do starijeg dočasnika koji pozva Jerka k sebi i reče mu:

- Jerko, sine moj. Kralj mi je naredio da te ubijem.

- Ali, zašto? - začudi se Jerko.

- Ne znam, a nije ni važno. Ti moraš bježati.

I, pomože mu, Bog mu pomogao, te vojnik Jerko pobježe čim se spusti noć.

I lutao je Jerko čitavu noć po šumama i bespućima, na putove nije smio zbog ophodnji kralja Felona i, pred samu zoru, umoran i iscrpljen, stiže u jedno planinsko selo usred Sebrinije.

U prvom oboru jedna je djevojka muzla ovce i Jerko joj priđe i upita je:

- Dobra djevojko, mogu li dobiti malo mlijeka?

Djevojka, čim ga ugleda, vrisnu i skoči te pobježe prema kući a Jerko se povuče dublje u šumu jer bi seljani mogli biti vrlo neugodni a on nema nikakva oružja pri sebi.On produži dalje i nakon mnogo sati hoda ugleda na jednom proplanku starca koji je čuvao ovce na tek ozelenjelom proplanku.

- Zdravo, plemeniti starče, - pozdravi ga.

- Bog ti pomogao, junače, - odzdravi starac.

I, riječ po riječ, kako to već i ide, Jerko saznade da kralj Felon ratuje sa Edenićanima, nekim snažnim plemenom sa zapada, i da ga taj rat mnogo košta. Starac ga nahrani i Jerko krenu dalje razmišljajući u sebi:

"Ja sam ratovao u Alpiniji na strani kralja Felona i ništa nam nije govorio o ratu sa Edenićanima. Dobro je što starcu ne rekoh da sam Edenićanin, mada živim u Mandriniji. Ima nas mnogo Edenićana u Mandriniji. Ako Felon ratuje protiv Edenićana u Edeniji, ni nama se, Edenićanima u Mandriniji, ne piše dobro. Možda me zbog toga i htio ubiti? Možda, no, sve ću saznati kada dođem kući. Ako Bog da, samo da stignem. Sve će se razjasniti."

Punih trideset dana i noći Jerko se lomatao po vrletima i šumama, gazio rijeke i potoke slušajući rapsodije šumskih ptica koje su ukrašavale nadolazeće proljeće. List iz drveta izbijao je takvom silinom da se prostim okom mogao zamijetiti njegov rast i Jerku je srce igralo od miline što mu je Mandrinija bivala sve bliža. Točno drugog svibnja godine one u kojoj počinje ova priča, Jerko stiže u svoju zemlju a u njoj bješe rat.

Kralj Felon je napao njegovu zemlju.

* * *

Mandrinija u to vrijeme bijaše podijeljena na mnoga vlastelinstva.

I zavlada nekakva zavist među vlastelinima te ne htjedoše jedan drugomu pomoći i time olakšaše kralju Felonu osvajanje.

Jedna po jedna prćija je padala u ruke Felona a da je u isto vrijeme u drugoj vladao mir. Prividan i

uznemirujući, ali mir a u isto vrijeme vlastelini bijahu zabavljeni nabavljanjem nakita za svoje bezbrojne družbenice te zapostaviše važne državne poslove i ne organiziraše se navrijeme.

Tek onda, kada su se Sebrinci popeli na okolna brda vlastelinstva u kojem je živio Jerko, a to se mjesto zvalo Parija po rijeci koja je kroz njega tekla, nekoliko se Parijaca diže i sa malo oružja u rukama stadoše nasuprot Sebrincima i zaustaviše ih u njihovu naletu.

Sebrinci, iznenađeni otporom, stadoše i počeše da se ukopavaju sa tri strane Parije a u samoj dolini rijeke Parije zavlada strah. Nenaoružan i neorganiziran narod Parije, a prije svega oni Mandrinci koji nikada više nisu mislili ratovati i koji su govorili da je za rat potrebno dvoje, nađoše se u smrtonosnoj klopci i silno se uplašiše.

Toliko se narod uplašio da je svaka muška glava spavala napolju, u sjeniku kakvu, u pojati ili kakvu drugu mjestu pogodnu za bdijenje i čuvanje obiteljskog doma, skačući na svaki lavež besposlenih pasa.

- Treba spasavati nejač - reče Nestor, Jerkov otac, obraćajući se vijeću staraca.

I učiniše tako.

Oformiše kolonu dužu od svih krikova i noću je provedoše kroz bespuća, klance i prosjeke. Provedoše je u neizvjesnost a sa ženama, djecom i starcima, pobjegoše i neki sposobni - bježali uvijek...

Parija zamrije.

Zavlada pustoš i svaki oblik društvenog života nesta. Na svakom koraku su se postavljale straže i kontroliralo kretanje. Zavlada nijemost. Samo se jeka teškog oružja čula s vremena na vrijeme.

U dolini Parije ostadoše mnogi muškarci, nešto žena i djevojaka i tek pokoje dijete.

Ova bajka bila bi vrlo tužna da je ostalo ovako. Ali...

* * *

Vojnik Jerko izađe na livadu jedne mjesečaste večeri i zapjeva grlenim glasom domoljubnu pjesmu. Parijci se počeše okupljati oko njega i pjevušiti. Netko je sobom ponio šargiju, netko violinu. Drugi donesoše bubnjeve, treći harmoniku. Jedni su dolazili s gitarama, ... osmi s frulama i sviralama i... stvori se orkestar.

Razlijegoše se zvuci himne iznad Parije a i ona se sama ražubori, te se više nije znalo je li to nimfe pojaju htijući zavesti Odiseja ili se sva ljubav svemira skupila na jedno mjesto pa cvrkuće, slavujopoje, ili se, pak, anđeli s neba utrkivahu tko će umilnije tonove šaputati rodnim brazdama krajobraza.

Zabruja ojkanje kajdisanih dvopjevnica i razliježe se ustreptalom dolinom stremeći da se prelije preko okolnih brežuljaka dok, najzad, crescendo opredijeljenosti na zali uši uznemirenim Sebrincima te se ovi silno uplašiše.

Kralj Felon doču da pjesma Parijaca unosi nemir i strah u njegove redove te posla strašnu zvijerku Lešinara da ponese sobom pokvareno jaje i baci ga na raspjevanu gomilu.

Uzletje Lešinar i nekoliko puta preletje, kružeći iznad zbora koji je pjevao te ispusti pokvareno jaje, mućak što se zove i ono poče padati prema Parijcima.

Vojnik Jerko se dosjeti i izgovori čarobne riječi:

- MISPREMNISMOSVIZADOM -

I, na te riječi, vjetrovi iz smjera zemlje Edenićana zapuhaše te odnesoše pokvareno jaje na naselje Sebrinaca.

Felonovom zemljom zavlada smrad.

Ta vijest se pronese cijelom Mandrinijom. Skupiše se i zapjevaše Mandrinci širom te pitome države na zemlju Edenićana što oslanja se, i glas njezine pjesme se raširi i osnaži.

Kralj Felon se razgnjevi. Pjena mu udari na usta te on posla lovce u svoje šume da mu hvataju divlje zvijeri. Onako neukroćene, slao ih je na zemlju Mandriniju, ali ni to nije pomoglo.

Vojnik Jerko uze frulu čarobnicu i zasvira a divlje zvijeri se same između sebe počeše klati i ubijati.

Onda se pred kraljem Felonom pojavi mudra Lisica i reče mu:

- Ja ću pokoriti Mandriniju.

- Kako?

- Tako što ću prvo okrasti sve kokošinjce oko rijeke Parije i uliti strah ostalima koji će se zatim razbježati.

- Idi. Uradi to, - reče Felon Lisici.

* * *

I uputi se lisica k Pariji, vrludajući usput nestalnim krivopućinama i sijući napuhujući strah. Vukla je, tragom lukavosti olinjalu repinu da bi se skrio otrov smrti čiji se opori zadah širio svuda oko nje.

Kada stiže nadomak Parije, ugleda na jednoj grani nabubrele bukve mrkog gavrana sa velikim komadom mesa u kljunu.

- Gavrane, gavrane, čula sam da umiješ krasno govoriti i riječima tvojim da vjeruje se i kada istinite nisu, pa sam, zaobilazeći drage kokošinjce, pohitala tvoj da umni čujem glas.

Gavran je pogleda, odozgor s visine, ponižavajući je. Tek, mahnu lijevim krilom a ispod njega ispade pisamce i zalepršа ka dolje. Gavran dostojanstveno i polako odletje odnoseći meso u kljunu da ga pojede na drugom mjestu.

Pisamce je, nervirajuće sporo, padalo ka lisici. Plesalo je na lahoru, igralo se, a znatiželjna lisica je nestrpljivo trčkarala tamo-amo dok ga najzad nije dohvatila.

U njemu je pisalo:

"Jadna, glupa lijo!

Ti se još služiš poučcima ostarjelih bajki a ne znaš da dolaze nova vremena u kojima se pišu modernije bajke s novim junacima. U njima nema mjesta za tvoje mudrolije. Jadna, glupa lijo!

Ti ideš nepozvana u tuđu bajku u kojoj te čeka lovac, vojnik Jerko i tvoju će kožu nabiti na kolac. Jadna tvoja koža."

Lisica ljutito frknu pokazujući zube i opsova nešto na nekom životinjskom jeziku a od strahotnosti psovke i najdeblje grane na dugovjekoj bukvi zadrhtaše.

U to vrijeme, uz milotni žubor rijeke Parije i recital vjetra kroz šumne grane plodonosne raskoši, uglazbljivao je vojnik Jerko novu uspavanku svojoj dragoj rijeci. Uštimavao je instrumente, određivao im mjesta i uvezivao partiture solo odlomaka sa varijacijama korske izvedbe i plesnih unosa trudeći se da libreta potvrđenih umjetnika ne poremete ariju protkanu izvornim melosom domoljubne nadahnutosti.

Znao je vojnik Jerko, isuviše dobro, bitnost skupništva korisnih aktera i vrsnih solista. Nije žalio znoj proliven na usklađivanju udarnih komponenata pravovremene eksplozivnosti samostalnih dionica i glazbene stalnosti orkestraliziranja, pri čemu nije

gubio iz vida ni dekor scenografije - posve naturalan, parijski.

A Parija je tekla, čekala i romorila.

Tekući, čekajući, slušala je rogobore ptica nestalnica koje cvrkutahu šetkajući se njenim njedrima, rasprostranjujući tajnovitost da ne bude tajna. Oglašavajući trenutak kada lovac sa nakanama zlim krene u lov.

Od njih, ptica cvrkutnica, vojnik Jerko dozna da je Lisica krenula u zabran, u lov.

Toga dana.

Prvo se začuše neartikulirani urlici bespolnih spodoba praćeni bubnjevima koji se rasprskavahu u zrakama, zatim se, kao potka svemu tome, zapletoše "lire o daire" i zaveze simfonija domoljublja. Tiho, pa sve jače i jače.

Zatim, na poticaj dirigenta, Parijski orkestar se rasplamsa u punom zamahu a vrsni solo artisti odradiše svoje dionice gotovo maestralno i dolinom zabruja poznata pjesma.

U žaru dirigiranja, vojnik Jerko izgubi desnu ruku ali orkestar nastavi dalje. Njegova suzvučja polomiše lisičine metalne marionete a rijeka Parija poče još bučnije teći. Glazba je postupno prelazila u odu. Orkestar je i bez dirigenta, koji je prebačen u bolnicu, bio toliko uvježban da je sam završio kompoziciju trijumfom.

Na samom kraju remek djela oplela je šargija i kolo sitno uhvatilo se šokačko, pregačama dokrašeno.

Igralo se i pjevalo do dugo u noć.

Najsretniji bijahu vali rijeke Parije u kojoj, umorne od slavlja, svoja lica umivahu djevojke.

I sam sam na tren u val se pretvorio, lice djevojačkom svježinom oblio, na usnama se jednim izgubio.

U bolnici ležao vojnik Jerko, u bijelim plahtama i bijelom posteljinom bješe ogrnut a lice mu bijaše produhovljeno dragošću pobjede i bola. Učini mi se veći, mnogo veći od nas. Učini mi se svjestan poslatosti svoje među ljude.

Predati se ljudima! - zar nije najuzvišenija zadaća.

Jerko je predao dio sebe. Desna ruka bijaše mu otkinuta, do lakta.

Kada se u dolini fanfare slavlja stišaše, kad iscijedi se i posljednja kap znoja iz slavoluka razigranosti, sjetiše se Jerka.

Iz sjenke bolničkih predvorja izroniše odabranice slave s milodarima u rukama i crtama sućuti na ozarenim licima. Uđoše u odaju u kojoj vojnik Jerko zbraja pozitivna sabiranja u kojima mu je uvijek nešto nedostajalo.

Ruka? ... Ili nešto još ...

- Kako si nam, junačino?!

- Bog nek te poživi!

- Nikada te nećemo zaboraviti.

- U svemu ćemo ti pomoći.

Narednih dana nađoše mu prijevoz i uz tople preporuke poslaše ga u Edeniju na liječenje.

(Svevišnji neka narodu da onako kako on sinovima svojim.)

* * *

Oslobođeni Mandrinci u dolini Parije opet se okrenuše cvijeću, drveću i ženama. Obnoviše polomljene vrtove i rascvjeta se dolinom

svakidašnjost u kojoj zlih više nema. Potekoše med i mlijeko...

Plemići i njihovi sinovi se vratiše u svoje zamkove i podigoše zadužbine palim junacima a zatim se utrkivaše tko će ljepši govor održati i duži pljesak zaslužiti.

Godinu dana kasnije (nakon rata), kad mi med i mlijeko udariše na usta, i sam se otisnuh u potragu za svojim mjestom pod suncem. Tražeći sklonište u kom bih mogao, neometan, pisati o onome što mudri ljudi govore.

Nađoh se i ja u Edeniji.

Nemalo potom, u najvećem gradu Edenije, u suterenu namještenog kazališta, ugledah dva čovjeka. Stariji prebire gitaru a mlađi pjeva.

Prepoznah pjesmu i približih se.

S pomirenim izrazima na licima, u iznošenim odorama, pjevao je vojnik Jerko. Njegov otac, Nestor pratio je na gitari.

Ispred njih, na pločicama od bijelog i crvenog kamena, počivala je okrenuta kapa a u njoj i oko nje poneki novčić...

RIBAR NEIMA

Priča se da kazuje jedan koji je čuo da se govori od pamtivijeka, a i dalje, pa je došlo i meni do ušiju te ću vam ispripovjediti da i do vas dopre te da biste mogli kazivati da ste čuli gdje se govori.

Kazivao nekima jednom jedan stari mudrac da je u nekoj zemlji živio ribar po imenu Neima.

Kakav je to bio ribar?

Da kakav će biti nego siromašan. Ni stari mudrac ga opširnije ne opisuje.

Dakle, ribar Neima je bacao mrežu u rijeku i tako zarađivao prodajući ono što bi se u nju uhvatilo, ali...

Jednoga dana među danima, ribar ode na rijeku i baci mrežu. Počeka malo te je povuče, ali ništa. Mreža bijaše prazna.

Ribar baci mrežu i drugi put, treći put, peti put i opet ništa. Kada i deseti put baci mrežu i ne ulovi ništa, ribar pogleda u nebo, zahvali Sudbini riječima:

- O, Ti, u čijim je rukama sve ljudsko i neljudsko, moja će djeca biti gladna ne ulovim li ništa. Bacit ću mrežu još jednom pa, ako izvučem praznu, znat ću da me kažnjavaš zbog nečega što sam zgriješio.

I baci ribar Neima mrežu jedanaesti puta toga dana, počeka malo, povuče je i osjeti da je teška.

- Ima nešto - reče sam sebi pa napreže sve snage da je izvuče.

Izvukavši mrežu, ugleda u njoj Majmuna!

Ribar se razbjesni, uze toljagu neku i zamahne njome kad Majmun progovori ljudskim glasom:

- Ne udaraj, o, Neima. Ne udaraj, već me poslušaj.

- Neću da te slušam, - bio je ribar vrlo ljut. - Neću da slušam nikoga a ponajmanje tebe, Majmuna!

0 poslušaj me, Neima, - bijaše uporan Majmun i nastavi: Mene veži za ono drvo a ti baci mrežu još jednom i nećeš se pokajati.

Ribar zastade, spusti ruku u kojoj je bila toljaga i promrmlja:

- Tja, poslušat ću te, de. Ne košta ništa osim truda a kome je još do mog truda stalo.

I postupi ribar onako kako mu kaza Majmun: sveza ga za drvo, uze mrežu, baci je, sačeka malo te je povuče i izvuče kad - u njoj drugi Majmun!

Ribar se razbjesni, opet uze toljagu pa krenu ka prvom Majmunu, ljut i na sebe što se dao nagovoriti i, baš da udari prvog Majmuna, kad drugi Majmun progovori:

- Ne udaraj, o, Neima, nego i mene veži pored prvog Majmuna a ti baci mrežu još jednom i nećeš se pokajati.

Svatko radi ono što je naučio. Ribar je naučio slušati. Mada bijesan i nepovjerljiv, ipak baci mrežu još jednom, malo sačeka, povuče je i osjeti da je teška.

Uz mnogo znoja i truda izvuče je kad u njoj treći Majmun, lijep i ukrašen. Na glavi mu "vezena kićanka, na nogama čizme pozlaćene", oko vrata dijamantna niska a oči mu zamazane medom. Ne gledajući ribara, ode do trećeg drveta i sam se sveza pored prva dva Majmuna.

Ribar skrši ruke i poče očajavati. Zatim iz njega provali sav bijes, te on dohvati toljagu i krenu k Majmunima. Na to mu treći Majmun reče:

- Smiri se, Neima. Obuzdaj svoju ljutnju i isplatit će ti se. Mi ćemo ti pomoći da se obogatiš i ostatak života proživiš "dostojno čovjeka". Tvoje je samo da me slušaš.

Ribar ga pogleda snebivajući se a zatim odgovori stihovima koje je čuo da govori pjesnik neki:

- Žudnju mi ne ulijevaj za nečim nedostižnim
jer su se mnoge želje izjalovile ljudske!

Treći mu Majmun na to odgovori:

- Svemogućem povjeravaj sva svoja djela,
za milost njegovu zna svatko tko ima oči!

Neukom ribaru ne bijaše potpuno jasna poruka stiha koji mu treći Majmun kaza te upita:

- Što želiš time reći, o gospodaru svih majmuna?

- Hoću da kažem - nastavi treći Majmun - treba da pođeš na rijeku i baciš mrežu još jednom. Ono što uloviš donesi meni i ja ću te učiniti bogatim i sretnim.

Ribar zastade, zamisli se, odmahnu glavom i vrati se na rijeku. Baci mrežu onako kako mu kaza treći Majmun, sačeka malo, povuče je i osjeti da je teška. Upre sve snage da je izvuče. Znojio se, stenjao, ali mreža ni da se pomakne.

Ribar obrisa znoj i odahnu na trenutak čudeći se te spomenu ime Gospodnje i opet se lati posla i, gle čuda - izvuče mrežu bez trunke napora.

A u mreži:

To postoji samo u bajkama. U mreži je blještala, sunčevim zrakama obasjana, Zlatna ribica. Suze su joj, biseri, bljeskale bjelasastim sjajem. Ribar zastade osupnut ljepotom prizora i prekriži se a Majmuni, onako vezani, počeše se nešto došaptavati.

- O, ribaru - progovori Zlatna ribica baršunastim glasom. - Pusti me natrag u rijeku i ispunit ću ti tri želje.

Ribar, još smeten neočekivanim ulovom, priđe mreži te nježno, svojim žuljevitim rukama, prihvati ribicu, odnese je do rijeke i pusti govoreći:

- Idi, o, Najljepša. Idi i čuvaj mi se.

Zlatna ribica otpliva krug ili dva, tek da povrati dah, i vrati se glavom iznad površine vode.

- Zaželi svoje tri želje, o, dobri ribaru i bit će ispunjene.

- Djeca da mi ne budu gladna i žedna, gola i bosa. To oduvijek želim. - Niti ne zna ribar kako izreče svoju vječitu želju.

- Bit će ispunjeno - reče ribica. - Kaži drugu.

- Novu mrežu želio bih. Ova stara se ni krpati više ne može.

I gle, nova, novcata mreža stvori se pored ribarevih nogu te on pokleče i uze ju razgledavati.

- O, ribaru, - prožubori Zlatna ribica - reci i treću želju.

- Nemam ja više želja. Idi, o ribice. Idi i hvala ti.

- Ne mogu - procvrkuta ribica. - Moraš imati tri želje jer se bez treće ni prve dvije ne mogu ispuniti.

Ribar se nađe u nevolji. Što još da zatraži kad mu ništa više ne treba? Sad ima sve.

- Zlata! Zlata! Išti dragulje i zlato! - derali su se Majmuni.

- Išti dvorac pun blaga! - najglasniji je bio treći Majmun a oči zamazane medom dođoše mu izdreljene i iskolačene, samo što ne iskoče.

- Što će mi zlato? -upita se ribar naglas. - I gdje bih ga sakrio? Došli bi lopovi i tati, ubili bi me radi njega. Osim toga, ni spavati ne bih mogao brinući o njemu. Idi ribice, ne treba mi više ništa.

- Moraš reći još jednu želju. Moraš! - reče ribica.

- Išti zlato, budalo! - derali su se Majmuni gutajući pjenu koja im je udarala na usta.

- Ne! Neću zlato! Ne treba mi ali, što onda da zaželim?

- Bogatstvo, budalo! - derahu se Majmuni i dalje.

- Znam! - poradova se ribar. Pogleda u Majmune te se okrenu ribici i reče:

- Želim da oni nestanu.

- Žao mi je - odgovori ribica - Tu ti želju ne mogu ispuniti. Sve drugo da ali to ne. Nemam tu moć. Prorok je rekao: "Dok je ljudi, među ljudima ima mjesta i majmunima." Sva živa bića moraju da postoje zbog ravnoteže. Uništimo li jednu vrstu, podvrstu ili soj, svijet bi ubrzano krenuo ka sudnjem danu. Zaželi nešto drugo.

- Ako to ne možeš, onda ništa - stuži se ribar.

- Mogu jedino - nadometnu ribica - učiniti da postanu ovisni o tebi.

- Neka bude! - pristade ribar ne razmišljajući o posljedicama.

I bi tako.

* * *

Kazuju mudraci, stoljećima, s koljena na koljeno, mudracima mlađim, da je ribar sve više i više vremena provodio na rijeci.

Doprlo mi je do ušiju da su se sve to vrijeme Majmuni igrali s njegovom djecom.

Igrali su raznih igara: ćora-bake, trule kobile, jatebi-timeni, klisa i pale, tko to koga ganja oko panja, a najdraže su im bile sezone sankanja.

I tako jednom, uši su moje čule o, ravnodušni Demose, da su se djeca i Majmuni uputili na obližnji brežuljak s namjerom da se sanjkaju. Pri polasku, Majmuni su rekli ribaru:

- Neima, pođi na rijeku i lovi. Najljepšu ribu koju uloviš odnesi u grad i prodaj, nikom drugom nego Precijenjenom Duka-t Angu, neka ti je živa glava njegova, a on, Precijenjeni Duka-t Ang, će ti za nju dati pet bakrenjaka od kojih ćeš dva odnijeti porezniku a po jedan glavnim namjesnicima, svjetovnom i duhovnom. Za onaj jedan koji ti preostane kupit ćeš ljekovitih trava da nam skuhaš čaj kada se večeras, umorni i prozebli, vratimo sa sankanja.

I odoše djeca i Majmuni na brežuljak, a ribar Neima na leđa uprti mrežu i uputi se ka rijeci.

Došavši na rijeku on odabra prikladno mjesto, razvi mrežu i zabaci je. Nekoliko puta je ribar Neima zabacivao mrežu mijenjajući mjesta i ne ulovivši ništa dok se jednom u mrežu ne uhvati prekrasna riba. Najljepša koju je ljudsko oko vidjelo. I sam ribar Neima bje zadivljen ljepotom te reče:

- Ovu krasoticu ću odnijeti Precijenjenom Duka-t Angu a on će mi za nju dati, možda i više, ali sigurno pet bakrenjaka.

"Za sebe ne ulovih ništa" - pomisli i utješi se - Neka. I čaj će biti dovoljan a davno je pjesnik neki rekao:

I lov prodat će onom što bješe mu miran san
u toplom kutku nekom, u dobru i milosti.
O, hvala nek je Tvorcu! on je tako sudio;
da jedni s mukom love, a drugi da jedu lov.

I baš kad sunce već prevali polovinu puta koji svaki dan prelazi, ribar smota mrežu, obrisa znoj te uprti mrežu na leđa i krenu svojoj kući kad se na dvadesetak koračaja od njega pojavi oronuo starac koji je sa sobom vodio magarca.

Ribar zastade a starac mu priđe, pozdravi ga i othuknu a magarac je tužno, oborene glave, gledao u razvodnjeni, oko rijeke, snijeg.

- Mir s tobom, starče, - odgovori mu ribar na pozdrav i priupita:

- Što te tjera da vodaš magarca po ovoj kaljuzi?

- Sjednimo na tvoju mrežu pa ću ti ispripovjediti.

- Nemam vremena - reče ribar. - Žurim precijenjenom Duka-t Angu, da mu donesem ovu ribu ali, ako se dobro odmorim i usput čujem tvoju priču, moći ću kasnije potrčati i opet stići na vrijeme.

Zatim obojica sjedoše na ribarevu mrežu a magarac osta stojeći i šuteći, samo mu se iz tužnih očiju zabjelasaše dvije suze, ili se to ribaru pričinilo. Ni sam nije znao.

- Ja se zovem Imoga - započe starac svoju priču - a ovaj magarac je moj sin i zove se Sjenko, jer voli sijeno.

- Magarac, pa da bude tvoj sin?! - začudi se ribar.

Nemoj se čuditi, - odgovori mu starac, - već poslušaj moju priču pa ćeš znati.

* * *

Promeškoljiše se na mreži da bi se udobnije smjestili i starac Imoga započe svoju priču:

- Kako rekoh, zovem se Imoga a zvao sam se Imoih, a još prije toga zvali su me Imaih. Ja ću ti pričati a ti ćeš sam saznavati kako sam se u koje vrijeme zvao.

Imao sam pet sinova, pet orlova - pustahija. Zapravo, četiri orla vilovita i jednog sokola pitomoga.

Sjenko, jer me podsjećao na sjene mojih pradjedova, bio mi je umiljat i radin. Starija četvorica su sanjali moć i bogatstvo i kidisali na nj, a najmlađi, Sjenko je sanjao o tihom domu i miru.

Sputavao sam onu četvoricu koliko sam znao i umio. Govorio sam im čak i to da je govorio pjesnik neki:

"Vidite li vihor, što se zemlji spušta,
kad duhne, samo jako drvo na tlo obara!"

Budite prilagodljivi i tihi, govorio sam im, ali, uto izbije neka buna među bunama, godine jedne među ostalima i dođe k meni šikucije i odvede ih svu petoricu.

Blagoslovio sam ih očinskim srcem i upozorio riječima pjesnika nekog:

" U sudbe dva su dana - dan kobi i dan mira.
i život dva dijela ima: vedar je il tužan on"

I odoše sinovi moji u taj rat, a nakon nekog vremena do ušiju mojih dopre glas da mi jedan od njih pogibe. Oplakah ga pepelom u kosi. Nemalo vremena nakon toga, vjetrovi govorkanja donesoše mi glas da su se trojica mojih sinova uzdigla i slavom ovjenčala, te stekla čast i čest i sve što uz to ide, a da se jedan, Sjenko, na sramotu imena svojega i ostale

braće, ne iskaza junaštvom. Ne iskaza se slavnim djelom nekim već je radio najprljavije poslove koji vojsci mogu biti potrebni i teško je crnčio od jutra do mraka.

- Gledajte kako ponosno ide Imaih, govorili su suseljani moji, a ja, griješna li mene, ponesen nekim neopipljivim a stvarnim zanosom, još se više uspravih i uzgordih.

O mojoj trojici sinova ispredali su se hvalospjevi, a najbogatiji su nudili svoje kćerke meni za nevjeste.

O Sjenku, o ovome ovdje, nitko ništa nije zborio. Namjerno smo ga zaobilazili u razgovorima i stidjeli ga se.

Počeše mi stizati i tovari s blagom i dukati od mojih sinova te se i o tom razli glas a ja stah trošiti pridodajući i od svoga, hotijući uvećati sagu o našem bogatstvu.

Ali, jao!

Opet stiže glas nošen pustinjskim vjetrom, nošen zavijanjem kojota i pustinjskih lisica pred mojim vratima.

Stiže gavranov glas o pogibiji dvojice mojih sinova i ja udarih u žalost i pepeo. U tom pepelu stiže i glas od jedinog bogatog još sina mi Fatala koji me izvješćuje da se odlučio vratiti kući i smiriti. Sobom vodi svoje sluge i tjera bogatstvo. I brata svojega Sjenka vodi sa sobom jer, mada Sjenko nije zaslužio ništa, brat mu je.

- I njemu ću kupiti ženu i kuću ... dovršavao je svoje pismo.

Dane sam provodio u iščekivanju, dizao se noću na svaki lavež pasa lutalica, na svaki šum izlazio vani da dočekam drage goste. Jedne noći tako mi se učini da je netko u dvorištu i ja izađoh.

Ugledam magarca.

Mislio sam da je nekoga od suseljana te ga uvedoh u staju.

Ujutro se raspitah ali, magarac ne bijaše ničiji u selu te ga zadržah dok se ne pojavi vlasnik.

Kasnije, dopre mi do ušiju da je to moj sin Sjenko kojeg su zli majmuni pretvorili u magarca. Vjetrovi pustinjski progovoriše da je banda zlog Majmuna sa Namazanim Očima napala karavanu moga sina Fatala, opljačkala ga pobivši sve sluge i njega. Samo su Sjenka poštedjeli pretvorivši ga u magarca.

I još su rekli da on, Sjenko, koji borac nije niti će ikad biti, mora ostati magarac sve dok on, Majmun s namazanim očima, ne pronađe djecu koja su voljna da krenu sa njim i njegovom braćom na sankanje...

Na te riječi ribar Neima skoči kao oparen i zakuka:

- Jao meni! ...

Starac Imoga ga zaustavi riječima:

- Stani i saslušaj me do kraja!

- Šta ima još da slušam? Moja su djeca jutros otišla na sankanje s Majmunima i strah me za njih. Osim toga, Precijenjeni Duka-t Ang će biti gnjevan ako mu ova prekrasna riba ne bude danas servirana za objed.

- Stani i slušaj! Moraš saznati sve do kraja, - ponovi starac Imoga i nastavi tek pošto ribar Neima sjede:

- I još mi rekoše da, kada se Majmuni vrate sa sankanja, treba da ih dočekam u kući onoga čija su djeca na sankanju. Treba da ih ugostim i vrebam trenutak kada Majmuni budu raspoloženi te ih, iz prikrajka, ponizno upitam:

- Trebaju li velebnoj gospodi još usluge jednog magarca?

Budu li zvijezde povoljno raspoređene, a ostala nebeska tijela u naklonitom položaju, oni će reći:

- Ne treba nam nikakav magarac.

I tada ću ja prepoznati svoga sina.

Na spomen riječi - sina - magarac Sjenko, koji je, dok je trajala ova besjeda između ribara i njegova oca, očistio od snijega prilaz k rijeci, zanjaka i primače svoju glavu očevom skutu očekujući nagradu.

Starac Imoga ga potapša na što ga ovaj zahvalno pomilova glavom a ribar Neima, koji je smišljao izlaz iz stanja u kojem se našao i čiju je strahotu više slutio roditeljskim nagonom no poimao ljudskijem razumom, reče:

- Idi mojoj kući te mojoj ženi, koja se zove Fatum jer mi je bila suđena, kaži da za večeru pripremi najukusnije jemeke koja bude smogla a ja već jurim Precijenjenom Duka-t Angu i, ako bude volja njegova, doći ću s ljekovitim travama za čaj. Moju mrežu natovari na leđa ovog magar... oprosti, svoga sina, jer ja se nemam vremena navraćati pored kuće.

To reče i žurno, koliko su mu godine dopuštale, uputi se ribar Neima k Duka-t Angovom dvorcu. Starac Imoga natovari mrežu na magarca i krenu prema ribarevoj kući.

* * *

U kući ribara Neime starac Imoga nađe ribarevu ženu, Fatum što se zove, i ispriča joj sve onako kako mu reče ribar. Vrijedna domaćica učini sve onako kako joj muž njezin i gospodar poruči.

Kasno poslijepodne stiže i ribar Neima iz varoši i priključi im se u iščekivanju.

Za to je vrijeme magarac Sjenko slobodno lutao po ribarevu dvorištu. Znao je starac Imoga da njegov sin - magarac nikuda odlutati neće.

U neizvjesnosti i iščekivanju svaka je minuta duga poput vječnosti te i sam znaš, o, štovani Demose, kako su se osjećali.

U samo predvečerje u sobu banu ribareva kći Jasna, jer je vidjela jasno, i reče:

- Oče, kakav je ono krasan momak u našem dvorištu što popravlja plug? Toliko je bio zanesen radom da mene nije ni uočio. Osim toga, očistio je i uredio naše dvorište. Ni nalik nije onome kakvo je jutros izgledalo.

- Ma, reci ti meni gdje su ti braća i sestre? - skoči sa sjedala uzbuđeni ribar Neima a starac Imoga istrča kroz vrata zbunjen i zajapuren.

- Otišli su s Majmunima ali, tko je ovaj starac što istrča vani?

- Kamo s Majmunima?

- U bijeli svijet.

- Jao meni. Pričaj što je bilo!

- Majmuni su nam pripovjedali o krasnoj zemlji koja nas čeka. Oni znaju gdje je ona i kako izgleda ali do nje ne mogu doći bez onih koji će ih pratiti.

- Zaboga! - uhvati se ribar Neima za glavu - Zar su moja djeca poludjela te me ovako ostaviše i pođoše za obećanjima.

- Ali, oče, Majmuni su tako slatko i gorljivo govorili o toj zemlji u kojoj ćemo biti svoji na svome i sami sebi gospodari. Kleli su se da će to biti raj na zemlji ali prvo treba malo truda. Poslije, rekli su, poslije ćemo samo uživati i umalo im i ja nisam povjerovala. Onda sam odlučila pobjeći i dok sam

bježala čula sam ih kako dovikuju za mnom nešto kao - dezerter - ili tako nekako i psovali su mi, prijetili...

I još su mnogo toga govorili otac i kći. Otac je pitao, kći odgovarala kad, na vratima se pojavi starac Imaga, jer se sada tako zove, u društvu krasna mladića.

- Prijatelju Neima, ovo je moj sin Sjenko.

- Onaj magarac! - izlanu se ribar.

- Ne, oče! - umiješa se ribareva kći Jasna - on nije niti bio magarac.

- Ne proturiječi i ne pravi umornog oca luđim nego što jest - ljutnu se ribar - valjda znam što sam vidio i čuo od njegovog oca.

- Oprosti, oče, ali nemaš pravo - bila je uporna Jasna.

- Ovaj mladi čovjek - nastavi ona - nikada nije bio magarac nego su vama na oči navukli skramu te niste vidjeli ono što je vrijedno. Trebalo je da dođe netko neispaćen životnim putem i sa samosvojnim pogledom na sutra pa da i vama otvori oči. Prosto, oče, Vi ste svoju nemoć i beznađe reflektirali na radišnu i zdravu osobu.

Nikakva magija niti čarobnjaštvo...

I dugo, još dugo je oštroumna Jasna objašnjavala ubogim starcima a Sjenko je netremice gledao u nju.

Zatim, svi sjedoše i uz večeru razgovarahu i Bogu zahvaljivahu. Starac Imaga je tješio ribara Neimu govoreći mu da ne tuži mnogo za djecom.

Javit će mu se ona u nekoj od sljedećih pripovjedaka. - Sjenko, koji je sjedio pored oca a točno preko puta Jasni, gledao je djevojku toplim pogledom koje je ona uzvraćala.

Zatim Sjenko reče, obraćajući se ocu:

- Molim te, oče!

Starac Imaga ga pogleda i kimnu glavom te se obrati domaćinu:

- Prijatelju Neima! Daj mi svoju kćer Jasnu za nevjestu. Sina mi, evo, vidiš.

Ribar pristade na radost mladih i veseliše se do kasno u noć. Ujutro, starac Imaga se uputi sa mladencima ka svome domu.

Ribar Neima i njegova žena Fatum ostaše sami s radošću i tugom u srcima: Radosni zbog Jasne a tužni zbog ostale djece. Gledahu se i uzdisahu:

- Opet sami na svijetu...

I, ne mogavši to više izdržati, ribar Neima reče:

- Ženo moja, pospremi i uradi što svaki dan moraš a ja odoh na rijeku.

To reče, uprti mrežu na leđa, odnese je na rijeku, odabra prikladno mjesto, razvi mrežu i zabaci je.

Sačekavši malo, povuče je i osjeti da je teška...

KARMA

U zemlji je jednom jednoj,
gdje se uvijek nešto sprema
a nikad ne dovršava,
živio i ribar Neima.

On imao sva je prava:
staru mrežu, ženu vrijednu
i, što ljublja iznad svega,
imao je djecu čednu.

Ali jednom dovalja se,
što se valja iza brijega,
i ribara dotaknu se
te ostade on bez svega.

POZIV

Kada se krene iz zemlje Dembelije, pa se hoće za Nedođiju, na onom raskrižju što se u krug vrti, udari se lijevo pa se stigne u bogatu zemlju Koćapićapi. U toj zemlji, kao i u svim zemljama, živio je narod, sasvim običan narod neki, narodski, a među njima je bilo i seljaka. Među svim tim seljacima živio je jedan koji se zvao Ćapiga.

Seljak Ćapiga, radan seljak, radio je naporno od jutra do mraka. Rukama svojim stjecao i kući donosio.

Imao je pune staje i obore marve koja je rasla i množila se a po kući su mu preturala se dječica, sve jedno drugom do uha. Imao je čestitu ženu Žuljku koja je u svemu bila oslonac svome mužu. Poštivala ga je, rađala mu dječicu, radila kućanske i baštenske poslove, kao što je i red da žena radi. Dani su im tekli jedan za drugim u trudu i znoju, a jednoga dana seljak Ćapiga, inače onizak i širok čovjek lica isprepletanog crvenkastim nitima, što od sunca što od domaće rakije i vina, pljesnu po stražnjici svoju rano ostarjelu ženu i reče joj:

- Dobro je ponijela ova godina. Dobro.

- Jest, vala, ponijela je - složi se njegova, opet trudna, žena koja je uvijek potvrđivala sve što bi njen muž kazao.

- Nego, natoči ti meni jedan čokanj iz one orahove fučije i donesi a ja odoh do obora. Tamo ću

danas one živoke popraviti i izmijeniti dotrule. Teoce valja puštati a živoke ostarjele. Razvalit će.

Odgegucka bremenita žena Žuljka izvršiti što joj naloži gospodar njezin i ništa ne reče. Navikla tako: šuti, radi i sluša.

"Radi Ćapiga, radi i njegova žena. Radi ali ima" - pomisli seljak gledajući za svojom ženom pa se uputi ka oboru i poče rezati, tesati, cijepati, zakivati. Žena mu donese čokanj rakije, on poteže dobar cug, odloži čokanj pa opet prionu popravljanju a žena se udalji za svojim poslovima.

Kada je treću vrljiku zakivao, ugleda na putu koji se vrludajući uspinje ka njegovoj kući, uniformiranog čovjeka. Napreže oči malo jače i, u čovjeku koji se uspinjaše prepozna mladog Đilaša kojega je gospoda iz grada uzela u službu svojega javljača a i za ostale možebitne potrebitosti.

Seljak Ćapiga se ispravi, nadlanicom lijeve ruke obrisa znoj sa čela svejednako gledajući u Đilaša. Zatim nasloni sjekiru uz jednu utrulu i crvotočnu vrljiku a primače se tamcu uz kojega bje čokanj. Podiže staklenku i poteže. Odlažući poluispijenu bočicu osjeti da mu znoj rosi čelo i leđa jače nego dok je sjekirom zamahivao.

"Što li to drhtim, pobogu?" - pomisli seljak i smače pogled s već smotane cigarete na tankovijastu figuru mladoga javljača koji već bješe dobauljao na desetak metara do njega.

- 'bar dan, domaćine, - jedva izusti Đilaš i stade hvatajući dah.

- Dobar dan.

- Izem ti ovo sunce i uzbrdice - opsova Đilaš - i posao koji mene, ovako slabog i nadasve gradskog gospodina, tjera na lomatanje po seoskim utrinama.

- Što ćeš, posao je posao.

- Zbog ovoga sam ja i pobjegao sa sela - prokle Đilaš i približi se seljaku koji je prinosio smotanu cigaretu usnama da je oliže i zalijepi. Seljak se najednom predomisli. Ruka mu zastade usred pokreta a druga izvuče maramicu i njome poče brisati znoj s čela. Brišući se, ču seljak Ćapiga kako Đilaš dahće " ko uspaljen puran " i kako prozbori:

- Ja, gdje ti živiš?

- Ondje gdje mi je živio i otac - mirno odgovori seljak a sve se u njemu pitalo: "Što li mi dođe ova duša prodana?"

- Gdje i otac, veliš. Kao da ti je otac bio pametniji od tebe, pokoj mu duši.

Uto seljak stavi cigaretu poprijeko na usne, oliza je i zalijepi, stavi jedan kraj u usta i poče izvlačiti drvce iz škatulje i, samo da kresne...

- Daj i meni smotaj jednu kad tako lijepo miriše.

- Na ti. Smotaj sebi sam.

- Ne znam.

- Evo ti ova, ako ti se ne gadi.

-Što bi mi se gadilo? Zdrav si, vidim, ko drijen.

Uze od seljaka cigaru, zapali je, povuče dim i zakašlja se.

- Ovo je nešto jako - reče kad se povrati od kašlja.

- Jest. Pojak je - složi se seljak koji je već počeo motati drugu, pa nastavi nešto tiše, kao za sebe:

- Sve je na selu onako... pojako...

Nekoliko trenutaka odšutješe svaki za se pa Đilaš poče:

- Znaš što, Ćapiću...

- Nisam ja Ćapić, nego Ćapiga - prekide ga seljak - Ćapići su ti, eno gore, na onom brdu Oblovina što se zove, a mi smo drugo. Druga loza.

- Dobro - de, svejedno. Ćapić, Ćapiga... gotovo isto.

- Nije isto.

- Dobro. Nije isto - pomiri se Đilaš pa nastavi: - A, ne pitaš ti mene zašto sam došao?

- Što da te pitam? Reći ćeš i sam a ja samo znam da nisi badava dolazio nit si došao stoga što si mene poželio.

- Donio sam ti poziv.

- Poziv!?

A na riječ POZIV seljaka nešto štrecnu ispod rebara. Oporost se grka rasu nutrinom te on požuri sa pripaljivanjem cigarete ne bi li skrio lako podrhtavanje ruku.

- Poziv od druga Vlade - nastavi Đilaš koji ništa nije primjećivao.

- A što hoće drug Vlado?

- Evo ti pa pročitaj. Sve piše, a evo, i pečat je udaren - poče objašnjavati Đilaš dajući seljaku razvijen list papira na kojem su plesala tipkana slova a pri dnu, u sredini, modrio se pečat.

Ćapiga uze list u ruke, premetnu ga nekoliko puta, okrenu i ovako i onako, te reče:

- Pročitaj mi - i povrati list Đilašu.

- Zar ovdje, ovako,... stojeći? Što ne pođemo u kuću?

- Ma, imam mnogo posla a vidi kako je dan lijep - poče vrdati seljak a stalno mu je brujalo glavom: "Što li piše u pozivu? Što li je sad?"

- Onda, čitaj sam sebi a ja odoh - nije se dao ni Đilaš koji je znao da seljak ne zna čitati.

Uvjeravahu se još nekoliko trenutaka i seljak Ćapiga popusti te pođoše u kuću.

- A, bit će valjda nešto i za mezu - kao usput dobaci Đilaš te nastavi:

- U ovoj je kući uvijek bilo svega a i gosti su valjano dočekivani...

- Bit će nešto. Bit će, valjda, - mrzovoljno je mrmljao seljak dok je u njemu sve kuhalo. Pred samim vratima viknu:

- Žuljka! Evo nam gosta!

- Nek' je dobro došao! - odgovori žena iz unutrašnjosti kuće te izađe na prag da ih dočeka a kad vidje tko je gost doda:

- Ne bilo ga..., - i propusti ih u kuću.

* * *

Kasno uvečer Đilaš, dobro podnapit i nahranjen, pozdravi se sa seljakom i otetura niz puteljak prema svjetlima gradića a zabrinuti domaćin odahnu i vrati se u kuću.

Nije znao što to drug Vlado želi od njega. Đilaš mu je rekao da u pozivu piše samo to da on, Marko Ćapiga, treba da se sutra u deset sati javi drugu Vladi u ured, soba broj trideset i tri. Ostalo će saznati od druga Vlade.

- Što ti misliš, stara? Na dobro li je ili na zlo ovaj poziv?

- Teško da će biti na dobro.

- I mene sličan osjećaj muči. Prebirem po mislima tražeći razlog ovako iznenadna poziva. Porez sam platio na vrijeme. Vakcinacija još nije bila a ja uvijek platim sve namete trebali mi ili ne. S državom se nisam kvačio niti sam joj dužan... A eto... Opet od mene nešto hoće a ja nikako da dokučim šta?

- Bit će dobro da ja spremim štošta u torbu - napominjala je žena oprezno - malo milošte neće škoditi. Samo može pomoći.

- Hm! Da! - složi se seljak koji je u međuvremenu sjeo na stolac pored peći i bavio se turobnim mislima. U to je vrijeme njegova žena pospremila stol i sklanjala ostatke hrane koji su ostali iza gosta.

- Ja ću ujutro uhvatiti onoga pijetla. Onog... crvenog krijestana a ti ćeš spakirati jednu šunku i litar rakije. Mora se... Bolje je... - obuzet zabrinutošću seljak ušuti pa, kao da se prisjeti nečega veoma važnog, trže se i upita:

- A, je li ostalo još koliko od onog sušenog voća?

- Ima nešto.

- Spremit ćeš i od njega malo.

Te je noći seljak sanjao pandure..

Sanjao je da ga vode u apsanu a on se otima i na sav glas viče:

- Zašto? Zašto?

Sanjao je da ga zatvaraju u prljav podrum a svuda oko njega narod napravio špalir, prstima upiru u njega i dovikuju mu pogrdne riječi. Sanjao je da viče kako on ništa nije kriv ali ga nitko ne čuje i ne obraća pozornost na njegove riječi. Smiju mu se i rugaju.

Probudio se sav znojan, prestrašen i izvan sebe. Pogleda na sat. Ponoć tek prošla. Tek što je zaspao. Obrisa znoj o jastuk i uzdahnu.

- Spavaj! - snenim glasom reče mu žena.

- Ne mogu.

- Moraš. Ništa nije toliko strašno koliko brineš.

- Samo ti spavaj. Odoh ja vani da ispušim jednu pa ću se vratiti.

A vani, mjesec se razlio po usnuloj zemlji i drveću. Tamno-žutim prelivima ljeskaju se prijelazi između šuma i njiva.

Osvijetljeno tajanstvo.

Sve se vidi a sve je teško prepoznatljivo. Sve se pretapa jedno u drugo da bi, ako podigneš pogled i usmjeriš ga malo dalje, postalo jedno jedino tamno i prozirno nešto... Nešto za koje znaš da postoji ali mu obličja ne razaznaješ.

Bacivši dopušenu cigaru na zemlju, seljak je zgazi nogom i još jednom pogleda u mjesec i sićušne zvjezdice koje žmirkahu ili jasno blještahu na nebu, kako koja, te uđe u kuću.

Do zore je još tri puta izlazio vani na svježi zrak a u međuvremenu prevrtao se po krevetu sanjajući, čim bi sklopio oči, neke lance i okove, vojsku, pandure i vlažne podrume gradskog zatvora.

Pred samu zoru, kada je već bilo vrijeme ustajanja, tiho se iskrade njegova žena Žuljka iz kreveta puštajući svoga muža da odspava bar malo. I ona je bila budna cijele noći i brinula skupa s mužem ali se pretvarala da spava misleći da će i njemu tako pomoći da usni.

* * *

Do grada je nešto više od jednog sata pješačenja te se naš junak već nešto poslije osam našao na putu.

O rame je objesio staru putnu torbu punu ponuda i darova. Na leđima je osjetio teret šunke i, mada ga je svaka kost boljela, najsnažnije ga je peklo rebro o koje je ona bila oslonjena.

U glavi mu je brujalo od noćnih pitanja a podočnjaci su mu unakazili inače lijepo lice. Čitavo njegovo biće tražilo je san i zaborav, spas i bijeg od neizvjesnog.

U općinsku zgradu kroči oko pola deset. Bio je umoran, iscrpljen i prašnjav od usputne prašine.

- Dobar dan! - ponizno reče portiru.

- Izvoli, stari! - lijeno ga upita uniformirani brkajlija ne vadeći cigaretu iz usta.

- Trebam do druga Vlade - seljak pokaza poziv.

Portir uze poziv, pogleda ga i reče:

- To je tek u deset a dotle ili prošetaj gradom ili sjedni u hodnik pa čekaj.

- Sješću. Čekaću - odgovori mu seljak misleći: "Bolje da ja čekam njega nego on mene."

U prostranom, prohladnom holu sa jedne strane je red drvenih klupa a sa druge strane vrata su do vrata i neki brojevi na njima.

"Brojevi su na vratima valjda stoga da nevješti građani ne zalutaju", pomisli seljak i sjede na jednu od klupa.

Malo odahnu i, tako bi rado zapalio jednu, ali... Možda je nezgodno.

Ljudi u odijelima i s kravatama prolazili su pored njega, neki od njih i s cigaretom u rukama, ulazili u urede ili izlazili iz njih a Marko Ćapiga se osjeti još nelagodnije usporedivši njihova odijela sa svojim.

"Samo da i ovo prođe što prije pa što je da je" - pomisli seljak i, najednom se više nije plašio onoga što je trebalo da dođe. Sada je samo želio da se svrši što je namijenjeno, da se svrši što prije.

Kao da su čuli njegovu konačnu misao i želju, priđoše mu dva gospodina i on ustade.

- Oprostite - reče stariji od njih. - Jeste li vi Marko Ćapiga, seljak iz...

- Jest, ja sam, - promrmlja Marko.

- Molim vas, pođite sa nama.

On uze svoju torbu i pođe za njima.

Uvedoše ga u veliku odaju i ugleda, seljak Marko Ćapiga, kao za svadbu poredane stolove ukrašene cvijećem i bocama raznobojnog pića i nekoliko gospode koja je ćaskala pijuckajući.

Marko se iznenadi i htjede se vratiti, htjede pobjeći, kad:

- Uđite, uđite! - okrenu se ka njemu onaj stariji gospodin koji ga je i pozvao u odaju i prihvati ga prijateljski pod ruku govoreći mu:

- Vi ste pozvani na ovu proslavu i ona je upriličena vama u čast. Dođite. Sjednite ovdje! - povede ga do pročelja stolova - sjedit ćete ovdje, s desne strane predsjednika...

* * *

Dugo je trebalo seljaku da se pribere i dođe k sebi.

Sve je očekivao, svemu se nadao, samo ne ovome.

- Prigodom ..sete obljetnice djelatnika zaslužnih za napredak i dobrobit, te lagodan život pučana ove, drage nam zemlje Koćapićapi, priredili smo skromnu zakusku u čast seljaka Marka Ćapige čije su zasluge nesporne te stoga...

I mnogo, mnogo još milozvučnih riječi, za sve im seljak ni značenje nije znao, prohujalo je zapaljenim ušima seljačkim.

Blagi Bože!

Osupnut ljubaznošću, Marko se i ne sjeća kada i kako je onu rakiju i šunku izvadio iz torbe. Zna samo da su gospoda zdušno zapljeskala a on se osjećao kao da leti i, prije no ga je piće posve uhvatilo, sjeća se samo da je rekao:

Ne brini, ženo moja. Ne brini. Dobro je....

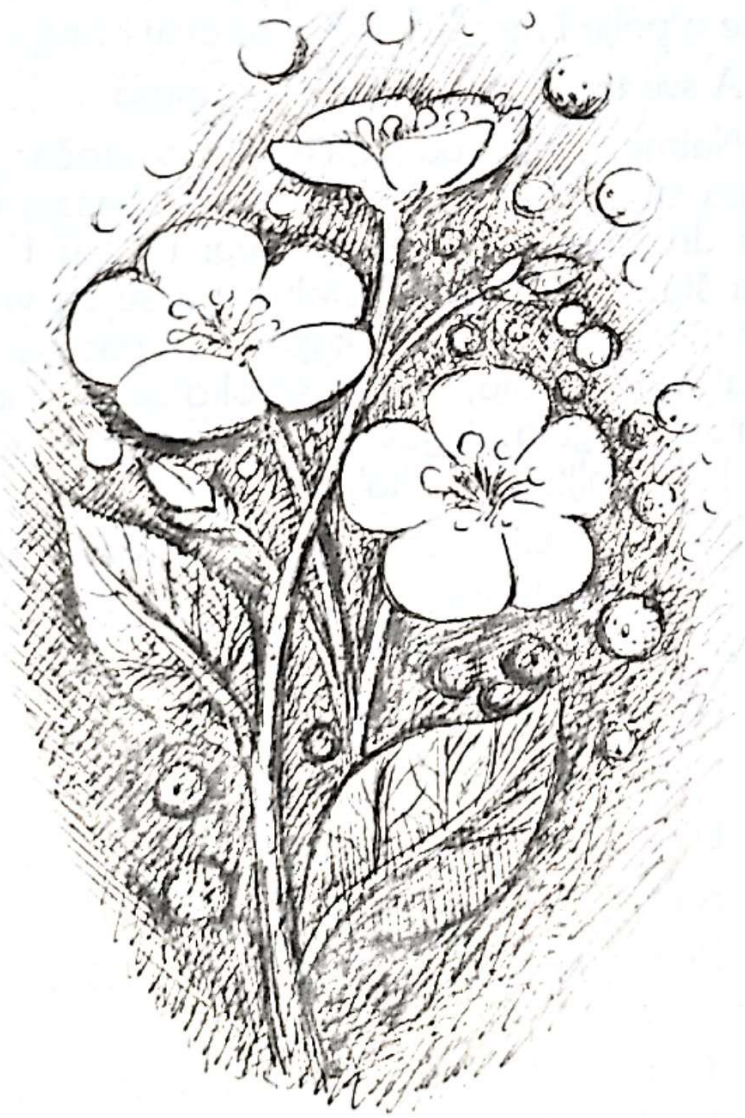

SUDBINA JARETA

Kazivahu mi davno jednom, ni pradjed moj ne pamti da je to za njegova života bilo, da su bila dva brata i živjela u slozi i ljubavi sve dok jednom ne otiđoše u polje i ne zavadiše se te ovaj onoga ubi.

A sve to radi jedne glavice kupusa.

Naime, jedan od braće je bio stočar a drugi ratar pa su koze od ovoga prvoga zabasale u kupus onoga drugoga. Tu se ovaj drugi ražesti i odalami pastira štapinom nekom. Dohvatiše se za vratove i, drž ne daj, ovaj, čiji je bio kupus, ubi pastira. A kada spozna što je uradio, ogleda se oko sebe, nađe neku uvalu i zatrpa ga a njegove koze rastjera. Bili su sami na širokom polju i to nitko ne vidje?

Uvečer, vrati se on kući a njegov ga otac upita:

- Gdje ti je brat?

- Ne znam!

- Ne laži mi!

- Ne lažem.

- Dva puta si mi slagao, - naljuti se otac.

- Kako?

- Prvi puta kad si rekao da ne znaš a drugi put kad si rekao da ne lažeš.

- Oprosti mi, oče, - obori stariji sin glavu i prizna sve što je i kako je.

Otac ga protjera skupa sa njegovom ženom i djecom i blagom i robovima i robinjama.

Tu istu večer vratiše se koze idući jedna po jedna u redu. Bijahu tužne tako da su oborile glave ka zemlji i ušle pravo u obor. Inače, imale su običaj da jurcaju oko obora, da se zatrču u povrtnjak, oko zgrada ili, bilo kakvu ludoriju da naprave. Trebalo je mnogo vike i galame da ih se utjera u obor.

Ali, te večeri, mimo svih navada, mirno su i pogruženo ušle na svoje mjesto. I vrata bi za sobom zatvorile da su znale, činilo se.

Otac, koji ih je promatrao podnimljen na svornom balvanu doksata i razmišljao o pristigloj mu nesreći, videći neuobičajnost u poslušnosti koza, zaključi da su i one krive, ili se bar osjećaju sukrivcima zla, te pozva k sebi sluge svoje i reče im:

- Idite u obor, uhvatite petoro jaradi, zakoljite ih i ispecite a kože njihove pribijte klinovima na ambar da se suše.

Koze, jarci i kozlići čuše svaku riječ koju izgovori gospodar. Silan ih obuze strah. Raštrkaše se po oboru tražeći skrovito mjesto. Kriše se jedno pod drugo i zbijahu se u gomile da bi se opet, usplahireno, udaljavale jedna od druge.

Koze plačnim glasom tražahu svoju mladunčad hotijući ih skriti a stari se jarci kočoperno narogušiše i nasrnuše na prvog slugu koji kroči u obor.

Srušiše ga u blato i kal ali, s bičevima u rukama, u obor uskočiše još dvojica slugu i, vitlajući njima, prisiliše jarčeve na odstupanje.

Sluga koji je prvi ušao u obor i bio srušen, pridiže se psujući i uhvati jedno mlado jare koje se otimalo i mlatilo svojim nožicama tužno blejući.

Uzalud.

Sluga ga ponese do ograde i dade u ruke drugome, koji je bio vani, a ovaj ga odnese nekoliko metara dalje gdje ga prihvatiše još dvojica i staviše mu nož pod grlo...

U isto se vrijeme u oboru drama nastavljala. Jarići su bježali, skrivali se blejući u pomoć i zatrkivali se majkama - kozama.

Ali, sve je bilo uzalud.

Jedno po jedno bivalo je uhvaćeno i prenosivano preko ograde...

S petim su sluge imale najviše muke. Nikako da ga uhvate. Jarići se povampirili od straha a jarčevi, iako bičevani i štapovima tučeni do krvi, branili su svim snagama svoje mlade. Koze su vrištale. I sluge su bile umorne i prljave ali, to kao da ih je samo podjarivalo da izvrše zapovijeđeno. Ili ih je opio miris krvi?..

Najzad uhvatiše i peto jare. Ponesoše ga preko ograde a ono, izmoreno od straha i bježanja, ni otimalo se više nije. Svojim krupnim očima iz kojih je kapalo beznađe, gledalo je one koji ostaju u oboru.

Položiše ga na zemlju, krvavu već od krvi njegove braće, a jedan od slugu ogromnom šaketinom dohvati malu njuškicu, stisnu je a drugom rukom zarinu nož.

Krv šiknu, odbi se od krvnikove ruke i zaslijepi jedino jaretu još otvoreno oko tako da ono umrije ne vidjevši zadnje gašenje neba. Samo još dva-tri puta trznu zadnjim nogama i smiri se.

U oboru još nekoliko puta fijuknu bič i sluge se povukoše a koze primiriše. Uskoro pade noć i sve se još više smiri. Samo se, s vremena na vrijeme, čulo tužno blejanje koza koje dozivljahu svoje mlade. Sve tiši i tiši eho blejanja preuzimala je noćna tišina i slala u gluhoću...

Pred zoru se sve utišalo. Jedan stari jarac samo još je objašnjavao kozama koje su jecale da - takva je sudbina i sa bijesom gledao u pse koji su lizali jareću krv. Pet razapetih kožica na ambaru podsjećalo je na jučerašnji dan.

Uskoro, koze su u neredu krenule na ispašu tjerane novim slugom i sve se vratilo uobičajenom životu.

I nastaviše prolaziti dani...

***

Otac onaj, ostavši bez oba sina, mnogo je tužio a njegove su oči gledale u daljinu. Misli mu se nisu mogle hvatati.

Koze su odlazile na ispašu i vraćale se u obor motrene budnim očima revnih slugu. Kada je bilo vrijeme muže - muzli su ih, kada je bilo vrijeme striže - strigli su ih. Sluge su šutke obavljale svoju dužnost sklanjajući se, kad god je to bilo moguće, od mrzovoljnog oca.

A otac je venuo naočigled svih. Lice mu se izboralo, oči razvodnile. Ne prežalivši mrtvoga, sve je više razmišljao o živome sinu.

Koze, pošto su ostale bez svoga pastira, tužahu za njim jer se sluge smjenjivahu u njihovu čuvanju a niti u jednoga ne bijaše narav ista, tako da su bile na muci ugoditi im. Često bijahu kažnjavane bičem, štapom i galamom.

A onda, jednoga dana dođe Prorok i kaza:

- Mir u kući ovoj bio za vazda.

- Moja kuća je i tvoja kuća, Božji poslaniče - odgovori mu otac i nakloni se.

- Zakoljite najljepše jare da ugostim Proroka! - naredi svojim slugama te, uvede gosta u kuću, opra mu noge i na ruke mu poli te se ovaj umi a onda ga posadi u pročelje i iznese pred njega najfinija vina.

Kada se najedoše i vina napojiše, otpoče i razgovor.

- Tvoja kuća ima svega a izgleda mi pusta - otpoče Prorok.

- I srce je moje pusto, moj gospodine.

- Zbog sina?

- Zbog sinova.

- Stvari treba nazivati imenom koje nose i prihvatiti ih onakve kakve jesu, dragi moj domaćine. Nesretan si zbog sina a ne zbog sinova.

- Sluga tvoj ne razumije, jer imao sam dva sina...

- Da! - prekide ga prorok, - Imao si dva sina te jedan drugoga ubi a ti, u jarosti srca svoga, protjera onoga koji počini grijeh a ne postupi po razumu svojemu.

- Zaslužio je kaznu, gospodine moj.

- Da. I ti si zaslužio kaznu kod Gospodina i On te kazni tako da ostaneš bez jednog sina ali ne bez oba. On, Gospodin, ti je ostavio utjehu koja će te, za kaznu, podsjećati na davni grijeh u mladosti što si počinio.

- I sin je moj zaslužio kaznu za djelo koje je počinio, moj gospodine.

- Njegova je kazna drugačije vrste a ne ovakva. A ti, mene više ne zovi gospodinom jer - jedan je Gospodin - i zakoni su njegovi nepojmljivi ljudskom umu.

- Nepojmljivi su - uzdahne otac ne dižući glavu.

- Nego ti - nastavi Prorok ne prekidajući nit misli svojih - razašalji sluge svoje na sve strane svijeta da traže sina tvoga protjeranoga i naloži mu da se vrati na ognjište svoje i bit će ti oprošteno.

- Hoće li sjen mrtvoga sina oprostiti meni? - pitao je otac.

- Sve je u Gospodinovim rukama i svakome je njegovu sudbu namijenio Gospodin još prije rođenja. Pokojnoga sina ti si oplakao i ožalio, kao što je i red i tužno srce je očevo, ali zadaća nije ispunjena i treba je dovršiti.

I dugo još razgovarahu u noć te odoše na počinak.

Ujutro otac razasla sluge svoje na sve četiri strane svijeta da traže sina njegovoga protjeranoga i nalože mu da se vrati.

I reče još slugama svojim, koji ostaše:

- Zakoljite lijepo jare, prvorođenče, da prinesem žrtvu Gospodinu, ne bi li se smilovao Gospodin i na muku moju pogledao blagonaklono.

Sluge uradiše kako im bje naloženo i prinesoše žrtvu paljenicu prema zakonima koje utanači Mojsije na gori Sinajskoj. Zatim svi Boga moljahu i čekahu danima, danima...

Ustreptalo srce očevo, u nadi i strepnji da mu se sa sinom, jedinim još, nije na zlo što dogodilo, nastavi kopniti i venuti naočigled svih.

Jednoga dana dođe glasnik slugu njegovih koje bijaše razaslao da traže sina i najavi mu:

- Sluga tvoj pokorni javlja ti radosnu vijest.

Ozari se lice očevo i bogato nagradi glasnika a slugama reče:

- Priredite gozbu kakvu svijet još nije vidio otkako sunce zahodi i ishodi i pozovite sve rođake, prijatelje, susjede i sve putnike namjernike da dođu u onaj dan da dočekamo, u veselju, moga sina.

I opet čekahu danima i danima i opet dođoše sluge sina njegova s darovima.

- Sin tvoj, gospodar naš, šalje ti ove darove i moli te da dopustiš sinu svojemu da pristupi domu tvojemu.

- Ne, domu mojemu nego, domu svojemu neka pristupi sin moj i nasljednik - odgovori otac i brže-bolje posla sluge svoje da poruče sinu, koji se bijaše uokolio nedaleko od doma, da pohrli sa svojim blagom.

Sluge otrčaše a otac naredi:

- Neka se nalože vatre i peku jarad. Neka otpočne gozba. Udrite u timpane, zurle neka sviraju. Meni je danas veselje.

A kada se na obzorju ukaza sin njegov sa svojim blagom, otac potrča ka njemu i pade.

Srce očevo nije moglo izdržati nego je puklo i tako je otac umro.

Vidjevši to, sin onaj pristupi ocu svojemu koji ležaše na zemlji i reče mu:

- Oče, oprosti mi! - zaplaka snažno i od srca. I svi njegovi robovi i robinje i sluge njegove zaplakaše.

I plakahu dugo a zatim se sluge zaputiše u obore i počeše klati.

I opet se ponovi plač i jauk u oboru. Sluge su hvatale jarad, iznosile iz obora.

Miris krvi, smrti i straha ispuni obor.

Jarad se mnoga zakla i ispeče za ispraćaj duše očeve.

Sahraniše oca prema Mojsijevom zakonu, prinesoše žrtvu paljenicu i sin nastavi da živi i vlada na imanju oca svojega.

Svake godine, u onaj dan, prinosio je žrtvu paljenicu, jedno mlado jare prvorodče, na žrtvenik koji podiže na mjestu onomu gdje pade njegov otac.

Na starom ambaru više nije bilo mjesta za sušenje novih koža te sklanjahu one starije da bi novima napravili mjesta.

I koze se pomiriše sa sudbinom.

Jarad su cijena za ispašu - učini se jednom starom jarcu da je čuo da su djedovi njegovi govorili...

MUKE PO MARKU

Nastade i veljača devedeset četvrte.

Snijeg okopnio pa se ukaza gola zemlja, dremljiva usorska zemlja a sama rijeka nabujala pa huči, kao da ječi, kao da nariče za dragim - izgubljenim i ne miri se.

Slušam njezin huk a, sve mi se čini, to majka plače nad odrom svoga sina, žena, s djetetom u rukama, oprašta se od muža, oca...

Prljavi i tmuri oblaci koturaju se nebom dopunjujući uplakanu sliku krajobraza čiju monotonost prekidaju stravični krici granata koje, prije kobnog umiranja u krilu majke zemlje, jauču same nad svojom sudbinom.

GRU - U - UM!

Koga li će još povesti sa sobom?

Koliko nevinih?

Protječe dan nagrđen i izgledom razgolićenog, rijetkog drveća koje je uspjelo ostati u životu usprkos granatama, sjekirama i prozeblim nastojanjima.

Možda - u inat?

Nad Usoru se spušta večer i pretvara tugu vidjela u sjetu nevidjela, boli i razmišljanja.

Marko duboko uzdahnu.

Spušta se noć a ogoljela se stabla pretvaraju u kosture koji kočijaški proklinju i nijemost i prasak stapajući se u sablasno ništavilo tame.

Marko još jednom uzdahnu i uđe u kuću.

Uđe u kuću pobjeglice nekog, dezertera, koju su dodijelili kao privremeni smještaj njegovoj obitelji. U sobi tama i tišina. Čuje se samo cičanje vlažnog drveta u peći i ljudsko disanje.

- Zašto ne upalite maslenjaču?

- Rano je još - odgovori mu bolešljiv ženski glas i Marko tek tada nazrije sjenu pored peći.

- Nije rano. De, ja ću, - više kao za sebe reče Marko i uze upaljač iz džepa te kresnu nekoliko puta a vatrene iskrice kremena zapraskaše u polutami. Nađe limenku iz koje je virio nagorjeli okrnjak gaze i prinese mu plamen koji, polako se budeći i jačajući, osvijetli lelujavom svjetlošću prvo vlastiti dim, crn i gust koji se lijepi svuda po zidovima, stropu, usnama i plućima, da ga ni ribaljkom ne možeš sprati a zatim visoku i izmršavjelu, bolesno mršavu Markovu suprugu Anu koja stajaše pored peći sa pogledom izgubljenim kroz prozor.

Promatrala je umiranje dana, duše, sebe razmišljajući kako je to nekada bilo. Kako je nekada bilo krasno u suton radovati se blagoslovljenom danu koji je iza...

Nekada...

Svjetlost se zatim zaustavi na dvjema glavicama čiji su vlasnici Ivanka, trinaestgodišnja Markova kći i Ivan, gotovo dvanaestgodišnjak, njihov sin. Sjedjeli su na sećiji udubljeni u, svaki svoje ali, slične misli. (Možda su razmišljali o otetom djetinjstvu?)

- Alaj, dumagija! - primijeti Ivan gledajući u gusti rep dima koji se izvijao ponad plamena.

- Neka dumagija - sleže ramenima otac mu i sjede pored njih. Zagrli ih, jedno jednom a drugo drugom rukom, stisnu blago ka sebi i ne reče ništa.

- Tata. Hoćemo li i večeras u pakete? - uzvrpolji se Ivan.

- Hoćemo, sine. Svaku večer ćemo ići. Tu uzdahnu pa doda:

- Moramo.

- Prvo ćemo večerati. - Razgovor koji je čula kao da probudi ženu iz snatrenja i obamrlosti i, kao da malo živnu kada doda:

- Ovih dana obično bacaju oko pola osam. Stići ćete.

- Vidi. Vidi. Imamo i večeru. - Pokuša Marko da bude veseliji mada mu se srce stezalo.

- Ima, dragi moji, ima.

Marko gotovo i ne ču glas svoje žene jer opet odluta. Znao je dobro da su posljednje prašle brašna utrošene za jutrošnji kruh čije su ostatke dopojeli za ručak. Zna on dobro da je cijeli dan uzalud obilazio znance i prijatelje moleći brašna. Zna on dobro da su mu svi, sa oporošću u glasu, govorili:

- Dao bih ti, Marko, ali i sam imam brigu kako prehraniti svoje...

Znao je Marko i to da u kući ima još samo nešto graha i koja kašika masti. Znao je Marko dobro sve to i, sve mu se to smjestilo, ne u glavu već, pod rebra i - steže li steže.

Boli.

Boli nemoć.

Boli pogled na djecu.

On opet uzdahnu i vrati se u prošlost.

* * *

Nekada su živjeli u prigradskom naselju, na Markovoj očevini podigli skroman dom i odgajali djecu. Znali su da su sretni i nisu o tome govorili.

Ponekad samo, kada bi Marko malo više popio, dodvoravao bi se ženi riječima:

- Od sreće, dušo. Od sreće. Od sreće jer ti si mi život uljepšala i od mene napravila čovjeka. Sretan sam.

I Ana bi bila sretna slušajući njegovo pravdanje i, kao, korila ga, a u sebi nije mu predbacivala.

- Bog dao samo da ovako potraje - govorila je i Bogu se molila za zdravlje i djecu.

I sve je bilo dobro dok nije došao rat.

Marka i njegovu obitelj su protjerali odmah na početku. Prvo je sve svoje nekretnine "dobrovoljno" darivao onima koji su ga proveli na hrvatski teritorij. Na rastanku, pretresli su ga i oteli mu onih par stotina maraka koje je još bio sačuvao a zatim, udarivši ga nogom u stražnjicu, njegov mu dojučerašnji radni kolega iz poduzeća reče:

- Idi sad i zahvali Bogu što se znamo, inače... - i prevuče palcem ispod svoga vrata.

Marku se plakalo.

Plakalo mu se iz gorućih grudi, iz čitavog tijela otimao mu se grcaj. Vratio bi Marko onaj ponižavajući udarac makar i glavom platio, vratio bi ali, valjalo je misliti na djecu.

Smogao je Marko snage da ostane pribran i ne uzvrati udarac. Proveli su ih kroz minsko polje.

Došli su na slobodu i Marko se prijavio tamošnjim vlastima. HVO mu je dao pušku i smještaj.

Pušku je Marko i htio.

Trebalo je sprati sramotu i moći pogledati sinu u oči. Trebalo je samom sebi reći da više nije ponižen. Trebalo je sprati ljagu.

Iza njega su skoro dvije godine u rovu, u bitkama... Ponosan je Marko na svoju čast. Ponosan

je i sin Ivan ocem. Ranjen, prilikom jednog napada, u desno rame, još uvijek osjeća bolove, ali - sramota je oprana.

Još samo, ali to su snovi, da krenemo već jednom. Da ih protjeramo već jednom sa našega a ne njihovoga. Još da mi je i to doživjeti...

* * *

- Hajdemo za stol! - probudi ga iz snova glas njegove žene koja je nosila na stol šerpu iz koje se pušilo.

- Otkuda ti kruh? - ote mu se.

- Dala mi baba Janja danas par kila kukuruzna brašna i koru slanine.

- Bog joj dao zdravlje!

- Dobra je baka Janja - javi se i Ivanka - ona nama uvijek nešto dadne.

- Meni je neki dan namazala komad kruha maslom i natočila mi lončić kuhana mlijeka - prisjeti se Ivan.

- Bog joj dao što željela a sada dosta priče. Pomolimo se i večerajmo.

Marko se prekriži, pomoliše se i večeraše.

Nakon večere počeše Ana i Ivanka sklanjati sa stola a Marko i Ivan sjedoše na sećiju.

- Eh, što je čovjek proklet - reče Marko. - Sada bi mi sjela jedna cigareta ali kad nema, nema.

- Možda i ima, - kao da ga pomilovaše suprugine riječi.

- Nemoj me zafrkavati.

- Svega ja večeras imam, moj Marko. Za sutra, ne znam ali večeras ima svega.

To govoreći, Ana obrisa ruke peškirom i, zavlačeći ruku pod kecelju, poče govoriti:

- Danas, mi kod Ruže pile kavu te nas Marija počasti cigarom. Znaš da onaj njezin švercuje. Ja povučem nekoliko dimova pa se sjetim tebe.

- Baš ti hvala. Po pola ćemo.

- Meni je dosta jedan dim a onda ću gledati kako tebe duhanski dim ovija i bit će mi dovoljno.

Primopredaju cigarete izvršiše veoma pažljivo i sa ljubavlju a zatim se Ana okrenu za svojim poslovima dok je Marko s uživanjem pripaljivao.

- Alaj sjeda. A, stari? Ko šaka u nos.

Svi se nasmijaše dječakovoj dosjetki i na trenutak malenom sobicom se razli dugo potirana toplina.

- A sad u pakete, - gotovo veselo pljesnu Marko sina po nadkoljenici.

- Večeras bi moralo nešto biti - slutio je dječak - svi smo veseli a i nešto mi se čini da je ovo naša noć.

- Ako Bog da, sine. Naše je ići a znam i to da jednom mora i pred nas nešto pasti.

- S neba - uskoči Ivanka.

- Mora! Mora! - prihvati Ana ušuškavajući svoga dječaka i ispraćajući ih do vrata.

- Pazi na malog - šapnu mužu na rastanku.

- Ti se, mama, uvijek brineš kao da mi ne znamo ništa - otrese se mališan koji je čuo majčin šapat.

- Kako i ne bih, sinko? Kako i ne bih? - govorila je Ana više za sebe jer su muškarci već nestajali u tmini.

* * *

Mi smo sjedili kod Pere i, uz žmiravu svjetlost napola praznog akumulatora, kartali.

Moglo je biti oko osam, osam i petnaest kada je grunulo. Čuli smo kako, nakon eksplozije, geleri, kamenje i šljunak zasuše kuću u kojoj smo sjedili. Stakla zazvečaše a ona do Markove strane popucaše.

Svi se uplašismo. Neki polijegaše na pod, žene i djeca zavrištaše. I sve se primiri očekujući drugu granatu. Nas nekoliko muškaraca izađosmo napolje i osjetismo, iz smjera Markove kuće, dim i prašinu. Nemalo zatim začusmo i jauke. Potrčasmo.

- Ivanka! Ivanka! Ivanka! - uskoro jasnije čusmo iznemogao glas.

Pretrčasmo i tih desetinu metara i, u razvalini dnevne sobe, pod svjetlom ručnih svjetiljki, ukaza nam se stravičan prizor.

- Ivanka, dijete moje! - grcao je Anin glas. Ana je puzala, sva u krvi i zasuta prašinom i dijelovima pokućstva, prema beživotnom tijelu svoje kćerke.

- O, Bože! Ne! Neee... - Kriknu kada je dopuzala do nje, zagrli je i, i sama izdahnu od zadobivenih rana.

***

Otprilike u isto vrijeme, dva, dva i pol kilometra dalje, Marko i Ivan su, ali veseli, koračali kući.

Marko je na leđima nosio više od pola vreće brašna a nejačni Ivan mučio se sa kartonom u kojemu su bile raznovrsne limenke.

- Čim dođemo kući majka će nam ispeći kolačiće.

- Hoće, sine. Peći će ih koliko god možeš pojesti.

- A kako li će se tek majka i seka obradovati, kad sam ja ovoliko radostan! - govorio je dječarac ozarena lica trapkajući za ocem.

LOV NA GELERE

Dan osvanu maglovit, jesenski. Tek, nešto prije podneva sunčeve zrake će se probiti do tla, do rijetkog lišća natopljenog teškim rosama koje, ovdje-ondje, pravi prošaricu. Prvi listopadi napuštaju uvela stabla, no još ima dovoljno lišća da se čovjek sakrije.

- Pa, odosmo mi - uzdahnu Marijan prelazeći mirnim pogledom preko lica vojnika da bi mu se pogled zaustavio na meni kao da pita.

Potvrdno kimnuh glavom.

- Sretno i čuvajte se! - poluglasno promrmljaše prijatelji koji ostaju na položaju.

Krenusmo nas dvojica.

"Najbolje je po dvojica" - uvijek je govorio Marijan. "Što nas je manje, manje je buke a ako krene po zlu..."

Nikad nije dovršavao misao ali mi smo znali što misli.

Prvih stotinjak metara išli smo normalnim korakom spuštajući se niz tihanu padinu i obilazeći vlažne grabiće i poneku bukvu. Drugih osamdesetak metara, koliko ima do potoka, išli smo mnogo opreznije.

Uskoro se naši izgubiše u magli i ostadosmo usamljeni putnici u magli pokislog drveća i našeg minskog polja. U pola noći, i iza najpijanijeg sna, znali smo položaj svake mine. Mi smo ih postavljali i opet dopostavljali, sa ove strane potoka.

Sa naše strane.

S druge strane potoka neprijateljske su gljive i ne zna se gdje rastu. Zakamuflirane i nestrpljive, čekale su da dođemo. I dolazimo po njih.

Zadaća nam je napraviti prolaz kroz neprijateljsko minsko polje na tom i tom dijelu.

- Pogledaj kolika je kozara! - rekoh šapatom.

Što smo dalje odmicali od naših, sve smo tiše govorili.

- Pusti sad jestive gljive. Motri na one, otrovne.

- Kad se vratimo, ubrat ću koju.

- Ako se vratimo.

- Jezik pregrizo!

Siđosmo do potoka, zapravo vododerine jedne koju samo sezonske kiše napune. Sada, tek poneka mlaka ustajale vode mreška se i lijeno premješta naniže. Sjedosmo da odmorimo i ispušimo po jednu. Sada se može a kasnije, nema pušenja dok se ne vratimo. Ako se vratimo. Oko nas se stabla gube u nebu, u magli. Marijan i ja smo središte vlažnog svijeta prepunog tajnovite opasnosti koju ne vidimo ali slutimo njen dah. Ne vidimo je ali znamo da je tu. Pritajila se i vreba naše živote. Ništa drugo, samo živote.

Pušeći, možda posljednju cigaretu u životu, obojica smo gledali na drugu stranu potoka i imali iste misli u glavi. Neka hladnoća mi proklizi kičmom. Negdje zagrakta vrana. Pogledasmo se.

- Ti pazi desno a ja ću lijevo - reče Marijan ustajući.

Uvijek smo tako. Jedan osmatra desno, drugi lijevo, a naprijed obojica. Prijeđosmo potok pa polako, prvo pogledom pretražimo sve okolno grmlje, sve dokle oko seže, zatim oči usmjerimo do

ispred samih nogu, napravimo nekoliko koraka pa opet ponovno gledamo okolicu, daljinu, blizinu...

U rukama nam automatske puške, otkočene, reducir paljbe namješten na rafalno a kažiprst desne ruke počiva na štitniku obarača. Oči i uši otvorene do maksimuma. Noge oprezno koračaju. Deset metara, dvadeset, trideset... Polako i pomno. Nikud nam se ne žuri. Veoma dobro znamo onu narodnu: Tko žurio...

Lijevo od nas mala čistina, proplančić. Držimo se desetak metara od njega. Držimo se šume. Ponekad prasne poneki hitac. Tamo negdje. Opominje nas.

- Gledaj gljive - šapnu Marijan pokazujući mi rukom tri-četiri metra ispred nas. Ugledah je. Rebrasta. Cilindrična. Raste na kočiću. Izmiješala se sa šibljikama lijeske.

Maskirana. A od nje, tanka nit laksa gubi se u šumskom raslinju. Laks više slutimo nego vidimo.

Legosmo. Ja ostah na mjestu osmatrajući okolicu a Marijan se dovuče do gljive i u nekoliko poteza, sporih i promišljenih, ubra je.

- Ova je naša - šapnu mi stavljajući bezopasni komad metala u ranac.

- Idemo li dalje? - upitah više usnama no šapatom.

- Samo da obrišem znoj.

Čudno! Marijan je najbolji stručnjak za eksplozive u jedinici ali uvijek mu znoj orosi čelo i bradu.

Ispred nas je još šezdesetak metara šume čije se tlo lagano uzdiže, idemo li k njihovim rovovima a još toliko, otprilike, od šume, njihov je rov. Crta. Čistina ispred njih daje im sigurnost i pregled. Šuma je uvijek prepuna straha. Naše je doći do kraja šume i

očistiti je a, kada naši krenu i dođu do čistine, onda... Neka im je Bog na pomoći!

Nešto više od sata trebalo nam je da stignemo na rub šume. Sedam puta morao je Marijan brisati znoj sa čela i brade. Sedam puta smo zalijegali i dizali se i, evo nas. Skriveni lišćem i granama promatramo neprijateljski rov sa nekih pedesetak metara razmaka.

- A, ako gljive rastu i na čistini, ispred nas?

- Vjerojatno rastu.

- Ništa od branja.

- Ništa. Možda će one ubirati.

- Ne daj Bože!

- I ovo je uzalud, ako ispred nas nije čisto. Put nije čist.

- Nije čist, ali više ne možemo ništa.

Ušutjesmo obojica osmatrajući ispred i predući slične misli. Gotovo u isti mah ugledasmo ga ali Marijan šapnu:

- Eno ga! Čedo.

Čovjek bez puške i u SMB-uniformi izađe iz rova i pogleda prema šumi. Do pojasa nam je bio vidljiv. Gledao je prema nama, pa lijevo, zatim podiže pogled i zagleda u šumu, visoko iznad nas. Zapali cigaretu i osta dugo stojeći tako. Tko zna što li je razmišljao. Možda je negdje, daleko u Srbiji, ostavio ženu i djecu? Možda i majku živu ima? Možda žali za njima i za tim što su mu utrapili pušku u ruke? Možda je na silu dotjeran da u Krnjinskim prolomima ostavi život a, možda je dobrovoljno se javio da pomogne "ugroženom srpskom narodu"? Tko zna. Tek, on je tu.

- Ne bih mogao pucati u njega ovako bespomoćnog - otvori se Marijan.

- Ne bih ni ja.

Opet zašutjesmo kad, nekakav pas zalaja. Čovjek kojega smo promatrali okrenu se i reče:

- Mir, Bela! Mir!

No, Bela je lajala sve ustrajnije i mi uočismo vezanu vučicu kako laje okrenuta k nama. Opet mi neki trnci prođoše leđima.

- Idemo odavde- predložih.

- Sačekaj! - reče Marijan i dalje gledajući u kuju i čovjeka koji ju je pokušavao umiriti. Kuja se nije smirivala. Naprotiv. Sve bješnje je lajala trzajući se sa lanca prema nama. Iz rova izađe drugi čovjek sa oružjem u ruci, pa treći... Dovikivahu se pitajući što to ima a u isto vrijeme su zauzimali borbeni položaj i okretali oružje ka šumi pretražujući je očima.

- Pusti kučku! - viknu jedan od njih.

- Hajdemo, čovječe, - prošaputah Marijanu.

- Stani! Imam ideju - zadrža me Marijan a ja provjerih oružje i stisnuh ga jače k sebi.

Pustiše kučku. Ja nanišanih.

- Ne pucaj - prosikta Marijan.

Kučka bezglavo jurnu k nama i kad bje na pola puta između nas i njih, Marijan baci bombu desetak metara ispred nas. Grunu. Kuja skiknu i pade a oni zapucaše. Zapucaše prema nama ali, više napamet jer nam nisu mogli točno odrediti položaj.

- Ne pucaj! - opet zasikta Marijan.

Priljubismo se zemlji.

(Sad, kad je sve prošlo, priznat ću vam: U tom sam trenutku preporučio nas obojicu svim svecima a osobito Gospi brze pomoći.)

"Kučka je mrtva." - pomislih, "Još samo metak da promaši." Promašiše i meci, hvala Bogu i uskoro i pucnjava prestade. U rukama sam i dalje stiskao

pušku i čudio se tome kako se i puške mogu znojiti. Moja je bila sva mokra.

Pogledasmo prema četnicima. Jedva da se zamjećuju. Osmatraju.

- Ovo ispred nije minirano - konstatira Marijan.

- Da jest, ne bi ti morao ubiti kuju - usudih se provjeriti govorne organe puzeći natrag.

- Šteta. Dobra kuja. - Bi sve što Marijan reče i mi krenusmo natrag.

Kada odmakosmo nekih dvadesetak metara malo pobrzasmo, malo se i ispravismo. Do potoka ima još poprilično ali, mi promašismo naš put. Put kojim smo došli. Marijan je išao prvi, ja tik iza njega i uočih laks kada već bijaše kasno, Uočih ga tek kada je Marijan zategao ga čizmom.

- Lezi! - kriknuh i bacih se na zemlju.

Grunu. Marijan jauknu i pade:

- Moja noga.

Ugledah mu rascvalu butinu. Krv je liptala a Marijan se držao za ranjenu nogu i stenjao. Jedva stigoh izvaditi prvi zavoj kada zapucaše. Čuli su eksploziju i osuli nasumce po šumi, po krošnjama drveća. List je sipao po nama i oko nas.

Privezah mu ranu i nakon nekoliko časaka, kada i pucnjava prestade i mi se malo izduhasmo, krenusmo. Pomogoh mu da ustane ali on se nije mogao osloniti na nogu. Pola sam ga nosio, pola vukao i nekako dobauljasmo do potoka. Ovdje mu pomogoh da sjedne pa se, i sam sav zadihan, svalih pored njega.

- Kako si?

- Boli, ali dobro je - odstenja brišući čelo i bradu.

- Dobro je dokle god se znojiš.

- Ni ti mi ne izgledaš kao da si sad iz kreveta.

- To se u mene puška znoji pa se o nju raskvasih.

Pogledasmo jedan drugoga i nasmijasmo se, zadovoljni.

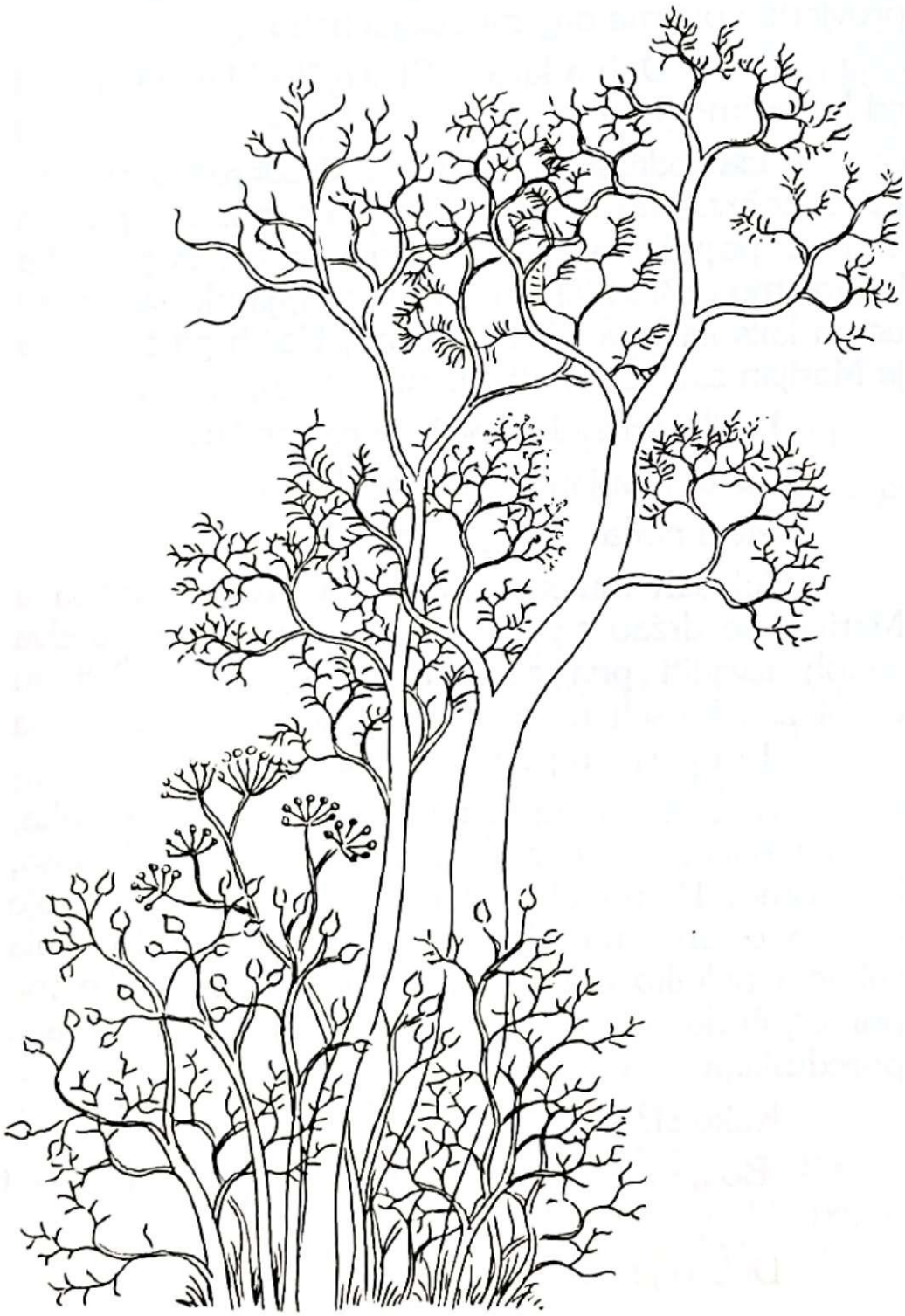

LJUDINA

Svjetlost se polako pretapa u sivilo, pa sve više i tamnije tamni sužavajući ionako skučene vidike. Čuju se potmule eksplozije iza Krnjinskih bespuća, oko Glavice ili Ušća?

Ni sunce, ono škrto, siječanjsko, ne želi da gleda jad u očima, već naprečac, i s hitnjom, pretrči nebo skraćenom putanjom, žureći da obasja veselije krajeve. Kao da se dan stidi sam sebe i, s bljedilom mlake topline, nestaje u maglenoj zavjesi tjeran pomrčinom sa istoka.

Nad Usorom se spušta mrak i sve bi za koji tren izgledalo mrtvo, nijemo, da izdaleka mi, koji smo u rovu bili te noći, ne začusmo ljudski glas:

- Ej, ljudi!

Glas je dopirao odnekuda iza leđa nam i mi se prvo zgledasmo kao da pitamo jedan drugoga:

- Poznade li ti čiji je to glas?

- Ma, to je Ilija. Ljudina naša. Zar ga ne prepoznaste? - prvi se javi Ivan koji se, dovršavajući rečenicu, već provlačio kroz uska vrata izlaza iz rova. Pedesetak metara dalje, kroz izmaglicu i mračak, uočismo sitnu priliku koja sjedi i čusmo opet:

- Ej, ljudi! Ima li vas, ljudi?

- Ima! Ima! - odgovori Ivan poluglasno. - Hajde k nama!

- Doš'o bi ja, ljudine moje, da mogu, - procijedi Ilija.

- Zašto ne možeš?

- Ma, ova moja preklapača opet iskočila u koljenu. Okliznuo sam se i... kvrc. Nešto iskoči i ne mogu nikuda s nogom.

- Pa, da te prenesemo do saniteta - ponudi Ivan koji je već stigao do Ilije. I mi smo se već izvukli iz rova i promatrali.

- Ne treba. Nije to meni prvi put. Samo ti meni pomozi. Potegni snažno a ja ću je namjestiti. Imam ja iskustva s njom.

I, doista! Ivan prihvati za desnu nogu i poteže je kao da će je iščupati iz korijena a Ljudina naš, objema rukama obuhvati koljeno a mi oko rova čusmo kada reče:

- Dobro je. Leže ko Hanka pod Mahmuta.

Nekoliko minuta kasnije sva četvorica smo sjedili u rovu, pored limene peći, i pili iz boce koju nam je Ljudina donio.

- Kakva je to u tebe noga? Na preklapanje? - upita ga Pajo a Ilija se nasmiješi i pogleda ga. Pri sjaju vatre, njegove vedroplave oči zasjajiše kao zvijezde.

- Eh, moj ljudino. Ne znam ni ja što joj je. Dođe joj i odjednom iskoči i dok je ne vratim nema ni makac. Još je dobro kad imam vremena ali lani, nekako s početka jeseni, odemo mi u izviđanje, nas četiri-pet. Ono kad je Nikola ranjen i, lutali mi, podvlačili se četama pod rovove i naletimo na jednog - skin'o gaće i čuči. Valjda... Petnaestak metara dalje, drugi stoji s puškom u ruci i nešto mu govori. Uto, ugleda i on nas, trže se za pušku i opsova. Zapucasmo i mi i oni. Onaj što je s... leže po travi ne uzvlačeći gaće kad, po nama osu iz obližnjeg šumarka, tridesetak metara lijevo od onoga što je stajao.

- Ranjen sam, - šapnu Nikola.

Moj ljudino! Mi svi polijegali po travi. Tonemo u zemlju. Odjednom, sve se stiša, čujem još samo kako mi lupa srce.

- Nikola, možeš li hodati?

- Mogu - odgovori on i budući da je bio "na svom terenu" skoči i viknu: Za mnom!

Sjuri se desetak metara niza stranu u neki potok, a mi za njim. Ondje se rasusmo. Ja ostadoh među posljednjima i samo što pomislih na svoju nogu, nezgodno stah na neki kamen i padoh.

"Gotov si, Ljudino", pomislih. Moji odoše, svatko spašava svoju strinu ali, srećom, ni četnici se ne čuju, fala Bogu, mada se meni čini da će se pojaviti svaki čas. Zgrabim ti ovu svoju nogu, potegnem lijevo-desno. Znoj frca i od straha i od boli. Strah je jači. Trgnem jače i... legne. Probam s njom polako. Može. Razgledam, malo otpužem pa opet razgledam pa ustanem i niz potok. Trk. Stignem u šumu, malo odahnem pa polako prema našim....

Završi Ljudina priču a boca stalno kruži od jednog do drugog. Zatim nam saopći da su naši... "prisluškivači" uhvatili kako se četnici spremaju sutra udariti na ovaj rajon i da je on stoga došao da nas upozori i ostane s nama.

Kao - pred zoru osobito treba biti oprezan a sve je već u pripravnosti ukoliko do napada i dođe.

Malo-pomalo i zora, dremljiva i krmeljiva u očima budnih nas koji osluškujemo svaki zvuk i razaznajemo sve jasnije i jasnije silhuete drveća koje se budi iz noćnog sna.

Osvanu dan. Sve mirno i tiho. Ptičice zapjevaše. Oko osam sati zagrmje desno od nas. Radio-vezom saznadosmo da neprijateljsko topništvo udara po Križu, kilometar i pol desno od nas i

upozoriše nas da se očekuje napad njihove pješadije ali se točno ne zna na kojoj lokaciji.

Osluškujemo i osmatramo. Pješadije i dalje nema ali topovi grme.

- Što misliš, ljudino - obrati se Ljudina Ivanu - da mi odemo provjeriti naše minsko polje. Ako su spremali napad ovdje onda su ga digli.

- Opasno je sad - reče Ivan. Nakon desetak minuta u kojima se ništa nije dogodilo Ljudina opet progovori:

- Imam osjećaj da su ga digli. Da idem ja sam provjeriti?

- Ne! - Bio je odsječan Ivan.

- Nešto mi ne da mira, a i bolje je provjeriti dok još ima vremena - nastavi ga Ilija uvjeravati i nakon nekoliko minuta Ivan popusti te nas trojica krenusmo a Željko osta sam sa puškomitraljezom da nas pokriva u slučaju potrebe.

Ispred nas je bilo pedesetak metara čistine obrasle travuljinom koja se ni lani nije kosila nego je podivljala i polegla od snjegova i kiša. U šumi ispred nas mi smo jednom razapeli mrežu od laksa na čijim je krajevima vezan osigurač mine.

Krenusmo.

Usput provjerismo oružje, spremno za paljbu i to rafalnu te, pognuti i na cik-cak, koristeći svaki viši žbun trave kao sklonište, počesmo se približavati šumi.

Uskoro zakoračismo u šumu. Oči nam vrludaju na sve strane, traže, preispituju razrogačene od uzbuđenja. Ljudina ih prvi uoči.

- Lezi!

Brzim psikom nas upozori bacajući se i sam na zemlju. U tom trenu ugledah "zolju". Leži na puteljku

dvadesetak metara od nas a još nekoliko metara dalje vidjeh i čovjeka. Leži i nišani prema nama.

Zaprašta i sa jedne i sa druge strane. Zazujaše smrtonosne osice nekoliko sekundi i... Muk.

Stravičan muk.

- Digli su nam minsko polje - prošaputa Ljudina.

- Tiše! - rekoh nasmrt uplašen osmatrajući drugu stranu odakle se čuo mrmor i očekujući novi roj smrti.

- Ranjen sam - prošaputa Ljudina opet.

Pogledah ga: Ležao je na leđima a s desne mu se strane, odmah ispod rebara, rascvjetala crvena ruža.

- I ja sam ranjen - procijedi Ivan. Ivana je dohvatilo po ruci.

Ispred nas neprijatelj, iza čistina - nigdje skloništa. Strah me obuze i znoj. Prođe minuta. Možda dvije. Ne znam. To nitko ne zna. Prošla je vječnost. Ni ptice se više ne čuju. U to, k nama dopuzi i Željko. (Svaka mu čast i hvala mada, nikada nisam mogao razumom opravdati taj njegov potez).

Sada bijasmo sva četvorica "na biljegu".

- Nosite me. Gubim se - promrmlja Ljudina.

- Ostati ili ustati? Pucati ili ne? - prolazilo mi je glavom.

- Digli su nam minsko polje. Nosite me. Gubim se - ponavljao je Ljudina.

Pogledah u njegove plave oči koje su gledale u nebo, nekako tužno i s pitanjem.

- Vas dvojica uzmite Ljudinu i trkom a ja ću ponijeti oružje - rekoh.

Ne ostavlja usorski domobran nikada oružje.

Ivan, poče nešto petljati, još uvijek ležeći te šapnu Željku:

- Hvataj ga ispod lijevog ramena. Ja ću ispod desnog.

Ustasmo.

Njih dvojica požuriše s Ljudinom a ja za njima, natraške. Spreman da zapucam u slučaju potrebe i očekujući da to oni prvi učine.

Kada nešto očekuješ, onda ga nema.

Stigosmo u zaklon, do saniteta i odvezoše Ljudinu i Ivana...

***

Ljudina je sada, dok ovo pišem, u Toplicama i u ... kolicima.

Metak koji ga je dohvatio, raznio mu je jedan bubreg, napravio kaos u stomaku i oštetio kičmu.

Ljudina je danas nepokretan.

Njegove noge više ne služe ničemu niti što osjećaju.

Ni koljeno mu, ono njegovo, preklapajuće, više ne iskače.

- Šta ćeš, ljudino - reče mi kada sam ga vidio nekoliko mjeseci kasnije.

U njegovim vedroplavim očima vidio sam bolnu pomirbu a meni su smetale moje noge na kojima sam stajao.

- Šta ćeš, Ljudino!

BOŽJA JANJAD

Grijeh?

Je li to bio grijeh ili nije? Ne znam, sinko! Ispričat ću ti pa sam prosudi.

Možda i jest ... A opet ... Ne znam... Matilda je bila udovica. Imala je troje djece, a svi u selu smo je zvali "naša Matija".

Rano je ostala bez muža. U tridesetoj ili tridesetprvoj. Ne znam točno, ali tako nekako. Što je to bila žena. Pravo žensko. Polovnjača, ali jedra. Sva je mirisala na tek preoranu crnicu.

Ne znaš ti kako miriše crnica u ožujku, u mene, u onoj strani ispod kuće.

I, kakve sam volove imao one, četerest osme... A godina malo. Samo dvaes četiri. Momak. Šta, momak? Momčina. Pa kad upregnem Plaotu i Šironju i uhvatim u ruke onaj premetač... Znaš, u strani je, pa uvijek se mora odoravati u jednu stranu. Pa kad podviknem:

"Haj, Plaota, hos Šironja!"

Zemlja mi se počne otvarati ispod opanaka i crnjeti, pa se zapuši, što sama od sebe, što od stajnjaka, netom razbacanog. A meni sve žao što ne mogu udahnuti još više i zadržati sve u sebi. Čini mi se, ispunilo bi me takvom snagom, da bi sam orati mogao. I bez volova. Samo da mi je jednom udahnuti sve one mirise iz zemlje što se lijeno k nebu dižu... Takva je bila. I bolja.

Pa, uzorem ja sebi, pa drugima u selu pa i njoj.

Travanj... Ja orem, ona stajnjak razbacuje. Dijete od brata mi, mali Šimo, vodi Plaotu i Šironju a ja... Ne mogu gledati u crtalo niti volovima pod repove, nego, sve u nju. Ona, onim vilama trese k'o muško. Raskorači se a suknja joj miluje noge i govori mi:

- Vidi kakve noge pokrivam.

Grudi joj igraju ko kad na vršalicu staviš raspolućenu dinju a sva se zarumeni otvorenih usta udišući zrak. Isparavanja toplog stajnjaka obviju je u maglu te mi se njen lik čini još tajanstvenijim.

Onda ona ode kući i nema je, čini mi se, čitavu vječnost. Ja se sve osvrćem i galamim na malog Šimu dok mi on jednom ne reče:

- Striko! Ti sve galamiš na mene kad Matije nema a kada je ona tu onda sam ti najbolji bratić i zlato tvoje.

- Šuti, ne bilo te nije - dreknem i na njega pa se zamislim: "Možda dijete ima i pravo?" Zapalim "sutjesku", zapandrljim je u žvalje i podviknem: "Haj, Plaota!", hvatajući plug.

Još nekoliko brazda i eto ti nje. Ide i nosi u objema rukama a oko nje onih njezinih troje kopiladi - nisu kopilad, ali mi smo ih tako zvali. Najstarijem je osam godina a najmlađoj pet.

Ide ona i nosi ručak. Gledam je - očima bih je proždro.

Silazi prema nama niza stranu. Iza nje nebo a ona k'o kraljica. Tanka suknja se ovija oko butina joj, vjetrić joj bluzu pripija uz tijelo i dođe mi žao što nisam vjetar - ušo bi joj pod suknju pa šta bi da bi. No, šutim o tome a naglas kažem:

- Matija, Matija, nema je brže ni čestitije u selu od tebe.

- Ne budalesaj, moj Ivo, nego položi volovima pa ajde da ručamo.

- Ma vala, i nisam tako gladan, - velim ja a lažem. Crijeva mi se prevrću po stomaku od sinošnjeg kisela mlijeka.

- Ma, i nije meni zbog tebe. Žao mi dijeta - dočeka me ona, vrag je jaho do čistilišta.

- Haj, Šime, još tamo i natrag pa ćemo odmoriti - velim djetetu a u sebi mislim: "Dok odorem tamo i naorem ovamo ohladit ću se i sabrati". Dijete me čudno gleda, odmahuje glavom i šapuće volovima:

- Nemojte se ljutiti na moga striku. Dobar je on. U duši je dobar samo ga sada neka priboljkica hvata. Bit će da je to od ovog proljetnog vremena.

Ja sve to čujem. Mangup mali. Nasmijao bih mu se, pomilovao ga po glavi ali ne smijem. Posilit će se pa tko će s njim poslije izdržati.

- Na se ga, Šime! - podviknem umjesto toga i nakreveljim mu se.

Dijete ušuti. Zna kad treba stati. Pametno dijete. Na strica.

Sjedosmo ručati.

Pita maslenica. Otkud joj samo pšenično brašno u ovo doba godine? Djeca su jela slatko i halapljivo. Matija polako ali sigurno a ja sam ukočeno svladavao zalogaj po zalogaj gutajući više po Matijinim nogama koje su se ocrtavale ispod suknje. Pogled mi krenu od njenih nogu pa polako naviše. Zaustavi se na grudima koje su, ispod bluze na kopčanje, oblikovale zamamna ispupčenja te produži do bijele kože ispod vrata.

U to, osjetih da me i ona gleda, prijekorno, te nam se susretoše oči. Ja svoj pogled oborih prvi i

zastidjeh se toga. Nakon pite, zahladismo kiselim mlijekom udrobivši u nj kukuruzu.

Matija me i dalje gledala i ja, konačno, smogoh snage da ne sklonim svoj pogled.

U njezinim sam očima vidio da me pročitala. Zbunih se malo i, da bih razbio nelagodu, upitah je ono što sam napamet znao:

- Koliko ono ima kako ti muža nestade?

- Bilo tri godine prije dva mjeseca.

Ništa ne odgovorih no samo kimnuh glavom vadeći cigaretu. Zapalih. Njezina se djeca odoše igrati a mali se Šimo primače volovima pretresajući im sijeno koje su razbacivali. Ostasmo sami ali nitko ništa ne reče.

Ona poče pospremati ostatke od ručka u zavežljaj. Blag vjetrić se poigravao njezinom kosom koja joj je povremeno zaklanjala lice. Pogledah je opet, krišom.

- Pa, kako ti je mladoj bez muža?

- Nemoj, Ivo!

- Samo pitam.

- Ne pitaj - reče sa puno zraka u ustima i, učini mi se da to vjetar uzdahnu. Ili ona? Ili ja? Možda smo sve troje uzdahnuli? Cigareta mi dogorje do prstiju i tek kad me oprlji, bacih je.

- Odoh prezati volove - rekoh ustajući i pogledah je. Čučala je i, na moje riječi, nakrenu glavu i pogleda me jednim okom. Drugo joj je skrila kosa.

- Idi - prošaputa a mene podiđe želja da je uzmem u naručje i odnesem u tek olistalu šumu nedaleko od nas. No, samo se okrenuh i krenuh ka volovima.

- Ajmo, Šimo!

Dok sam prezao volove, ona je spremila zavežljaj i ustala. Pogledala je po orini, zatim po meni i volovima te krenu uz brdo, kući. Gledao sam za njom. Vjetar se i dalje poigravao njenom odjećom izazivljući pohotu u mojoj glavi.

- Haj, Plaota!

- Odbij, Šimo!

- Na se ga, Šimo, ne bilo te nije.

- U brazdu, Šironja!

- Haj. Haj!

Šime je vodio volove a njegov upitni pogled s vremena na vrijeme pitao se: "Što li je to danas mome stricu?"

I volovi su se pitali. Istina, pitali su se onako, po volovski, a ja sam išao za plugom i mislio na nešto drugo. Sasvim drugo.

Otegao se dan ko "begovo podne". Brazda na brazdu se slaže a oblaci, ko bijeli ovnovi, nebom se priganjaju. Najzad smrknu

- Ajte da se večera! - zovnu Matija.

- Prvo da namirim volove.

* * *

Otjerasmo volove kući. Namirismo ih, napojismo i položismo im. I mi se oprasmo na bunaru ispod kuće i krenusmo, Šimo i ja, ka njenoj kući. Idem a ne ide mi se.

Opet lažem.

Sve se u meni nešto uzigralo a srce k'o neuškopljen pastuh, skače po grudima. Smirujem ga a znam da pastuha samo kobila smiriti može. Grješne me misli obuzele te ni ne zamjećujem ljepotu umirućeg dana. Ne zamjećujem ni ono dijete što se,

umorno od cjelodnevnog oranja, jedva pored mene vuče. Ne zamjećujem ništa. Samo idem.

Mrak se već dobrano uhvatio kad stigosmo u njezinu kuću. Na zidu tople joj sobice gori petrolejka i lelujavom svjetlošću obasjava stari, isluženi namještaj. Matija stoji pored peći na kojoj krčka kupus - osjetio sam ga još u dvorištu.

Sva joj djeca nekim poslom zauzeta: Jozo, najstariji, na već postavljenu sofru sred sobe iznosi bocu s rakijom a srednja od djece joj, plavokosa i blijeda Marija, propinje se kraj kredenca želeći dohvatiti čašu.

- Ne može Marija dobaviti. Hajde ti, Jozo! - poluokrenuta Matija će oštro pa pogleda na mene i reče malo nježnije:

- Dok ti popiješ jednu, dvije i kupus će biti gotov. A, i oduši malo. Umorili ste se i ti i Šimo. Sjedi, Šimo! Cijeli dan ste... - nije se zaustavljala. Mljela je:

- Sjedi tu pored strica. Odmori se malo. Sad ću ja.

Dijete natoči. Popih.

Gledam je. Okretno posluje oko peći i stalažice koja je odmah desno od peći. Izvadih cigaretu iz džepa. Zapalih. Gledam je krišom. Duboko povučem dim.

- Dosta ste danas uzorali - javi se ona.

- Raspolovili smo - odgovorih. - Ja mislim da ćemo sutra moći završiti. Aaa, Šime? Hoćemo li?

- Trebalo bi.

- Pa, raspolovili ste, koliko ja vidjeh - nije dopustila da Šime završi.

Vatra je veselo bacala nemirne odsjaje po slabo osvijetljenim zidovima i stropu. Osobito po stropu.

Dijete opet natoči. Marija i mala Anica sjedoše na škripavi krevet i počeše premotavati nekakve krpice.

- Ostavite te krpice! - ukori ih majka. - Evo, večera je gotova. Redajte skemlije! Na što ćemo sjesti?

Djeca poskočiše. Matija uze šerpu i navadi u nju kupusa, govoreći:

- Marija i Anica će skupa iz male zdjele, a mi veliki iz velike.

Zatim mi ona natoči čašu rakije.

- Popij, bolje ćeš spavati. Zatim se okrenu ka Šimi: Samo ti, Šimo, jedi. Hrani se, dušo. Cijeli si dan radio.

Nasta zveka žlica. Mada nevoljko, ipak sam se dobro najeo, nutkan neprestano od strane pažljive domaćice, a nekoliko su nam se puta i oči susrele, i učinilo mi se da su se njezine sklanjale od mojih nekako neprirodno i izvještačeno.

Sjedila je sučelice meni, s druge strane sofre, i mogao sam, ne dižući glavu, da promatram njene povijene noge, prekrivene suknjom do ispod koljena, dio uskog pojasa na suknji...

Učinilo mi se da se i ona osjećala nelagodno uočavajući moj pogled koji je nevješto prikrivao uzbuđenost.

Završismo s večerom. Dok je Matija pospremala sofru, ja sam, malo izmaknut, promatrao njen skladni rad, pušio i pametario kako je zemlja orna za oranje, kako je baš nakislo da ne bi valjalo ni da se dva dana čekalo, niti da smo dva dana ranije počeli.

- Baš je pravo vrijeme - rekoh joj - a i stajnjaka si imala dosta. Ako godina imalo bude godinom, bit će kukuruza i za iduću zimu.

- Dat će Bog. Bit će.

- Ja ću sutra doći s malim Šimom i ovo dovršiti, a onda, neka malo zagraši i ako ne bude padavina, moglo bi se početi sa zubljevinom idućeg tjedna.

- Nećeš me zavući kao lani što si?

- Nemoj kriviti mene za ono što je bilo lani. Oca sam morao slušati, a i okišilo se bilo. Pobogu sestro, nismo stigli ni sebi na vrijeme, ni drugima.

- A meni ste tek u svibnju pozubili.

- Nije se moglo drugačije ali, ove godine... Ja ti obećajem. Bit će. Čim stignem sebi, gledat ću da odmah i tebi.

- Daj Bože!

- Sad ti meni ne vjeruješ. Nemoj tako - ja malo podigoh glas - činim sve što mogu i uradit ću, ako Bog da, da imalo bude suho. Znaš da nisi sama. Imam orine ove godine, k'o i svake. Jadan moj Šimo, a i ja s njim. Je l' tako, zlato strikino?

- Ajmo mi, striko, spavat. Umoran sam.

- Još da striko jednu ispuši, pa idemo, momčino moja.

- De, i popij još jednu. Popij, Ivo, i ti ćeš lakše zaspati - uze Matija za bocu i natoči.

- Nije meni do spavanja niti kastim odmah leći.

- Ode momak, a?- vragolasto me pogleda.

- Ode - uzvratih joj - a možda i dođem.

Na tren njezin pogled osta kao iznenađen, pa pobježe k peći.

- Idi, idi! - reče, a ja nisam znao je li to i mislila, ali pred djecom nisam pitao.

Pozdravismo se i uskoro se Šimo i ja nađosmo na putu koji vodi našoj kući.

- Šimo, idi ti u kuću i spavaj, zlato strikino - rekoh bratiću, milujući ga po glavi kad stigosmo pred

naše dvorište - a striko ode malo do Petra Jakovljeva. I reci djedu da na mene ne čekaju.

- Dobro striko. Laku noć.

- Bog na pomoć, momčino moja! Bog na pomoć i tebi i meni.

* * *

Matija je ispratila Ivu do vrata. Nekoliko kratkih trenutaka mislila je na njega, tiho uzdahnula te zatvorila vrata ušavši u kuhinju. Opet uzdahnuvši, udahnula je mirise rascvalih pupoljaka i mladog lista. Udahnula je novo rađanje koje se svake godine obnavlja. U prirodi samo? Ili?

Dok je obavljala zadnje pripreme pred spavanje mislila je na Ivu. Tješila se time da će i sutra doći.

I sutra će doći - orati.

"Bože, grešne li mene!" Odjednom se probudi iz slatkastih sanja: "Zar pored žive Stjepanove djece i još žive uspomene na njega, da me tako grešne misli salijeću? Oprosti mi, Bože i Blažena Djevice Marijo. Oprostite meni, grešnici!"

Matija preokrenu misli na drugu stranu perući ono malo upotrijebljena suđa i u isto vrijeme razgovarajući sa djecom.

- Samo da navrijeme zasijemo! - povrati se opet gorućoj brizi. "Samo da se opet kod mene zadnje ne pozubi. Zakasnim li, nigdje sam."

Zatim se trže jer joj se učini da sama sa sobom govori.

"Što će reći djeca? A opet, što bih ja i htjela? Evo treća godina kako mi Markanovi oru. Nije uvijek bilo kako bih ja željela ali nikada nisam ni platila. Nemam čim. Znaju oni to. A nisam ni dužna ostala. Odradila sam. Okopala sam sve njihove njive i selišća. Oni meni uzoru, pozube a ja njima kopam. Tako svakoga ljeta. I ovoga ću. Znam i to da njima

nije do moga kopanja. Toliki su im dužni. Cijelo selo. Svi im kopaju. I ja ću. Otkopaću ono što oni meni urade. Razumije stari Markan moje nevolje. Zna on dobro i to kako je moj pokojni Stipo završio. Da nije... Lako bih ja. Samo neka oni mene ne zaborave i neka urade a Bog će im platiti."

Mučeći svoju muku i razmišljajući o njoj, Matija opra suđe, pomete po kući i poče djecu spremati na počinak.

- Ajte, djeco. I lampa uzalud gori a majka nema odakle kupiti frtalj gaza. Sve je tako skupo a nitko ne zarađuje.

To govoreći, natoči u lavor malo tople vode i poče im jednom po jednom prati noge. Milujući dječija tijela, dragost je majčinska obuze i razveseli se igrajući se s njima.

- Da mi nije vas, šta bih ja?

- Bila bi sama - odcvrkuta debeljuškasta Anica, uvijek spremna na igru i razmjenu maženja.

- Ne volim biti sama - odgovori joj Matija, uzimajući je u naručje. Poljubi je dva-tri puta u rumene obraze i ponese ka drugoj sobi, ka sobi u kojoj je ona sa djecom spavala. Josip i Marija krenuše za njom.

Uto netko zakuca na vrata. Matija se trže. - "Tko li je?" - pomisli. "Možda je Ivo Markanov nešto zaboravio" - pokuša Josip pogoditi. Kucanje se ponovi.

- Tko je u ovo doba?

- Ja sam! Anto! - ču se glas izvana, - Matija, otvori! Treba da se nešto s tobom porazgovorim!

- Eto me! - Matija se uznemiri. - Čekaj malo, sad ću!

Ne ispuštajući kćerku iz naručja, vrati se do ulaznih vrata i otključa ih. U sobu uđe Ante Matešin, seoski odbornik. Čovjek četrdesetih godina.

- Treba nešto da razgovaramo - reče, nakon što nazva dobru večer.

- Pa kud u ovo doba, Anto?! - začudi se Matija - baš sam djecu ponijela na spavanje a i ja s njima trebalo je da legnem.

- Nek idu djeca na spavanje, pa ćemo ti i ja popričat - odgovori Anto, sjedajući na najbližu štokrlu, ne obraćajući pažnju na začuđen izraz na Matijinu licu.

- Zar je toliko hitno da nije moglo čekati do sutra?

- Hitno je i samo radi tebe ovo činim. Hajde, hajde, nosi djecu na spavanje. Nije ovo za njihove uši, a i vrijeme im je da spavaju.

Matija, sva zbunjena i uplašena, odvede djecu u susjednu sobu.

- Spavajte, djeco. Sad će majka doć. Samo da vidi što je Anto došo. Eto me odmah. Laka vam noć.

- Bog na pomoć, - odgovoriše djeca, svako za se, i sami iznenađeni kasnim posjetiteljem. Matija se vrati u kuhinju, zatvarajući vrata za sobom.

Anto je sjedio na štokrli, uspravno i važno, pušeći tek zapaljenu cigaretu. Pogleda je bezobrazno od glave do pete, a od njegovog pogleda Matiju srsi prođoše, no, ipak se pribra i upita:

- Jesi li možda za jednu rakiju?

- Može, Matija, može. Ali samo jednu, drugarice Matija, jer, ne želim da poslije po selu pričaš kako se narodna vlast opija na račun sirotinje.

- Bože, Anto! - zabezeknu se žena - pa, k'o da bih ja nešto protiv vlasti.

- Ne znam ja što bi ti, ali znam svoje i znam da u ovom narodnom društvu koje pravimo za dobrobit svog naroda, baš taj narod protiv nas najviše, da prostiš, laje.

- Zar ja lajem, Anto?

- Natoči sebi tu rakiju, i ne fataj me za svaku riječ! To ja onako.

- To ti onako? - kimnu Matija glavom i stavi pred Antu, na drugu štokrlu koju primače, čašu rakije i bocu iz koje je malo ranije pio Ivo. Zatim sjede na drvenu sećiju, podalje od Ante i upita ga:

- A sad mi reci što si došo?

- Drugarice Matija, ti znaš da je direktiva da se osnuju zadruge, narodne zadruge, u kojima će nam svima biti bolje jer, sam čovjek ne može ništa. Moramo se udružiti i slomiti one lopove od bivših gazda koji i sada podrivaju našu mladu narodnu državu.

- Pa šta ću vam ja u toj zadrugi, moj Anto?

- Nisi važna ti, drugarice. Nije važan pojedinac. Važno je da smo svi složni i jedinstveni u ostvarivanju narodnih ciljeva.

- A je l' gazda Markan pristo?

- Pristaće - kroz zube promrsi Anto.

- I ja ću, Anto, - složi se Matija - i ja ću se pridružiti toj vašoj zadrugi čim se gazda Markan pridruži. Nemoj mi to za zlo uzeti. Ti znaš da je moj pokojni Stjepan uvijek gledao što gazda Markan radi i pitao ga za savjet. I ja sam tako nastavila. A, i što ću ja, jadna i uboga sa ovo troje djece i malo zemlje s koje jedva prehranim sirotane.

- Slušaj, Matija! - prekide Anto Matijinu tugovangu - Ako ćemo biti objektivni, moramo biti i parlamentarni a ja to jesam. Ova vlast je narodna, sirotinjska vlast, tvoja vlast, Matija. Čudi me da kao

takva, sirota, ne vidiš to da ti je bolje biti uz nas nego protiv nas.

- Nisam ja protiv vas.

- Ko nije s nama, taj je protiv nas. Ti se moraš odlučiti i pridružiti nama a mi ćemo lako sa onima koji neće. Lako ćemo mi i sa gazda Markanom. Ima načina. Ima za sve načina. I za tebe ima načina ali, meni te žao i ne želim ti neprilike stvarati. Lako ti je sa mnom jer ja sve lale-mile. Ali, ako ja ne riješim ovo s tobom, morat ću te predati višoj vlasti i onda ti nema vrdanja.

- Anto, mene samo brinu moja djeca i kako da ih odhranim. Ništa više. Nemoj me u politiku. Gledam jadna što i kako rade viđeniji ljudi u selu pa i ja tako. Slušam i moram lijepo sa svima radi ove djece. Nemoj me!

- Nisam ja i nemoj ni ti mene! - prekide je Anto. - Ja samo radim ono što mi se naredi i ništa drugo. Ništa ja tu ne mogu.

- Možeš ti, Anto. Možeš. Sve ti možeš samo ako hoćeš.

- Matija, - poče Anto. Zamisli se zastavši na trenutak pa se zagleda u Matiju i nastavi:

- Mogu ja mnogo, nije da ne mogu ali, ti znaš da ti je pokojni muž bio ustaša. Što ti misliš kako bih ja završio da se selom pronese glas da odbornik Anto štiti ustašku udovicu?

Matija ga pogleda razrogačenih očiju. Zašutje, vidno uplašena i poče pogledom tražiti milost i razumijevanje a, u isto vrijeme na usnama joj ostade neizrečeno:

- Marš napolje!

I dok je ona i dalje ukočena zurila u Antu, on nastavi:

- Lani sam ti oprostio dvije dnevnice u nasipanju puta koje nisi odradila. Jedva sam zabašurio da drugovi ne otkriju pa ne potegnu raspravu.

(Koliko se Matija sjećala, ona je sve odradila).

- I pri porezu si ostala dužna.

- Platila sam, Anto. Evo potvrde. Tu mi je negdje u kredencu.

- Ne porez. Ne porez. Pri otkupu si dužna još za prošlu godinu. Tačno znam što: pet kila masti, metar šenice i dvi kile graha.

- Anto, Boga se spomeni i ne govori krivo.

- Pusti ti Boga. Njega nema. S njim smo raščistili još davno a što se otkupa tiče, evo papiri - poče Anto vaditi iz džepova.

- Ti misliš da ja ne znam kako si umjesto petnaest kila masti dala samo deset a ja, budala, upisao petnaest veleći: Nemaš odakle. Daćeš, daćeš kad budeš mogla.

- Sve sam dala, Anto.

- Jesi! Sve si dala ako se dobrovoljno prijaviš u zadrugu. Ako se ne javiš, onda.

Tu se Anto zaustavi i prodorno se zagleda u Matijine oči. Ona je bila na rubu plača. Malo je nedostajalo da se slomi i ne izusti koju kletvu i psovku ali, uspje sebi reći: smiri se! Nastavi toplijim glasom:

- Pobogu, Anto, zar je tako? Potom ustade. Natoči Anti još jednu čašu ne skidajući oči s njega. Anto je pogleda s pohotom i reče nešto blažim glasom:

- Tako je, Matija. Tako je, a može biti i gore ako...

* * *

Oprostivši se sa malim Šimom, ja okrenuh opet ka Matijinoj kući. Noć je mirisala na pupoljke a nebo je bilo prošarano sanjivim zvjezdicama. Ovdje-ondje oblačak poneki skrivao je svojom tamnom zavjesom vječnogled beskraja koji se čudio ljudima što besputnim stazama kroče ka nepoznatome.

Pod nogama je škripao neutrveni šljunak ometajući ritam koraka a poneki suviše uzdignut kamen odletio bi šutnut neopranim opancima.

Ništa ja od svega toga nisam zamjećivao. Moje su misli bile zbrkane, kolebljive i tamne. Samo je jedna zvijezda sjala u njima.

- Matija, Matija... - gotovo prošaputah.

Skrenuh u njezin ulaz. Blijeda svjetlost s malog prozora jedva se nazirala. "Mora da joj djeca još ne spavaju" - proleti mi glavom. "Sačekat ću."

Smjestih se pod kolaru.

Imao je Stjepan Matijin volove. Nekada. Istina, nisu bili baš onakvi kao moji Plaota i Šironja ali, sebi je orao, orao i svijetu, dovozio je drva i što je trebalo svijetu i sebi. Bio je vrijedan i čestit čovjek ali eto... Prokleta sudbina. A i nije samo sudbina. Mnogo je prljavih ruku oko njegove smrti. Uto pomislih kako je Anto Matešin, naš odbornik, imao nešto sa ubojstvom. Ali sad ne vrijedi. Stjepana nema i...

S tim i sličnim mislima ispuših jednu sjedeći pod kolarom. Imao sam pogled kroz otvorenu stranu kolare na prozor kroz koji se probijala svjetlost i čekao. Sve nestrpljivije i nestrpljivije.

Odjednom mi se učini da netko ide. Primirih se i oslušnuh. Jest. Netko ide. Evo ga.

Ide nekakav čovjek i prođe na tri-četiri metra od mene. Uskoro čuh - kuca na vratima Matijine kuće. Krv mi udari u glavu i sav se uzvijerih. Vrata se otvoriše i nepoznati uljeze.

"Kučka!" - pomislih.

Opsovah i prokleh i, potraja poprilično vremena dok se ne sabrah i umirih.

- Moram vidjeti tko je - rekoh sam sebi - moram. A sutra ćemo vidjeti tko će joj, rospiji, orati.

Prikrah se do kuće pazeći da ne napravim kakav zvuk koji bi me odao. Došunjah se do prozora. Spazit će me. Neće. Do mene je dopiralo govorenje onih u sobi ali, tek svaku desetu riječ, ili tko zna koju, razumjeh. Nepovezan govor dolazio je do mene ali po glasu poznah čovjeka. Anto Matešin. Zar taj nečisnjak?

Pa znaš li ti, Matija, da ti je taj prilivoda djecu siromasima napravio?

Znaš li ti, aspido nijedna, da je on udbašima tvoga Stjepana ocinkario? On rekao za njega, oni došli. Došli neki nepoznati, Ličani valjda, govori se po selu. Došli u veljači četrdeset pete, odveli Stjepana iz kuće nekih tri stotine metara dalje, u šumu ka potoku i... čulo se samo jedno DUM.

Nitko više nije vidio ni udbaše koji ga odvedoše, a narodna vlast ništa niti ne poduze da traži krivca. Što će vlast tražiti krivca kad je sama kriva. Stjepana nađoše sa rupom u potiljku, sahraniše ga i... ništa. Nikom ništa.

Otada se selom raznese glas da je Stjepan Matijin bio ustaša. Tajno je, kažu, odlazio na akcije, skrivao kod sebe ljude i davao im hranu.

Nitko ništa nije ispitivao. Nitko nije smio pitati, ali čuo sam nekoliko puta mog oca Markana kako o tome govori s kumom Jurom. Govorili bi u sitne sate, kada malo više popiju i kada misle da mi spavamo.

Bijes u meni raste. Žmarci me neki podilaze. Najradije bih utrčao u sobu, k njima. Prvo bih onog odroda Matešinog uhvatio za savitljivu šiju, iznio vani i tresnuo o ledinu. Onda bih se zagledao u Matijine

oči... Ništa joj ne bih rekao. Samo bih je gledao očima da je sažežem. Kurvu kurvenjsku...

Ali, ništa nisam uradio. Primakoh se bliže prozoru i naćulih uši. Riskirah i da me vide i čuh kad ona beštija od žene reče:

- Pobogu, Anto. Zar je to tako?

- I gore, moja Matija - lažljivim glasom će Anto pa nastavi:

- Ja mogu mnogo pomoći ali, razumi i mene. Svi na mene digli halabuku. Svi me u selu mrze i nitko mi ne pomaže a oni odozgor kažu: Druže, Anto. Mi smo u selu tebe postavili kao odgovornog i sposobnog čovjeka, pa ti sad kako hoćeš. Ako ti ne možeš, može neko drugi ali, naše se mora provesti. I sve tako, Matija. Nije ni meni lako.

- Pa šta od mene sirote hoćete i ti i vlast?

- Znaš ti šta ja hoću - pogleda je Anto razvodnjenim očima trudeći se da im da zavodljiv izraz. - Hoću te štititi ali ne mogu badava. Neću badava da se borim protiv cijelog sela. A i protiv onih odozgor.

- Nisam ja takva, Anto - ravnodušnim će glasom Matija a tijelom joj prođe neka topla i nedefinirana jeza pri ponisli na muške ruke koje tri godine nije osjetila na sebi. Anto, kao da osjeti njezinu kolebljivost, nastavi:

- Svjesna si ti, drugarice, da su vremena teška i da niko ne može džaba da radi. Ja ću ti pomoći. Riskirat ću sve ali... Ne mogu džaba. Neću. Neću da budem budala i da skrivam tvoje obaveze. - Prvo je okolišio pa sve izravnije govorio Anto vrpoljeći se na štokrli. Zatim pogleda po sobi kao da inventarira imovinu pa nastavi tek kada mu se oči sretoše s Matijinim:

- Matija, ti znaš šta ja hoću. Daj mi... i sve će biti dobro ili... propala si.

Žena ga pogleda, sada već bez iluzija i zamisli se. Nekoliko trenutaka su oboje šutjeli, a u meni je kuhalo. Došlo mi da utrčim u sobu i isprebijam onu gnjidu Matešinu ali:

- Ne diraj u Antu Matešinog i kloni ga se, sine, - govorio mi je otac nekoliko puta. - Ne traži belaja bez potrebe.

- Pa, zar tako, Anto? - trže me Matijin glas. - Zar moraš prijetiti da bi..., da bi mi se udvarao? Mogao si i drugačije to reći pa ja bih... razmislila.

- Matija, ja...

- Znam! - prekide ga žena. - Mislio si, pritisnuću je obavezama i popustiće. Mora, ja kud će?

Opet ušutješe. Anto je htio nešto reći u svoju obranu. Počinjao je nekoliko puta ali nije išlo. Mucao je. Matija, već sabrana, vladala je sobom i gledala čas u Antu, čas preda se. Smišljala je i tražila najpodesnije riječi, prebirala nešto lijevom rukom po naboranoj suknji, uzdahnula nekoliko puta te progovori, kao da sama sa sobom govori:

- Hoće. Popustiće. Ja šta će. Popustit će Matija. Mora radi djece. Mora, sirota je. U pravu si ti, Anto. Popustit će Matija. - Zatim pogleda u sliku na zidu. Na njoj ona i pokojni Stjepan sa vjenčanja.

- Treba mi vremena, Anto. Nije me muška ruka dotakla više od tri godine. Nije me niti jedan muškarac dotaknuo osim pokojnog Stjepana. - Tu joj se ote grcaj ali ne zaplaka. Pošutje nekoliko sekundi, smiri se i nastavi:

- Idi sad kući, Anto! Idi kući. Vidjet ćemo se. Treba mi vremena.

- Matija, ja...

- Nemoj, Anto. Idi kući. Pusti me sad. Idi! - Okrenu se od Ante a on ustade i krenu ka vratima.

Ja zamakoh za drugi zid a on izađe sam, bez da ga je ispratila i nestade u pomrčini. Neko vrijeme sam čuo samo neujednačen korak po makadamu pa nestade i to. Sve se utiša. Vratih se pod prozor i pogledah u sobu. Matija je sjedila i odsutno gledala u jednu točku na podu. Možda je i plakala. Nisam vidio. Znao sam da joj je bilo teško ali sam znao i to da će podleći Antinim zahtjevima i mrzio sam je.

Možda sam je i žalio? Ne znam. Znam samo da sam mrzio i nju i Antu i sebe i cijeli svijet. Tiho sam se iskrao ispod prozora i otišao..

* * *

Ivo je ujutro bio mamuran i ljut. Vikao je na volove i kad je trebalo i kad nije. Mali Šimo je, kradomice, odmahivao glavom i čudio se svome stricu. Prljavosivi oblaci su kolali nebom izazivajući.

Otišavši ispod Matijina prozora, Ivo je sa Petrom Jakovljevim, svojim nešto mlađim prijateljem i rođakom, sjedio do kasno u noć uz petrolejsku lampu i pili su. Jutros mu je glava velika i teška a utroba mu gori. I kada se napije vode da ugasi vrelinu, ostaje u njemu dovoljno gorućeg žara da mu razdire i tijelo i dušu.

Matiju je gledao ispod oka i krio je da je bio svjedok sinoćnje večeri. Gledao ju je kradom i mrzio ju, a opet, svaki onaj sat u kojemu ona nije bila u njegovu vidokrugu, unosio je u njega dodatni nemir. U tim trenucima su je njegove oči tražile.

Tražile su je samo da se pojavi i ispuni mu pogled. Kada bi je ugledao, bilo bi mu lakše sve dok mu ne bi na pamet pao Anto. Psovao je u sebi i iskaljivao se na volovima:

- Haj, Plaota! Hos Šironja!

- Na se ga, Šimo! - derao se i na dječaka.

- Ko to koga vodi? Ti volove ili oni tebe?

Šime bi se kao trgnuo, odmahnuo glavom šapućući nešto volovima u rogove i tako, sve do večeri. S Matijom nije progovorio više od dvije-tri o ručku.

Primicali su se kraju orine. I dan se primicao kraju.

* * *

Poorasmo. Znojan ja, znojni volovi, mali Šimo umoran, ali s njegova dječačkoga lica blista izraz zadovoljstva zbog dovršenog posla. "Bit će od njega čestit čovjek", na tren mi proleti glavom gledajući ga kako gleda u orinu držeći jednom rukom bič a drugom blago se oslonivši na volovski jaram sa Plaotine strane.

Oblaci se obojiše u narančasto, obliveni umirućim suncem a u meni je bjesnilo.

- Hvala Bogu, pooraste - doda Matija. Ne pogledah je. Ja sam vidio nju i Antu i mrzio sam je. Mrzio i želio u isto vrijeme.

- Vodi, dijete, volove kući - podviknuh na Šimu, on podviknu na volove i povede, a ona reče:

- Večera je spremna. Dođite, Ivo, i ti Šime, čim volove namirite.

- Dadni je Anti Matešinom - pomislih, a naglas rekoh:

- Doćemo, jašta nego. Doćemo - i okrenuh se za volovima držeći plug da se ralo ne vuče po zemlji.

A u nas bje ovako: kad ulaziš s puta u dvorište, prvo na desnu stranu štala volovska, i u njoj osim volova držasmo i dvi krave; moja je majka Mara baš u to vrijeme kad se vraćasmo muzla ih, a iza, odmah uz nju, odmah uz tu drvenu građevinu pravljenu od rascjepaka cerovine, gotovo prislonjena na nju, bila je konjska štala u kojoj smo držali kobilu Vilmu, koja

je služila za mnogo štošta drugog, ali nikada za oranje.

- S jednim konjem je griota orati - govorio je moj otac Markan - a ako ideš s kim u svezu, to ti nije nikada dobro, jer uvijek jedan od sveznika misli da je prevaren, te ne ispadne na dobro. Niti je dobro biti oštećen, niti da te drugi ošteti, pa ti šutiš a to te izgriza iznutra i mira ti ne da.

S druge strane štale bila je šljivova bašča a malo udaljenija od puta smjestila se riglovana kuća sa tri prostorije i drvenom verandom. Ispod kuće, pošto je sve to smješteno malko u strani, otac je sazidao sušaru za voće na desetak metara pored bunara, sa kojega je vodu nosilo pola sela. Torovi i svinjci su bili preko puta sušare i bunara, na istoj strani gdje i štale, samo malo, k'o pod brdom, a svud okolo se protezala bašča, jer moj otac, a i njegov, svake bi godine zasadili po koje drvo, prikalemili koju jabuku, jali krušku.

- Kuća oko koje nema voća, nije kuća - govorio je moj otac - i ako svake godine ne prikalemiš bilo što, računaj da si izgubio godinu.

Od zgrada još smo imali pred kućom drveni koš opleten prućem i ambar u kojem smo čuvali pšenicu, zob i još koješta. Moja mama Mara je često u ambar navraćala. Kasnije smo otkrili da je držala u pregratku pšenice bocu od po litra rakije, sakrivenu zrnevljem i potezala s vremena na vrijeme, krijući i od oca i od same sebe. Tada mi je to bilo smiješno, ali sada, kada se sjetim svega toga, dođe mi da zaplačem od žalosti, jer ona je imala težak život. Nikad providna dana ni radosti; rađala nas djecu, kuhala, prala, kopala i čekala oca koji se često znao zapiti, pa nikada doći kući. A toliki mal, i u kući i oko nje. Jednom ga nije bilo tri dana, otišao za blagoslova kumu Juri u treće selo, a moja sestra Marija se rodila deset dana prije toga. Mama je

onako bolesna morala namiriti sav mal, a bilo ga je uvijek, ne bilo ga, i opet stići na njivu. Kopanja je vazda bilo, a nikada se ništa nije plaćalo. Uzajmi se sa nekim pa kopaj i njemu i sebi a muškarci samo po pijaci i pijančevanju. Jedino one "velike", "muške poslove", oranje, zubljevinu, kosidbu i sl. oni odrade. Ostalo vrijeme vrte se i mudruju šta bi i kako bi, a žene sve srede i ...

Ma ... nije mi otac bio neradnik ni lijenčina. Znao bi on, kad je vrijeme kosidbi, recimo, ustati u tri sata ujutro i pokositi dobru "prepelicu" pa onda doći i buditi nas:

- Diž'te se, ne bilo vas nije! - dolazio bi sav znojan - i sunce eno promalja nos, a vi se izležavate.

Radilo se mnogo a jelo potanko. Nije da se nije imalo šta, ali uvijek se moralo čuvati za "nedajbože".

Namirih volove, oprah se na bunaru i uđoh u kuću. Otac sjedi na klupi pored peći, pred njim, na štokrli poluoka rakije, mama nešto posluje oko mlijeka koje je tek pomuzla.

Zabrinuti su. Vidim i šutim. Gledam u oca, pedeset i dvije mu je, ali mi izgleda nekako stariji, puno stariji. Nisam dosada ni primijetio kako izgleda ostarjelo. Bore mu se isprepletano usjekle u lice a sa obje strane, od ispod usana pa gotovo do očiju dvije duboke ipak se ističu presijecane jedino žutim, dugim brkovima koji još uvijek prkosno i bećarski gledaju u nebo mada je i njih prošaralo inje, hoću reći, sijede vlasi. Kosa mu malo viri ispod fesa, škijin dim se magličasto izvija iz smotane cigare i sve nešto gleda, klima glavom kao da ga nešto muči.

Oko pet minuta sam sjedio na sećiji, zapravo na drvenoj klupi, a osim što mi je odgovorio kada nazvah "Hvaljen Isus", ni riječi mi ne reče. Ni meni ni materi. Vidim, nešto nije kako treba, ali šutim. Nije moje da pitam, niti bih smio pitati, već prebirem po

glavi što bi to moglo biti i prisjećam se da nisam ja gdjegod "zglajzo", pa to došlo do njega. Nisam, koliko se sjećam, ali, nikad se ne zna. Stoga mudro šutim i čekam, kad:

- Završiste li u Matije? - upita me on.

- Završismo. Orno je, ali ne more se zubit još za dva-tri dana. Treba podosta sunca pa da malo "zagraši".

- Zagrašiće - otac promrmlja i opet odluta u svoje misli, a majka nastavi:

- A večeraste li ti i Šime? Vidim, porano dođoste.

- Zvala je, ali nisam nešto gladan, a za Šimu, valjda ima mlijeka ili nešto.

- A što ne večeraste kad vas je zvala, pobogu Ivo? Naljutit će se žena. Jest da je sirota, jadna ona i čemerna bez svoga Stipe.

- Nisam gladan, majko, a za Šimu će se pobrinuti snajka.

- Neka vam je Bog na pomoći! - othuknu majka i nastavi poslovati oko svojih poslova kojih će biti dok je svijeta i čovjeka.

Kroz malen prozor u sobu vrlo brzo uđe mrak. Crte se počeše izduljivati, zatamnjavati i stapati jedna sa drugom. Moj mi se otac poče činiti sve ljepšim i ljepšim kada mu se bore i zabrinut izraz s lica počeše gubiti. On natoči iz poluoke u fildžan, popi, smota novu cigaretu, zapali je i povuče duboko dim.

- A što mi ne kažeš šta piše? - upita majka gledajući ga sa strane.

- Svoj ti posao, Maro i ne beri moje brige.

- Brine me, Markane. Ne zove te sud svaki dan. I kad zove, nije dobro. Da nije porez?

- Poreze sam ja uvijek plaćao na vrijeme i begu i kadiji.

- Znam, Markane, ali ovi!?

- Ovi su gori! - prekide je otac i ja vidjeh koliko snage mu je trebalo da se strpi. Kasnije doda:

- Ali, ja neću u zadrugu pa neka rade što hoće.

Odmah mi pade na pamet Anto Matešin. I tu su njegovi prsti, pomislih i upitah:

- Oče, ne znam da li je moje da pitam ali reci nam!

- Idi, vidi volove, Ivo, i ne petljaj se gdje ti nije mjesto! - otrese se otac na mene i ja više za sebe rekoh:

- Kako hoćeš! - Ustadoh i izađoh vani.

Što li je to ocu? Što li ga muči i kakav je to poziv dobio?

Obiđoh volove. Slamom im prebrisah znojna leđa, potapšah ih po sapima. Jest da su hajvani, ali razumiju oni i vole da ih se mazi. Misli su mi se zapetljale oko pitanja: otići Matiji ili ne? Razmišljao sam i o ocu. Što li to njega muči? Kakav je to poziv?

S razbacanim mislima izađoh vani, a mrak se već priljubio uza zemlju kad očutih: netko trči putem i štropot se njegovih koraka približava meni. Zastanem, kad Jozo, sin Matijin:

- Mama je rekla da dođete na večeru - izbaci u dahu.

- Reci mami da ću doći kasnije. Imam još posla.

Mali otrča a ja nakon nekog vremena uđoh u kuću. Otac je i dalje sjedio na istom mjestu a majka je već upalila petrolejku. Ostalo je sve isto.

- Hoćeš ti popiti jednu? - upita me majka.

- Neću. Otići ću malo do Petra Jakovljevog. Rano mi je leći.

- Nemoj dugo! - opomenu me otac. - Ja ću sutra zorom na sud da vidim što me zovu a ti upregni volove pa sa malim Šimom podrljaj ono ispod štale da se krumpir može sijati. Vrijeme je.

Bilo je nešto i grubo i blago u očevu glasu. Bilo je nekakve pomirbene rješenosti u njegovu držanju. Kao da su on i majka odlučili nešto u kratkom vremenu koje sam izbivao timareći volove. Nisam toga odmah bio svjestan. Tek kasnije. Mnogo poslije kad su.... Ali o tome kada dođe vrijeme.

Malo kasnije sam izašao u noć i petnaestak minuta stajao u dvorištu dvoumeći se da li otići Matiji ili ne.

Krenuh polako, sve kao vratit ću se ili ću produžiti pored njezina ulaza prema Petru ali, kada dođoh spram njene kuće, same me noge okrenuše u njezino dvorište i ja, ne primjećujući ništa oko sebe, zalupah na vrata. Da sam bio oprezniji, ne bih naletio. Matija mi otvori vrata i ja uđoh, a Ante Matešin već sjedi i pred njim ona sinoćnja boca i čaša. Na tren se izgubih. Krv mi jurnu na lice, no pribrah se i pomislih: "Što bi, bi. Sad ostani pa kud puklo da puklo. Jači sam od njega a dalje, vidjet ćemo."

* * *

- Hvaljen Isus! - jedva promrmljah. Anto se zbuni i vidjeh da i njemu nije ugodno. Odmah mi bi lakše. Matija mi odgovori kako dolikuje a Ante ni riječ ne prozbori. Znam, da ga nisam zatekao gdje jesam rekao bi mi da Boga nema i odgovorio:

- Dobar dan, sinko!

Uvijek sam mrzio tu njegovu osobinu da sve mlađe od sebe oslovljava sa: sinko - i ponaša se kao da je on svu pamet svjetsku posisao.

- Sjedi, Ivo, sad ću ja s večerom - reče Matija i pokaza mi na stolicu a meni se učini da joj je drago što sam došao. Ona se okrenu prema peći na kojoj se pušilo iz lonca. Mirisalo je na grah i izmamljivalo mi pljuvačku na usta. Doista, bijah gladan ali dok sam sjedao, rekoh:

- Večerao sam već, Matija, ali samo dođoh da dijete opet ne šalješ po mene. Popit ću jednu pa odoh. Trebam nešto do Petra Jakovljevog.

Škiljava svjetlost petrolejke igrala se sa blagim sjenama, jedino je blage i mogla orisati. Poslujući oko peći, Matija ih je oživljavala te se ja malo zagledah u njihovu igru po zidu. Dok sam palio cigaretu, misli mi bijahu kod Ante Matešinog koji se ušutio, za divno čudo, i samo mjerka svojim vodnjikavim očima.

- Kako ti je stari? - na koncu upita.

Nešto me štrecnu: "Mora da zna za poziv", pomislih.

- Dobro je, dobro. A kako bi i bio.

Pogled mi se na tren susrete sa Matijinim. Moj je bio upitan a njezin začuđujući i nešto me u njemu upozori na oprez. Zatim pogledah Antu. Učini mi se da se posprdno smijulji. Od zlobe koju vidjeh na njegovu licu izgledao mi je još ružnijim nego što je bio. Možda i nije bio ružan. Možda mi se čini ružnim samo zbog toga što sam ga mrzio i samim viđenjem. Koliko znam, malo je ljudi i žena u selu bilo a da nije mrzilo odbornika.

- Čuvaj se, sine, vraga i nekrsta poput Ante Matešina! - nedavno je kazala baba Anica, udovica još od prvog svjetskog rata.

- Oni za Boga i pravdu ne znaju. Boje se samo jačega a slabijega će zgaziti i napakostiti i materi svojoj ako im to koristi.

Ja zamakoh za drugi zid a on izađe sam, bez da ga je ispratila i nestade u pomrčini. Neko vrijeme sam čuo samo neujednačen korak po makadamu pa nestade i to. Sve se utiša. Vratih se pod prozor i pogledah u sobu. Matija je sjedila i odsutno gledala u jednu točku na podu. Možda je i plakala. Nisam vidio. Znao sam da joj je bilo teško ali sam znao i to da će podleći Antinim zahtjevima i mrzio sam je.

Možda sam je i žalio? Ne znam. Znam samo da sam mrzio i nju i Antu i sebe i cijeli svijet. Tiho sam se iskrao ispod prozora i otišao..

* * *

Ivo je ujutro bio mamuran i ljut. Vikao je na volove i kad je trebalo i kad nije. Mali Šimo je, kradomice, odmahivao glavom i čudio se svome stricu. Prljavosivi oblaci su kolali nebom izazivajući.

Otišavši ispod Matijina prozora, Ivo je sa Petrom Jakovljevim, svojim nešto mlađim prijateljem i rođakom, sjedio do kasno u noć uz petrolejsku lampu i pili su. Jutros mu je glava velika i teška a utroba mu gori. I kada se napije vode da ugasi vrelinu, ostaje u njemu dovoljno gorućeg žara da mu razdire i tijelo i dušu.

Matiju je gledao ispod oka i krio je da je bio svjedok sinoćnje večeri. Gledao ju je kradom i mrzio ju, a opet, svaki onaj sat u kojemu ona nije bila u njegovu vidokrugu, unosio je u njega dodatni nemir. U tim trenucima su je njegove oči tražile.

Tražile su je samo da se pojavi i ispuni mu pogled. Kada bi je ugledao, bilo bi mu lakše sve dok mu ne bi na pamet pao Anto. Psovao je u sebi i iskaljivao se na volovima:

- Haj, Plaota! Hos Šironja!

- Na se ga, Šimo! - derao se i na dječaka.

- Ko to koga vodi? Ti volove ili oni tebe?

Šime bi se kao trgnuo, odmahnuo glavom šapućući nešto volovima u rogove i tako, sve do večeri. S Matijom nije progovorio više od dvije-tri o ručku.

Primicali su se kraju orine. I dan se primicao kraju.

* * *

Poorasmo. Znojan ja, znojni volovi, mali Šimo umoran, ali s njegova dječačkoga lica blista izraz zadovoljstva zbog dovršenog posla. "Bit će od njega čestit čovjek", na tren mi proleti glavom gledajući ga kako gleda u orinu držeći jednom rukom bič a drugom blago se oslonivši na volovski jaram sa Plaotine strane.

Oblaci se obojiše u narančasto, obliveni umirućim suncem a u meni je bjesnilo.

- Hvala Bogu, pooraste - doda Matija. Ne pogledah je. Ja sam vidio nju i Antu i mrzio sam je. Mrzio i želio u isto vrijeme.

- Vodi, dijete, volove kući - podviknuh na Šimu, on podviknu na volove i povede, a ona reče:

- Večera je spremna. Dođite, Ivo, i ti Šime, čim volove namirite.

- Dadni je Anti Matešinom - pomislih, a naglas rekoh:

- Doćemo, jašta nego. Doćemo - i okrenuh se za volovima držeći plug da se ralo ne vuče po zemlji.

A u nas bje ovako: kad ulaziš s puta u dvorište, prvo na desnu stranu štala volovska, i u njoj osim volova držasmo i dvi krave; moja je majka Mara baš u to vrijeme kad se vraćasmo muzla ih, a iza, odmah uz nju, odmah uz tu drvenu građevinu pravljenu od rascjepaka cerovine, gotovo prislonjena na nju, bila je konjska štala u kojoj smo držali kobilu Vilmu, koja

je služila za mnogo štošta drugog, ali nikada za oranje.

- S jednim konjem je griota orati - govorio je moj otac Markan - a ako ideš s kim u svezu, to ti nije nikada dobro, jer uvijek jedan od sveznika misli da je prevaren, te ne ispadne na dobro. Niti je dobro biti oštećen, niti da te drugi ošteti, pa ti šutiš a to te izgriza iznutra i mira ti ne da.

S druge strane štale bila je šljivova bašča a malo udaljenija od puta smjestila se riglovana kuća sa tri prostorije i drvenom verandom. Ispod kuće, pošto je sve to smješteno malko u strani, otac je sazidao sušaru za voće na desetak metara pored bunara, sa kojega je vodu nosilo pola sela. Torovi i svinjci su bili preko puta sušare i bunara, na istoj strani gdje i štale, samo malo, k'o pod brdom, a svud okolo se protezala bašča, jer moj otac, a i njegov, svake bi godine zasadili po koje drvo, prikalemili koju jabuku, jali krušku.

- Kuća oko koje nema voća, nije kuća - govorio je moj otac - i ako svake godine ne prikalemiš bilo što, računaj da si izgubio godinu.

Od zgrada još smo imali pred kućom drveni koš opleten prućem i ambar u kojem smo čuvali pšenicu, zob i još koješta. Moja mama Mara je često u ambar navraćala. Kasnije smo otkrili da je držala u pregratku pšenice bocu od po litra rakije, sakrivenu zrnevljem i potezala s vremena na vrijeme, krijući i od oca i od same sebe. Tada mi je to bilo smiješno, ali sada, kada se sjetim svega toga, dođe mi da zaplačem od žalosti, jer ona je imala težak život. Nikad providna dana ni radosti; rađala nas djecu, kuhala, prala, kopala i čekala oca koji se često znao zapiti, pa nikada doći kući. A toliki mal, i u kući i oko nje. Jednom ga nije bilo tri dana, otišao za blagoslova kumu Juri u treće selo, a moja sestra Marija se rodila deset dana prije toga. Mama je

onako bolesna morala namiriti sav mal, a bilo ga je uvijek, ne bilo ga, i opet stići na njivu. Kopanja je vazda bilo, a nikada se ništa nije plaćalo. Uzajmi se sa nekim pa kopaj i njemu i sebi a muškarci samo po pijaci i pijančevanju. Jedino one "velike", "muške poslove", oranje, zubljevinu, kosidbu i sl. oni odrade. Ostalo vrijeme vrte se i mudruju šta bi i kako bi, a žene sve srede i ...

Ma ... nije mi otac bio neradnik ni lijenčina. Znao bi on, kad je vrijeme kosidbi, recimo, ustati u tri sata ujutro i pokositi dobru "prepelicu" pa onda doći i buditi nas:

- Diž'te se, ne bilo vas nije! - dolazio bi sav znojan - i sunce eno promalja nos, a vi se izležavate.

Radilo se mnogo a jelo potanko. Nije da se nije imalo šta, ali uvijek se moralo čuvati za "nedajbože".

Namirih volove, oprah se na bunaru i uđoh u kuću. Otac sjedi na klupi pored peći, pred njim, na štokrli poluoka rakije, mama nešto posluje oko mlijeka koje je tek pomuzla.

Zabrinuti su. Vidim i šutim. Gledam u oca, pedeset i dvije mu je, ali mi izgleda nekako stariji, puno stariji. Nisam dosada ni primijetio kako izgleda ostarjelo. Bore mu se ispreplетano usjekle u lice a sa obje strane, od ispod usana pa gotovo do očiju dvije duboke ipak se ističu presijecane jedino žutim, dugim brkovima koji još uvijek prkosno i bećarski gledaju u nebo mada je i njih prošaralo inje, hoću reći, sijede vlasi. Kosa mu malo viri ispod fesa, škijin dim se magličasto izvija iz smotane cigare i sve nešto gleda, klima glavom kao da ga nešto muči.

Oko pet minuta sam sjedio na sećiji, zapravo na drvenoj klupi, a osim što mi je odgovorio kada nazvah "Hvaljen Isus", ni riječi mi ne reče. Ni meni ni materi. Vidim, nešto nije kako treba, ali šutim. Nije moje da pitam, niti bih smio pitati, već prebirem po

glavi što bi to moglo biti i prisjećam se da nisam ja gdjegod "zglajzo", pa to došlo do njega. Nisam, koliko se sjećam, ali, nikad se ne zna. Stoga mudro šutim i čekam, kad:

- Završiste li u Matije? - upita me on.

- Završismo. Orno je, ali ne more se zubit još za dva-tri dana. Treba podosta sunca pa da malo "zagraši".

- Zagrašiće - otac promrmlja i opet odluta u svoje misli, a majka nastavi:

- A večeraste li ti i Šime? Vidim, porano dođoste.

- Zvala je, ali nisam nešto gladan, a za Šimu, valjda ima mlijeka ili nešto.

- A što ne večeraste kad vas je zvala, pobogu Ivo? Naljutit će se žena. Jest da je sirota, jadna ona i čemerna bez svoga Stipe.

- Nisam gladan, majko, a za Šimu će se pobrinuti snajka.

- Neka vam je Bog na pomoći! - othuknu majka i nastavi poslovati oko svojih poslova kojih će biti dok je svijeta i čovjeka.

Kroz malen prozor u sobu vrlo brzo uđe mrak. Crte se počeše izduljivati, zatamnjavati i stapati jedna sa drugom. Moj mi se otac poče činiti sve ljepšim i ljepšim kada mu se bore i zabrinut izraz s lica počeše gubiti. On natoči iz poluoke u fildžan, popi, smota novu cigaretu, zapali je i povuče duboko dim.

- A što mi ne kažeš šta piše? - upita majka gledajući ga sa strane.

- Svoj ti posao, Maro i ne beri moje brige.

- Brine me, Markane. Ne zove te sud svaki dan. I kad zove, nije dobro. Da nije porez?

- Poreze sam ja uvijek plaćao na vrijeme i begu i kadiji.

- Znam, Markane, ali ovi!?

- Ovi su gori! - prekide je otac i ja vidjeh koliko snage mu je trebalo da se strpi. Kasnije doda:

- Ali, ja neću u zadrugu pa neka rade što hoće.

Odmah mi pade na pamet Anto Matešin. I tu su njegovi prsti, pomislih i upitah:

- Oče, ne znam da li je moje da pitam ali reci nam!

- Idi, vidi volove, Ivo, i ne petljaj se gdje ti nije mjesto! - otrese se otac na mene i ja više za sebe rekoh:

- Kako hoćeš! - Ustadoh i izađoh vani.

Što li je to ocu? Što li ga muči i kakav je to poziv dobio?

Obiđoh volove. Slamom im prebrisah znojna leđa, potapšah ih po sapima. Jest da su hajvani, ali razumiju oni i vole da ih se mazi. Misli su mi se zapetljale oko pitanja: otići Matiji ili ne? Razmišljao sam i o ocu. Što li to njega muči? Kakav je to poziv?

S razbacanim mislima izađoh vani, a mrak se već priljubio uza zemlju kad očutih: netko trči putem i štropot se njegovih koraka približava meni. Zastanem, kad Jozo, sin Matijin:

- Mama je rekla da dođete na večeru - izbaci u dahu.

- Reci mami da ću doći kasnije. Imam još posla.

Mali otrča a ja nakon nekog vremena uđoh u kuću. Otac je i dalje sjedio na istom mjestu a majka je već upalila petrolejku. Ostalo je sve isto.

- Hoćeš ti popiti jednu? - upita me majka.

- Neću. Otići ću malo do Petra Jakovljevog. Rano mi je leći.

- Nemoj dugo! - opomenu me otac. - Ja ću sutra zorom na sud da vidim što me zovu a ti upregni volove pa sa malim Šimom podrljaj ono ispod štale da se krumpir može sijati. Vrijeme je.

Bilo je nešto i grubo i blago u očevu glasu. Bilo je nekakve pomirbene rješenosti u njegovu držanju. Kao da su on i majka odlučili nešto u kratkom vremenu koje sam izbivao timareći volove. Nisam toga odmah bio svjestan. Tek kasnije. Mnogo poslije kad su.... Ali o tome kada dođe vrijeme.

Malo kasnije sam izašao u noć i petnaestak minuta stajao u dvorištu dvoumeći se da li otići Matiji ili ne.

Krenuh polako, sve kao vratit ću se ili ću produžiti pored njezina ulaza prema Petru ali, kada dođoh spram njene kuće, same me noge okrenuše u njezino dvorište i ja, ne primjećujući ništa oko sebe, zalupah na vrata. Da sam bio oprezniji, ne bih naletio. Matija mi otvori vrata i ja uđoh, a Ante Matešin već sjedi i pred njim ona sinoćnja boca i čaša. Na tren se izgubih. Krv mi jurnu na lice, no pribrah se i pomislih: "Što bi, bi. Sad ostani pa kud puklo da puklo. Jači sam od njega a dalje, vidjet ćemo."

* * *

- Hvaljen Isus! - jedva promrmljah. Anto se zbuni i vidjeh da i njemu nije ugodno. Odmah mi bi lakše. Matija mi odgovori kako dolikuje a Ante ni riječ ne prozbori. Znam, da ga nisam zatekao gdje jesam rekao bi mi da Boga nema i odgovorio:

- Dobar dan, sinko!

Uvijek sam mrzio tu njegovu osobinu da sve mlađe od sebe oslovljava sa: sinko - i ponaša se kao da je on svu pamet svjetsku posisao.

- Sjedi, Ivo, sad ću ja s večerom - reče Matija i pokaza mi na stolicu a meni se učini da joj je drago što sam došao. Ona se okrenu prema peći na kojoj se pušilo iz lonca. Mirisalo je na grah i izmamljivalo mi pljuvačku na usta. Doista, bijah gladan ali dok sam sjedao, rekoh:

- Večerao sam već, Matija, ali samo dođoh da dijete opet ne šalješ po mene. Popit ću jednu pa odoh. Trebam nešto do Petra Jakovljevog.

Škiljava svjetlost petrolejke igrala se sa blagim sjenama, jedino je blage i mogla orisati. Poslujući oko peći, Matija ih je oživljavala te se ja malo zagledah u njihovu igru po zidu. Dok sam palio cigaretu, misli mi bijahu kod Ante Matešinog koji se ušutio, za divno čudo, i samo mjerka svojim vodnjikavim očima.

- Kako ti je stari? - na koncu upita.

Nešto me štrecnu: "Mora da zna za poziv", pomislih.

- Dobro je, dobro. A kako bi i bio.

Pogled mi se na tren susrete sa Matijinim. Moj je bio upitan a njezin začuđujući i nešto me u njemu upozori na oprez. Zatim pogledah Antu. Učini mi se da se posprdno smijulji. Od zlobe koju vidjeh na njegovu licu izgledao mi je još ružnijim nego što je bio. Možda i nije bio ružan. Možda mi se čini ružnim samo zbog toga što sam ga mrzio i samim viđenjem. Koliko znam, malo je ljudi i žena u selu bilo a da nije mrzilo odbornika.

- Čuvaj se, sine, vraga i nekrsta poput Ante Matešina! - nedavno je kazala baba Anica, udovica još od prvog svjetskog rata.

- Oni za Boga i pravdu ne znaju. Boje se samo jačega a slabijega će zgaziti i napakostiti i materi svojoj ako im to koristi.

- Čujem da ti stari sutra treba na sud - prekide me Ante u razmišljanju.

- Ne znam ja ništa o tome - napravih se nevješt. - Otac je glava kuće i ne polaže račune nikome osim Bogu.

- I državi će.

- Ništa on državi nije dužan.

- Nije bio do sada a sutra ćemo vidjeti - samozadovoljnim tonom Anto mi dade naslutiti da je nešto veliko i opasno u igri koju mora odigrati moj otac. Srsi me prođoše tijelom i neki strah od nepoznate opasnosti koja se nadvila nad nama.

" Što li je to moj otac napravio?" - upitah se u sebi i opet se upozorih da se ne zalijećem.

- Ne prepirite se u mojoj kući, molim vas - uplete se Matija.

- Ne može se tek tako psovati država - Anto se nije obzirao na Matiju.

Ja nisam znao o čemu on govori. Ništa nisam znao. Ja sam radio ono što mi se naredi a otac je vodio brigu o svemu drugome. Znam da ga tjeraju u zadrugu. On neće. Kaže:

- Ne mogu ja svoje imanje, svoj znoj i muku udružiti sa onima koji povazdan dangube. Sad hoće u zadrugu skupa i mene i njih koji ni motike nemaju. Kažu: svakome onoliko koliko mu treba, svako će raditi isto. Neće, Markan. Neće Markan udružiti svoje volove sa gnjidama i vaškama Matešinim pa, uzmi svako koliko mu treba. Neće. Hoće otkup. Evo otkup. Četrdeset sedme mi procijeniše trideset metara pšenice za otkup. Kad ovršismo, izmjeriše da je rod svega dvadeset i sedam. Uzeše sve i još namiriše ječmom na trideset. Mora biti točno trideset, kažu. Toliko si dužan državi. A, treba li mojoj djeci? To ne pitaju. Radi, ori, sij, žanji, ovrši i

predaj. Treba državi! ..bem ti takvu državu... i pravdu, neku narodnu pravdu.

Prođe mi kroz glavu sve to.

To je zimus, iza Sveta Tri Kralja govorio otac, u našoj kući, kumu Tomašu. Bili su malo pripili. I dugo još nakon toga pili su i razgovarali dok smo mi, mlađi, polijegali po palačama na kojima su strošci, puni slame, šuštali pri svakom pomicanju. Nije valjda kum Tomaš govorio o tome po selu? Nije!? I on je, istina tiše, plašeći se valjda nas mlađih, govorio kako ova narodna, ono - narodna - naglasio je nekako posebno, vlast samo gleda da što više od jadnog seljaka prikupi i otme. Tjera ih da rade na akcijama a, kada dođeš u trgovinu kupiti frtalj gaza, oči da ti ispadnu. Dođe ti frtalj gaza ko pet kila mlijeka. I, svašta su još govorili te noći. Nisam sve ni upamtio ali znam da se kum Tomaš u svemu slagao sa ocem. Osim toga, govorio mi je otac da su on i kum Tomaš skupa u ratu bili i da on jedino još, u selu, kumu vjeruje.

Sve mi se ovo mota po glavi i, brišem kuma Tomaša. Nije on. Tko je onda?

Počeh se znojiti hladnim znojem. Cigareta mi dogori do prstiju. Zgnječih je uznemireno u izlupanoj limenoj pepeljari te odmah počeh tražiti drugu. Učini mi se da je Ante primijetio moju zbunjenost i da ga to obradova. Ukorih se i potrudih da se smirim, da ne planem. Znam ja sebe. Planem li, sve je gotovo. Uprskat ću. Uto Matija natoči još po jednu nam govoreći:

- Pustite to, ljudi. Ivo, hajde ba, večeraj. Dobar sam grah skuhala. Cijeli dan si orao. Gladan si. De, i ti, Anto. Večeraj s nama.

- Ne mogu, Matija. Zbilja, ne mogu.

Nije mi do večere iako mi stomak urliče nadražen mirisom jela. Osjećam da Anto likuje a ne

nalazim riječi da mu skrešem u brk i začepim pogana usta. Dođe mi da ga zgrabim za okovratnik, iznesem napolje i pljusnem šakom posred njuške, ali otac mi je govorio da se čuvam svoje naravi a i Ante.

- Neka si jači - govorio mi je - ne diraj ga. Izbjegavaj ga. Pogano je ono čeljade. Naudit će ti a da ni znati nećeš.

I dok ja tako premišljah što i kako, Anto se diže govoreći:

- Odoh ja, Matija. Vrijeme je da idem kući a ti... Tako... Vidi ovo dva tri dana da se dug izmiri. Bilo kako. I mene tjera vlast ko i tebe. A svako strpljenje ima svoju mjeru i cijenu.

Učini mi se da Matija pretrnu. Za trenutak uzdrhta i brada joj zaigra. Anto je pogleda bezobrazno i izađe. Ne pogledavši u mene reče:

- Laka vam noć.

Ne odgovorih mu. Matija ga isprati do vrata. Osta na njima možda i čitavu minutu. On joj je nešto govorio. Nisam razumio što. Ona je samo dva puta rekla:

- Gledat ću. Gledat ću.

Vrata se zatvoriše i Matija i ja ostasmo sami u sobi. Petrolejka je blijedo drhtala umjesto nas. Milijuni misli u mojoj glavi pravili su kaos. Nisam znao što bih, niti šutjeti niti što reći.

- Ivo, smotaj i meni jednu cigaretu. Znaš da ne pušim, ali ne mogu više. Čini mi se da bih najradije umrla.

- Ne moram motati. Evo ti "sutjeska". Ja usput nosim i škiju jer volim ponekad smotati nešto ljuće.

Ona sjede na stolicu, preko puta mene. Između nas stari stol od dasaka. Pogledah je. Bila je slomljena. Pružih joj cigaretu, ona zapali i zakašlja se kada povuče dim.

Šutjeli smo još minutu-dvije obuzeti svatko svojim problemima. Ona je, čini mi se, gledala u čašu iz koje je do malo prije pio Anto. Ja sam gledao u njezinu nemirnu ruku koja je nevješto držala cigaru i nije nalazila mjesta gdje bi se skrasila. Zatim, njezina ruka, druga, obgrli bocu iz koje nam je točila, podiže je, natoči meni pa i sebi u istu onu čašu iz koje je pio Anto.

- Popit ću jednu i ja s tobom - uzdahnu, prinese čašu k usnama, pogleda me u oči i, opet se zakašlja kada joj alkohol oprlji grlo.

Opet smo šutjeli.

Nešto što sam i želio i što nisam strujalo je između nas. Antin duh je još uvijek bio tu, u lelujavoj igri ubogih sjena, u nestalnosti obličja po zidovima i, zbližavao nas je. Poželio sam da vrijeme stane. Poželio sam da vječno sjedimo jedno preko puta drugog i gledamo se. Samo gledamo.

- Fala vam, i Markanu i tebi što navrijeme pooraste ovo malo moje sirotinje - ona razbi iluziju. Njezin me glas trže iz opijenosti.

U njemu je bilo i kobne rješenosti i topline. Tek kasnije sam to dokučio.

- I pozubit ćemo, Matija. Ne brini. Sve ćemo uraditi navrijeme. Neće tvoje ostati zadnje.

- Znam da neće. Fala Bogu a i vama.

Tri, četiri dana. Dok malo zagraši. Bit će sjetva navrijeme. Ne brini više o tome.

Govorio sam o sjetvi samo da sakrijem svoju zbunjenost a sve sam htio o nečemu drugome. Htio sam joj kazati da zbog nje ne mogu spavati. Htio sam. Ali, plašio sam se. Nisam znao kako započeti? Odakle? Ako počnem, možda ću sve pokvariti, a onda je bolje da je sve ovako kako jest. Bolje je šutjeti i - nadati se. Možda ona i zna? Sigurno zna. Starija je. Ona je iskusila život. Nisam prvi koji je želi. Bila je

i udata. Troje djece je tu. Sigurno zna.. Nisam ni ja dijete. Dvadeset i četiri su mi. To, što se nisam oženio, druga je priča ali, znam i ja što je žensko. Nisam...

- Hajd, večeraj, Ivo - prekinu me ona. Glas joj je bio topao i čudan, ni majčinski ni sestrinski, a opet sve to. Pristadoh.

- Ni ja nisam večerala - ona najednom živnu. - Djecu sam nahranila i spremila na spavanje i čekala tebe i Šimu, kad Anto na vrata. No, nećemo o njemu. Sad ću ja nama večeru na stol. Nije bogznašto. Grah, ali dobar grah. Znam ja ukusno skuhati.

Nije prestajala mljeti. Sve nešto i s vezom i bez veze. Ponekad i bez smisla. Nije od rakije. Popila je samo onu jednu a što je jedna čašica ženi sa ove crnice. Ništa. A ona je govorila i govorila sve vrijeme dok je na stol iznosila.

Kada počesmo jesti, ona ušuti. Samo smo se pogledavali. Govorili smo očima. Ne znam što smo govorili ali znam da mi je pogledom rekla da ona ni večerala ne bi da mene nije večeras tu. Ona bi plakala.

Dok je ona pospremala ono malo suđa, ja zapalih. Promatrao sam je dok je poslovala i osjetio sam toplinu ispod stomaka. Bilo bi grijeh da ne kažem istinu, a to je istina. Njen struk i obla bedra budili su u meni muškost. Krv je podlijevala žudnju. Pomišljao sam ustati i prići joj. Obuhvatiti je i zagrliti. Ne bi mi se mogla oteti. Mogla bi vrištati i zvati pomoć. Mogla bi moliti:

- Nemoj, Ivo, nemoj.

Tada bih je pustio. Znam da bih je pustio i zato i nisam ustao niti uradio ono što bih najradije uradio.

Zaboravio sam i oca svog Markana i njegov poziv na sud. Zaboravio sam i Antu i svu mržnju koju sam osjećao prema njemu i vlasti koju je on predstavljao. Narodna vlast - nije to moja vlast, znam. Sve poteškoće života i današnji umor od oranja, zaboravio sam a onda... Ona je sjela preko puta mene. U njezinim sam očima vidio patnju i umor. Očaj I - sve moje žudnje malopređašnje splasnuše.

Opet sam umorno i ostarjelo sjedio na stolici, gledao u Matiju, nesiguran u ono što vidim u njezinim očima.

- Umoran si, Ivo.

- Nisam. Nisam umoran. Samo sam nešto... Ne znam. Ne znam ni reći kako se osjećam. Anto me zabrinuo i.., počeh pojašnjavati.

- Anto, Anto - prošaputa ona.

- I, što on hoće od tebe?

Ona me pogleda. Svi bijesovi svijeta navriješe joj u oči kad reče:

- Isto što i ti!

Tada se okrenu od mene i briznu u plač. Ne znam kako mi izletje iz usta:

- Ne daj mu! - Ali to je bilo odrješito i muški. Ili mi se samo tako činilo. Ona se trže a zatim provali iz nje:

- Kako da mu ne dam!? Ako mu ne dam, dužna sam još za lanjski otkup pet kila masti, metar pšenice i graha a otkud mi? Otkud mi!? - gotovo vrisnu:

- Jedva djecu ishranim, ali ni kurva nisam. Nisam! Nisam još. Možda ću morati biti? Tu je prekinu jecaj i ona se opet okrenu. Gledao sam kako joj se ramena trzaju i čuo sam jecaj. Zatomljen i nepatvoren.

- Matija - trgnuh se i ja - sutra ću ti donijeti i pšenicu i prokleti grah i jebenu mast samo mu ne daj. Ne daj. Ne daj mu, sve ću namiriti.

- Pusti, Ivo!

- Ništa pusti. Sve ćeš dobiti sutra pa mu odnesi, samo mu ne daj. Bude li drugačije, ubit ću nekoga. Ubit ću. Ne mogoh se smiriti. Govoreći zadnje riječi, ustadoh i krenuh k vratima. Ona me gledala ne ustajući.

Izađoh vani i, onako bijesan, udarih prema kući. U jednom trenutku učini mi se da neka sjena promače za Matijin ambar. Ili mi se samo učini...

* * *

Bila je sjena. Antina sjena. To sam saznao tek sutradan no, o tome kasnije.

Te noći opet odoh do Petra Jakovljevog i, iako on bijaše dvije godine mlađi od mene, otvorih mu dušu nakon treće ili četvrte čašice i sve mu ispričah.

- Neće to na dobro završiti, neće - govorio je Petar. - Znam ja tebe i tvoju prgavu narav. A znam i Antu. Čuvaj se, Ivo. Čuvaj se i, ako možeš, izbjegavaj ga.

Postoji nešto u ljudima što ih vuče da urade baš ono što sam ja uradio. Postoji nešto što nitko ne može objasniti. Postoje trenutci u kojima se sve odvija nagonski, u kojima je isključen razum, trenutci u kojima razum nema ništa s onim što uradi tijelo.

Nije to pijanstvo. Ja sam bio trijezan kada sam to uradio mada sam osjećao neku vrst ošamućenosti. Možda su mi osjetila bila "pijana" ili zamagljena snažnijim porivima.

No, da ja pričam redom.

Ujutro ustadoh očiju prepunih trnja a suhih usta. Jedva se dovukoh do bunara i ispljuskah

hladnom vodom napivši se usput u nekoliko navrata. Majka je bila vani i, blago povijena u leđima, hranila kokoške izbacujući im, iz naboranih dimija, šaku po šaku kukuruza.

- Gdje je otac? - upitah je nakon što nazvah Boga.

- Otišao na sud - odgovori ona i zaplaka. Čučnu i prihvati se desnom rukom čela. Priđoh joj, čučnuh pored nje i obgrlih je preko ramena:

- Ne brini, majko. Bit će sve dobro.

- Nema više dobra, sinko. Nema. Sve je krenulo niz brdo. - Zagrcnu se. tražio sam riječi utjehe ali, nisam nalazio ništa. Majka još malo odčuča te se diže i reče:

- Pođimo u kuću. Sve ću ti ispričati.

Uđosmo u kuću. Majka ode do peći, nali mi u fildžan nečega što je podsjećalo na kavu a bilo je divka. Dade mi i upita:

- Sjećaš li se, kad ono otac, uoči poklada, dođe kasno kući od kuma Jozana?

- Sjećam se, majko.

- Eh - nastavi ona - toga je dana tvoj otac s kumom Jozanom pio cijeli dan i tek uvečer krenuo kući. Pijan i... znaš već.

- Znam oca. Dođe njemu dva-tri puta godišnje te se napije do kraja ali..

- I takav on, pijan, idući kući zastane da smota cigaru. Smota je, stavi u usta i potegne u džep za šibicom. Ali, nema šibice. Ni u jednom, ni u drugom džepu, ni u šarpelju, nema šibice. Krene, s neupaljenom cigarom u ustima misleći, susrest će nekoga.

Nikoga nije susreo prije nego što dođe do Alijine kavane. Ondje skrene da kupi kutiju šibica. U kavani sjedili Mujo Omeričin, Smajlaga i Ibro

Salkanov skupa s našim, vrag ga odnio kad moram reći našim, Antom Matešinim. Sve narodna vlast ili odbornici. Pijuckali akrepi i smišljali kakvo zlo da nanesu narodu. Lijepo otac pozdravi njih, oni mu odzdrave i pozovu ga da popije s njima jednu. On izvrda. Neće, ali plati im turu. Prije toga je rekao Alji da mu da šibicu. Dok je on s njima besjedio, Aljo mu da kutiju šibica.

Otac, da odmah pripali cigaru koja mu je u ustima ali... šibica prazna.

Naserem ti i državu u kojoj prodaju prazne šibice... Znaš oca. Lako plane. Isti si on. I, ne znam ja baš sve detalje. To mi je tako jednom tvoj otac ispričao. Ti znaš, a ja pogotovu, da tvoj otac nikad ne laže. Oni njemu malo priprijete, on njima još koju i ode on bijesan i ljut iz kavane u trgovinu kod Hamdije. Kupi kutiju šibica i ispriča Hamdiji sve što je "jako doživio u Aljinoj kavani". Hamdija mislio da to "oni jebivjetri", kako ih je i nazvao, nemaju što raditi nego iz obijesti smišljaju šeretluke te tako i veli ocu i ovaj dođe kući. Ali, nije bilo tako.

Tu majka opet zaplaka. Obrisa suze krajevima marame i nastavi:

- Nekoliko dana nakon toga Ante Matešin mu reče, baš ovdje u ovoj kući:

- Druže, Markane!

- Nisam ja tebi drug - odbrusi mu otac. Ja taman rakiju točila.

- Ako nisi, bit ćeš - ne dade se zbuniti Ante - Nego, poslušaj ti mene. Ili ćeš u zadrugu, kud i svi ili ću ja podići tužbu protiv tebe.

- Kakvu tužbu?

- Znaš ti što si psovao u Aljinoj kavani. A ja imam svjedoke.

Otac nije pristao nego su se još posvadili i svašta jedan drugom rekli. I eto do čega je dotjeralo. Nego ti, sine, nemoj da bi rekao kome da znaš za ovo jer mi je otac zabranio da ikome kažem. Ti znaš da se njegova mora poštivati. Ja se već kajem što sam ti ovo ispripovjedila ali, nisam mogla. Strah me. Sine, Ivo, strah me. Na veliko će ovo izaći.

Šutio sam. Nemoćne i neodređene misli motale su mi se glavom. Ništa pametno da se uobliči.

- Nego, ti, sine, podrljaj ono malo ispod kuće da se krumpir posije i nemoj se brinuti. Kada dođe otac, vidjet ćemo na čemu smo.

Dođe večer ali nema oca. Sunce se sklonilo i stoka polijegala a oca nema. Mojom su se glavom izmjenjivala dva lika: zabrinuta sijeda glava moga oca Markana i ljigavo lice Ante Matešina. Otac mi je izgledao slomljeno a Anto je likovao.

I pade mrak a oca nema. Večerasmo bez teka, majka i ja i, dok je majka pospremala ostatke večere, ja joj počeh govoriti:

- Majko, ja sam obećao Matiji nešto masti, graha i pšenice...To je za otkup... Znaš, Anto Matešin je gnjavi i ucjenjuje pa sam joj obećao pomoći, a...

- Znaš li sinko da ćemo i mi jedva s masnoćom do klanja?

- Znam majko, ali... - i počeh naširoko i sve slobodnije obrazlagati potrebu da Matija da otkup. Majka se poče smekšavati.

Dobrano se tišine uvuklo u zaspalo selo kada sam pred Matijinim vratima ostavio prvo jednu po jednu vreću pšenice pa onda mast i grah.

- Evo, Matija. Ja obećah i ispunih.

Ona zaplaka.

Uđi, sjedi!

Sjedoh.

- Matija, ti znaš...

- Šuti! - prekinu me ona - djeca spavaju. Probudit ćeš ih.

Šutjeli smo. Ona mi nali čašu rakije i naše ruke se dodirnuše u trenutku preuzimanja. Pogledasmo se i ja drugom rukom prihvatih njena zapešća i nježno je privukoh k sebi.

- Nemoj, Ivo! Kasnije! - prošapta ona i okrenu se od mene. Istrusih čašu do dna i... opet smo šutjeli. Nekoliko minuta prođe u tišini i bez pokreta. Samo smo se gledali..

- Matija!

- Ne znam, Ivo. Drag si mi. Ali... Ako počnemo, gdje će nam biti kraj? Gdje će meni biti kraj? Što će selo... kad sazna...

Šutio sam. I ona prestade govoriti. A što i govoriti? Svaka mi je riječ, koju bih rekao, izgledala gruba i suvišna. Svaka bi narušila svetost trenutka, razbila sanje.

- Matija! - ipak prošaputah. Ona me pogleda. Par trenutaka ostade nepomična a zatim ustade, priđe petrolejki i uvrnu fitilj.

* * *

Sutradan sam otišao u gradić, u sud i saznah: oca su, zbog vrijeđanja, psovanja države i antidržavne djelatnosti osudili na tri godine strogog zatvora. Pravo žalbe ne odlaže izvršenje kazne te je odmah prebačen u Zenicu radi izdržavanja kazne.

Obezglavljen, vratih se kući. Majka je pala u nesvijest. Otrčah po Matiju. Polijevali smo je, škropili svetom vodicom. Majka progleda i dođe sebi. Poče plakati i zapomagati. Poče i proklinjati... Ne mogoh

izdržati. Otrčah na put. U meni je bjesnila samo jedna misao: " Ubiti govno!"

I, kad đavo hoće.

Ni pedeset metara ne prijeđoh kad na putu on. Lucifer Matešin. Kad me ugleda, zastade pa opet krenu k meni.

- Tebe i tražim, gade! - opsovah i priđoh mu. Udarih ga iz sve snage desnicom. On potetura i zavuče ruku pod pojas. "Potegnut će pištolj!", sinu mi glavom. Znao sam da za pojasom uvijek nosi pištolj. Svi su to znali. Pritrčah mu i uhvatih ga lijevom za njegovu desnicu koja tek izađe ispod kaputa. U njoj se crnio pištolj. "Ubit će me!"

Ruku mu ne smijem pustiti. Borio se. Želio je okrenuti pištolj k meni. Odjednom se u meni pojavi strah. Vidio sam da će me ubiti dopustim li mu. Potegoh iza pojasa nož i ubodoh. Jednom, dvaput, triput gurnuh nož u Antine grudi. On jauknu, omlohavi i pade.

Osudiše me na pet i pol godina.

Matija je sa djecom preselila kod majke. Pomagale su jedna drugu.

Otac izdrža tri godine zatvora i umrije tri mjeseca pošto je došao na slobodu. Govorila mi majka da je iz zatvora došao sav podliven, natečen i, nekako, debeo.

Ja odležah svojih pet i pol i vratih se kući. Malo što je od imanja ostalo ali... Matija me dočekala sa već poodraslom djecom i sa malim Markom. Imao je četiri i pol godine i svi kažu da je " pljunuti otac " - biva ja.

Njemu zahvaljujem. On me održao u životu. Da nisam znao da imam sina, ubio bih se u zatvoru, tako mi je dobro bilo.

PRIPOVJEDAČ IVICA BUDULICA STRIKAN

Prvi je dojam da jedanaest proznih sastavaka Ivice Budulice Strikana ne predstavljaju homogenu cjelinu već se mogu podijelit u u najmanje dva dijela. Prva grupa priča izravno je inspirirana ratnom zbiljom. Njihova shema uprošćeno izgleda ovako: prizor iz seoskog života s karakterističnim stereotipima ruralne idile koju remeti neka nesreća, granata odnosno pogibija. Slika se rat kao nešto dokraja nerazumljivo poput kakve neobuzdane stihije koja razara život i pred kojom smo nemoćni.

Drugi dio naliči bajkama (pod sličnim nazivom su i tiskane u listu "Usora" kao i ostale priče, koliko je meni poznato) i one su hotimično metaforične i simbolične. Uglavnom, autor u takvim sastavcima daje oduška svom kritičkom odnosu spram vlasti, nepravdi i sl. Ipak, ispod površine nazire se isti poticaj. Rat je na dramatičan način zaoštrio i ključna pitanja života pa tako i probleme pravičnosti, slobode, tlačenja. Između ostalih na neki se način jedino izdvaja najdulja priča "Božja janjad" koja zacijelo nije tek plod mašte, nego je inspirirana izravno stvarnošću.

Zajedničko svim njegovim pričama (barem u ovoj knjizi) je njegov pripovjedački postupak. Radnju smješta u obitelj i to onu seosku, slika ljude i prilike. Ako i opisuje stvari i predmete, onda su to one svakodnevne, a i njih kroz priču ili dijalog. Nikad se pretjerano ne udubljuje u predmet, a i psihologija likova je površinska. Malko je drukčije sa njegovim bajkama. Naprimjer, "Bajka o jahanju" završava pitanjem kako konje naučiti da jahaju. To je teza oko koje se gradi priča. Na neskriven način, dakle bez okolišanja, sugerira se odnos onih gore, na vlasti,

spram potlačenih, naroda, mase. Iz većine bajki stječe se dojam da je mali čovjek uvijek prevaren i ovdje Strikan nije optimist. On ne vidi i ne nudi izlaz niti rješenje. Temeljni društveni odnosi uvijek se iznova proizvode samo u drugim oblicima. Što bi se narodski reklo "sjaši Kurta da uzjaši Murta".

Ako su njegove ratne priče realistične, bajke su mu zato fantastične. Ipak, fantazija je samo sredstvo, pogodan oblik da iskaže svoje nezadovoljstvo. Strikan je pisac koji se buni. Jednom protiv neumitnosti i apsurda sudbine, drugi put protiv nepravde, besmisla, gluposti i laži. Čini mi se da on ne želi popravljati svijet. Misli kako je dovoljno ako se neljudskost prepozna i glasno iskaže.

Kako je naprijed već rečeno, priča "Božja janjad" se izdvaja od ostalih pa čak i svojim obujom. Možda je više prostora autoru omogućilo i da se u većoj mjeri bavi unutarnjim stanjima svog junaka. Međutim, i ovdje je ono psihičko samo refleksija vanjskih prilika.

Teško se oteti dojmu o autorovu pesimizmu. Granata ili metak nepovratno razaraju stvarnost i dotada možda tešku u svakodnevnoj borbi za život, ali lijepu. Nepravda je nepravda, to ostaje i kad se društvene prilike izmijene. I nova je vlast samo vlast.

Drugo je pitanje je li život ikada idiličan i nije li, kad se više udubimo, svijet onakav kakav jedino i može pa napokon i treba biti. Strikan je izbjegao zamku reformatora premda nezadovoljstvo svijetom ostaje.

Ovi tekstovi na interesantan način razotkrivaju Strikana kao prozaika koji je do sada čitateljima bio poznatiji kao pjesnik. Držim da bi objavljivanje ove zbirke bio ne mali doprinos našoj oskudnoj kulturi.

prof. Dragutin Bratić

SADRŽAJ

Bosanski lonac 5
Bajka o jahanju.....11
Vojnik Jerko 17
Ribar Neima.....28
Poziv.....42
Sudbina jareta 52
Muke po Marku.....59
Lov na gelere 66
Ljudina 73
Božja janjad 79

Generalni pokrovitelj:
PP "BRATSTVO" Sivša

Donatori:
Svjetlo riječi - Sarajevo
MERMER- PROM - Jelah
Dom zdravlja - Usora
Nikola Kolobara
Župni ured u Sivši
DJL "BiG" - Alibegovci
JAK-OIL - Sivša
Autootpad ĆOSIĆ - Sivša
Riblji restoran AMUR - Sivša
ĆOSIĆPROMET - Sivša
Omladinska zadruga Tešanjka
FAGAT PETROL - Jelah
Cafe COBRA - Sivša
STR ROKO - Alibegovci
STR NIKIĆ - Sivša
PP FENIKS - Sivša
Kavana BAGREM - Sivša
Videoteka ALEN - Jelah
PP TIK - J elah
PP HAMSTER S. - Omanjska
REPRINT - Split
Zoran Kulaš

Pisac iskreno zahvaljuje pokrovitelju i donatorima.

Ivica Budulica Strikan rođen je 22. veljače 1957. godine u Potočanima, općina Tešanj (sada Usora). Školovao se u Jelahu i Tešnju. Kao visokokvalificirani kovinotokar radi u tvornici FAD Jelah. Tri godine boravi u Parizu. Otac troje djece. Bojovnik od prvog dana srpske agresije, danas novinar i voditelj Radiopostaje Usora. Od prvog broja lista "Usora" (izlazi od 1. srpnja 1992. godine kao prvo ratno glasilo Hrvata Srednje Bosne) član je uredništva te najplodniji suradnik. Objavljuje poeziju, pripovijetke, roman u nastavcima te druge priloge. Objavljivao i u drugim glasilima i novinama u bivšoj državi prije i za vrijeme rata. Literarnim radom bavi se više od dva desetljeća. Ovo mu je prva zbirka pripovijesti.